magazin istoric

SERIE NOUĂ — DECEMBRIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 12 (321)
decembrie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura : G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Al. Constantin; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

SUMAR

1 Decembrie 1918-1 Decembrie 1993
Pagini inedite, şi mai puţin cunoscute din istoria Marii Uniri: Miron Cristea, Ioan Scurtu, Cornelia Bodea, Iuliu Maniu, Coriolan Bălan, Armand Goşu, Radu R. Rosetti 2
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
„...Am fost şi eu la Alba Iulia!": cardinalul Iuliu Hossu 36
G.D. Teutsch — episcop şi istoric sas: Paul Schuster-Stein 40
Sinteza modernă şi creatoare a românilor: Bartolomeu I, **patriarhul ecumenic al Constantinopolului** 42
Amintirile unui om liber: Al. Iacovachi 44
Anii '80. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 49
Antoniu şi Cleopatra: Florentina Dolghin 56
1923. Un testament senzaţional: Dumitru Hîncu 61
Onoarea ofiţerilor de marină: Victor Bădescu 65
În Bucureşti, acum 50 ani 66
Crime la Operă: Jean-Marie Duhamel 70
Friedrich-Wilhelm şi Friedrich II, un tată şi un fiu ireconciliabili: André Castelot 74
TAROM — o emblemă a aripilor româneşti: Ioan Lăcustă 77
Radio România — 65 ani 80
Pierre Larousse — un om şi dicţionarul lui: Jean-Yves Mollier 87
• Burse ale F.C.M.I. pentru elevi şi studenţi...41 • Concurs Magazin istoric, **ediţia 1993-1994.** 20 pentru 200 000**...81 • Cărţi sosite la redacţie...82 • Ora şcolii...83 • Istoria şi şcoala...85 • Rebus istoric...89 • Dialog cu cititorii...90 • Sumarul sumarelor...91**

MIRON CRISTEA

„Legea inevitabilă a destinului“

...Întreaga viaţă sufletească superioară a românilor ardeleni s-a îndrumat veacuri de-a rândul de fraţii de dincolo de Carpaţi, cu viaţă socială şi politică independentă. Chiar şi când de la ardeleni venea iniţiativa — spune Iorga — „pecetea României libere era necesară pe orice înnoire pentru ca ea să devie dogmă acceptabilă pentru românii ceilalţi“. Aceste influenţe şi îngrijiri au creat unitatea de limbă, cum nu o are alt popor, de credinţă şi de simţire, cari în mod firesc trebuiau să pregătească şi unitatea politică...

Este deci cert, că îngrijirea fraţilor din Principate de soarta ardelenilor a fost nu numai statornică în tot cursul veacurilor, ci şi salvatoare pentru ei.

Dar chiar existenţa pasivă a Principatelor Dunărene, mai târziu a Regatului Român era pentru românii din provinciile subjugate o forţă de încurajare, o nădejde vie a celor ce cu timpul au să vie, o sperietoare a agresorilor, ca să-i mai îmblânzească şi împiedice în pornirile lor...

Oricât de largă se părea într-un timp că se deschide prăpastia dintre Ardeal şi Ţara Românească prin tendinţele Habsburgilor de a-i înstrăina pe ardeleni de aspiraţiile şi credinţa ce o are restul neamului, totuşi nădejdea de uşurare a acestora era îndreptată mereu peste munţi. Chiar vestitul episcop martir al bisericii surori, Inocenţiu Micu Clain, când pentru ţinuta-i românească trebuia să plece amărât până în adâncul sufletului în cel din urmă drum al său, spre Viena, a spus protopopilor săi, întruniţi la sinod în vara anului 1744: „Dacă mă întorc de la Viena, voi pleca cu voi peste munţi“. Dar nu s-a mai putut întoarce, fiind exilat la Roma, unde a murit. Întocmai spuneau şi ţăranii în timpul revoluţiei lui Horia: „Decât să se mai întoarcă la starea de iobăgie, mai bine părăsesc Ardealul şi trec cu toţii în Ţara Românească“. Aici a şi fost în cursul veacurilor adăpostul atâtor ardeleni pribegi, plămădind şi ei — împreună cu fraţii liberi — aluatul întregirii de mai târziu a neamului, pregătind realizarea visului, care a cauzat atâtea nopţi neliniştite agresorilor seculari.

După biruinţa lui Mihai la Şelimbăr şi instalarea lui la Alba Iulia, istoricul ardelean Gáspár Veres Boitinus termină povestirea acestei biruinţe cu sentinţa: „*Legea inevitabilă a destinului nu poate fi schimbată prin nici un fel de prevedere umană*“... Aşezarea stăpânirii româneşti din Ardeal era deci considerată, încă de la 1600, ca o *lege inevitabilă a destinului.*

Acest destin l-a realizat — după biserica întemeiată, organizată şi ajutată de fraţii liberi — al doilea factor hotărâtor în istoria neamului, *armata lor,* ostaşii gloriosului rege Ferdinand, cu vitejii ei generali şi ofiţeri, ajutoraţi de armatele aliate, încât bărbaţii de stat ai ţării — cari au pregătit mereu şi conştient unirea politică integrală — după biruinţele ostăşeşti, au putut pecetlui unitatea naţională în sfatul marilor aliaţi.

Cu drept cuvânt a putut rosti la începutul lui august 1919 în marele sfat naţional de la Sibiu, preşedintele guvernului ardelean acum al guvernului României întregite [Iuliu Maniu], cuvintele: „Noi mărturisim cu recunoştinţă că unirea neamului românesc a făcut-o România independentă, după cum pe vremuri Piemontul a fost acela care a săvârşit unirea Italiei. România şi bărbaţii ei cu prisos au înţeles ce trebuie să facă şi regatul vechi a fost la înălţimea chemării sale“ (*Patria,* 7 august 1919).

Iată de ce, înainte de-a veni la Alba Iulia, adus-am prinos de recunoştinţă — în numele Ardealului şi al tuturor românilor — osemintelor de la Mărăşeşti şi prin ele tuturor celor ce prin jertfa lor supremă ne-au dat alipirea Ardealului la Patria mumă, şi armatei române...

Iată de ce eram datori a răsplăti şi bisericii strămoşeşti marile ei servicii făcute neamului, alegând deocamdată locul unde se va clădi „Catedrala mântuirii neamului“ drept semn de recunoştinţă faţă de Atotputernicul Dumnezeu, care ne-a ocrotit în cursul celor 20 veacuri de existenţă şi de la care şi pe viitor aşteptăm tot darul şi ajutorul, precum cu drept cuvânt observă adânc cugetătorul Eminescu, când scrie: „Istoria lumii cugetă, deşi încet... însă sigur, şi istoria omenirii e cugetarea lui Dumnezeu“.

Lui aveam deci să-i mulţumim ceea ce suntem.

Cu sentimente de vecinică recunoştinţă către fraţii din Vechiul Regat, cari pentru desrobirea Ardealului, *din cea mai curată iubire de frate* au jertfit hecatombe de cei mai viguroşi şi iubiţi fii ai lor, — cu chemarea românilor de pretutindenea la iubire şi încredere şi la cinstită muncă frăţească şi armonică de consolidare a scumpului patrimoniu câştigat...

(*Adevăruri istorice asupra întregirii neamului. Cuvânt festiv ţinut de Î.P.S. Patriarhul-regent Miron în Biserica încoronării de la Alba Iulia, în 28 mai 1929,* Bucureşti, 1929)

NOI ŞI MAREA UNIRE

Pentru Magazin istoric, **pentru colaboratorii şi cititorii săi, jubileul celor 75 de ani de la făurirea Marii Uniri reprezintă o piatră de încercare. Acest act memorabil al istoriei naţionale a cunoscut şi alte jubilee, inclusiv în paginile revistei noastre. Ne mândrim cu faptul de a fi pus de fiecare dată în circuit documente şi mărturii inedite despre marele eveniment. I-am consacrat o amplă cronică documentară reconstituind dimensiunile istorice ale luptei poporului român pentru unitate şi libertate naţională, evidenţiind contribuţia categoriilor sociale din teritoriile subjugate — ţărani, muncitori, meseriaşi, preoţi şi învăţători, alţi intelectuali —, importanţa acţiunii conjugate a Partidului Naţional şi a Partidului Social-Democrat din Transilvania, poziţia şi reacţia reprezentanţilor diferitelor minorităţi naţionale în cursul evenimentelor care au avut ca punct culminant Hotărârea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia.**

De fiecare dată însă, dincolo de bucuria firească generată de o mare sărbătoare, rămânea sentimentul neîmplinirii. În cele cinci decenii de regim totalitar nici una din marile aniversări istorice nu a putut fi aşezată temeinic şi integral pe terenul adevărului istoric. Tehnica substituirii şi uzurpării istoriei a fost deseori una din trăsăturile definitorii ale ideologiilor totalitare, regimul comunist impunând criterii de cele mai multe ori străine ştiinţei şi bunului simţ ce au condus spre omisiuni şi deformări, încât, cel mai adesea, sărbătoarea trecutului devenea o proslăvire gălăgioasă a prezentului. Efectele au fost dureroase atât în planul cunoaşterii reale a trecutului, cât şi în privinţa relaţiei afective cu el. Sloganul patriotard lua locul mândriei patriotice, iar istoria falsificată devenea un instrument de înstrăinare, dând naştere suspiciunii şi neîncrederii.

Într-o epocă în care se caută cu atâta înfrigurare adevărul, istoricul are datoria de a restitui trecutul aşa cum a fost, cu umbrele şi luminile lui, în fond cu pecetea sa, pentru că numai aşa Istoria îşi va recăpăta virtuţile sale fireşti de Magistra Vitae. **În acest spirit, demersul nostru de evocare a marelui eveniment de acum trei sferturi de veac se doreşte şi o operă de restituire.**

Marian ŞTEFAN

SFATUL ŢĂRII

organ reprezentativ al Basarabiei

IOAN SCURTU

Asupra componenţei, structurii şi reprezentativităţii Sfatului Ţării — organism care la 27 martie 1918 a votat unirea Basarabiei cu România — s-au exprimat, de-a lungul anilor, opinii dintre cele mai controversate.

Istoriografia sovietică şi cea a ţărilor satelite, inclusiv cea românească o bună perioadă de timp, aprecia Sfatul Ţării ca pe o adunătură de „culaci", de „naţionalişti" şi de „reacţionari", care a trădat interesele şi idealurile poporului din Basarabia, punându-se în slujba „imperialismului român". Acest Sfat al Ţării ar fi legitimat ocuparea Basarabiei de către armata regală română şi instaurarea unui regim colonial, de teroare în acest teritoriu.

Deşi în ultimii ani asemenea aprecieri s-au mai estompat, ele nu au dispărut din istoriografia rusă şi din cea a statelor fostei Uniuni Sovietice; de aceea, credem că prezentarea unor date şi cifre concrete poate fi utilă pentru înţelegerea mai exactă a importanţei Sfatului Ţării în istoria Basarabiei şi a României în general.

Ideea organizării unui „Sfat al Ţării", care să dezbată şi să hotărască soarta Basarabiei, a fost formulată de Comitetul Central Ostăşesc de sub preşedinţia lui Gherman Pântea în ziua de 16 iulie 1917 (Ion I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, ed. a III-a, Cernăuţi, 1923, p. 411). Congresul ostăşesc, desfăşurat la Chişinău în zilele de 23-27 octombrie 1917, la care au participat cca 900 de delegaţi ai militarilor moldoveni din fosta armată rusească, a decis ca în cel mai scurt timp să se convoace Sfatul Ţării,

cu caracter de adunare națională. (Pentru întreaga desfășurare a evenimentelor ce au avut ca finalitate unirea Basarabiei cu România, vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1991). Congresul a ales un Birou de Organizare a Sfatului Țării, care a stabilit structura acestuia. Constatând că în Basarabia nu exista o organizație administrativă solidă, și pornind de la faptul că populația bărbătească între 19 și 48 ani nu se întorsese de pe diversele fronturi rusești, s-a hotărât ca alegerile să se desfășoare prin intermediul comitetelor ostășești, țărănești și muncitorești, precum și prin corporațiunile profesionale constituite. Ținând seama de proporția între diferitele naționalități, Biroul de Organizare a decis ca 70% din deputați să fie moldoveni, iar 30% să aparțină minorităților naționale. Această proporție corespundea structurii naționale existente în teritoriul dintre Prut și Nistru. Potrivit datelor statistice, în anul 1918 populația Basarabiei era de 2 725 000 de locuitori, dintre care 1 810 000 — moldoveni (români) — adică 66,5%, 333 000 — ruși și ucraineni (12%), 270 000 — evrei (9,8%), 210 000 — bulgari și găgăuzi (7,7%), 75 000 — germani (2,7%), 30 000 — greci, armeni și alții (1,3%; C. Kiriței escu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. III, ed. a II-a, București, f.a., p. 61).

Alegerile din toamna anului 1917 s-au desfășurat într-o atmosferă de intensă trăire națională și revoluționară, specifică situației concrete din Basarabia, în care — după un secol de asuprire țaristă — populația se putea exprima liber, alegându-și reprezentanții proprii în marele forum ce urma să se întrunească la Chișinău.

Structura Sfatului Țării a reflectat structura națională, precum și toată gama de curente politice, profesiuni și instituții existente în acest teritoriu. Conform procesului-verbal încheiat de Biroul de Organizare la 6 noiembrie 1917 (Arh. St. Buc., fond Președința Consiliului de Miniștri, dos. 36/1937, pp. 1, 2), împărțirea locurilor în Sfatul Țării era următoarea:

1. Congresul militarilor moldoveni și organizațiunile militare — 44 deputați, toți moldoveni; 2. Sfatul delegaților de țărani moldoveni — 30 deputați, toți moldoveni; 3. Zemstvoul provincial basarabean — 1 deputat, moldovean; 4. Zemstvourile județene — 9 deputați, din care 7 moldoveni și 2 ucraineni; 5. Orașul Chișinău — 3 deputați, din care 1 moldovean, 1 evreu și 1 rus; 6. Orașele județene — 8 deputați, din care 5 moldoveni, 1 ucrainean, 1 rus și 1 bulgar; 7. Cooperația — 5 deputați, din care 4 moldoveni și 1 găgăuz; 8. Partidul Național Moldovenesc — 3 deputați, toți moldoveni; 9. Socialiști muncitori poporani — 1 deputat, rus; 10. Socialiști democrați — 1 deputat, evreu; 11. Socialiști revoluționari — 1 deputat, rus; 12. Sfatul provincial basarabean al delegaților de muncitori, soldați și țărani — 3, din care 1 moldovean, 1 evreu, 1 rus; 13. Societatea culturală — 1, moldovean; 14. Societatea femeilor moldovence — 1, moldoveancă; 15. Uniunea clerului ortodox — 1, moldovean; 16. Juriști — 2, din care 1 moldovean și 1 rus; 17. Organizația slujbașilor căilor ferate — 2, dintre care 1 moldovean și 1 ucrainean; 18. Organizația telegrafo-poștală — 2, dintre care 1 moldovean și 1 ucrainean; 19. Uniunea uniunelor — 1, moldovean; 20. Uniunea învățătorilor din Basarabia — 1, rus; 21. Uniunea învățătorilor moldoveni — 2, moldoveni; 22. Ucraineni — 10, ucraineni; 23. Evrei — 10, evrei; 24. Bulgari — 2, bulgari; 25. Germani — 2, germani; 26. Poloni — 1, polonez; 27. Armeni — 1, armean; 28. Greci — 1, grec; 29. Găgăuzi — 1, găgăuz.

Din aceste date concrete, rezultă că structura națională a celor 150 deputați era următoarea: 105 moldoveni, 15 ucraineni, 13 evrei, 7 ruși, 3 bulgari, 2 germani, 1 polonez, 1 armean, 1 grec și 2 găgăuzi. Erau reprezentanți militari, țărani, învățători, preoți, juriști, delegați ai unor structuri administrative (zemstve, orașe), societăți (culturale, cooperative), ai căilor ferate, poștei și telegrafului, precum și ai organizațiilor și curentelor politice existente atunci în Basarabia: Partidul Național Moldovenesc, socialiști de diverse nuanțe („poporani", „democrați", „revoluționari", toți aparținând minorităților naționale. Reține atenția prezența unei femei în Sfatul Țării și anume, Elena Alistar (*Magazin istoric*, nr. 3/1993).

Sfatul Țării și-a început activitatea în ziua de 21 noiembrie 1917. Mai întâi deputații au asistat la serviciul divin oficiat la catedrala din Chișinău, în limba română, de către episcopul Gavril al Ackermanului și de arhimandritul Gurie; cu acest prilej s-a sfințit primul steag național, sub cutele căruia a defilat cel dintâi regiment românesc. Apoi, Sfatul Țării și-a inaugurat lucrările în localul Liceului nr. 3 din Chișinău, în acordurile imnului *Deșteaptă-te, române*. Președintele Sfatului Țării a fost ales Ion Inculeț, cu unanimitate de voturi.

După ample discuții, la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării a hotărât proclamarea Republicii Democratice Federative Moldovenești. Deoarece trupele rusești, care se retrăgeau de pe frontul românesc, acționau ca adevărate bande înarmate, dedându-se la acte de jaf, pradă și asasinate, Sfatul Directorilor (guvernul), care exercita puterea executivă în Basarabia, a trimis, la 8 decembrie 1917, o delegație la Iași, pentru a cere reprezentanților Antantei și guvernului României concursul militar în vederea restabilirii ordinei. Inițial, guvernul român, neavând trupe disponi-

Delegația basarabeană venită la Iași spre a anunța unirea Basarabiei cu România. De la stânga la dreapta: Ștefan Ciobanu, I. Pelivan, Pan Halippa și Al. Ciugureanu

bile, nu a dat curs acestei solicitări. Dar după ocuparea orașului Chișinău de către bolșevici, la 5 ianuarie 1918, arestarea și osândirea la moarte a multor deputați din Sfatul Țării, arestarea misiunii interaliate pentru aprovizionarea armatei, la noua solicitare a „Blocului moldovenesc" — cea mai numeroasă fracțiune din Sfatul Țării —, guvernul Brătianu a decis ca Divizia 11, comandată de generalul Broșteanu să vină în ajutorul fraților basarabeni. La 13 ianuarie 1918, unități ale armatei române intră în Chișinău, unde au fost primite cu entuziasm de populație.

În ședința solemnă din 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării a hotărât, în unanimitate, să proclame independența Republicii Moldovenești. Comentând efectele acestui act, Ion I. Nistor, scria: „De formă, Basarabia era un stat independent, în realitate însă noua republică n-avea nici organizația cuvenită și nici condițiunile de dezvoltare necesare pentru propășirea unui stat. Fiecare om cu judecată își putea da seama că proclamarea republicii nu era decât un expedient vremelnic în calea deslegării definitive a chestiunii basarabene. Toți bunii patrioți români din Basarabia erau încredințați că singura soluție de rezolvare a problemei politice a patriei lor nu putea fi alta decât *unirea* ei cu vechea Moldovă, din trupul căreia fusese răpită de ruși cu o sută de ani în urmă" (Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 422). Și cum Moldova se unise, de la 1859, cu Muntenia, este limpede că acum, în 1918, unirea urma să se realizeze cu România.

Această stare de provizorat a durat numai două luni, timp în care în Sfatul Țării s-au dezbătut cele mai diverse probleme: de la organizarea aparatului administrativ, la situația învățământului și culturii, până la reforma agrară în favoarea țărănimii.

Problema esențială rămânea însă aceea a unirii cu România. În acest context, la 27 martie 1918, întrunit în ședință solemnă, Sfatului Țării i s-a prezentat Rezoluția, care începea cu aceste cuvinte:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele sale dintre Prut, Nistru, Dunăre și Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a

dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa România".

Pusă la vot, Rezoluţia a fost adoptată cu 86 voturi pentru, 3 voturi contra şi 36 abţineri, 13 deputaţi fiind absenţi. Voturile contra au fost exprimate de doi ucraineni şi un bulgar, iar cele 26 abţineri aparţineau tot minorităţilor naţionale, cei mai mulţi fiind profesori la şcolile secundare, trimişi în Basarabia de guvernul ţarist pentru rusificarea acestui teritoriu; ei erau, cu alte cuvinte, exponenţii vechiului regim.

După operaţiunea votării, rezultatul a fost prezentat preşedintelui Consiliului de Miniştri al României, Alexandru Marghiloman, aflat la Chişinău, care a luat act de hotărârea Sfatului Ţării privind unirea Basarabiei cu România. Documentul a fost adus la cunoştinţa regelui, care a trimis lui Ion Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, o scrisoare în care afirma: „Un vis frumos s-a înfăptuit. Din suflet mulţumesc bunului Dumnezeu că mi-a dat, în zilele de restrişte, ca o dulce mângâiere, să văd, după o sută de ani, pe fraţii basarabeni revenind iarăşi la patria-mamă. Aduc prinosul meu de călduroase mulţumiri domniilor voastre şi Sfatului Ţării, ale cărui patriotice sforţări au fost încoronate de succes".

Sfatul Ţării, organ reprezentativ al populaţiei din Basarabia, şi-a îndeplinit, prin votul de la 27 martie 1918, misiunea sa istorică, de a hotărî unirea acestei provincii cu patria-mamă. Au urmat, în acelaşi an, deciziile Congresului General al Bucovinei din 28 noiembrie şi ale Marii Adunări Naţionale din Transilvania din 1 decembrie, care au consfinţit făurirea statului naţional unitar român. ■

„SUNT CUVINTE CA PENTRU ZIUA DE AZI?"

Iaşi, sfârşit de an 1917. Acolo bate inima fierbinte a întregii suflări româneşti. Acolo, în capitala colţului de ţară rămasă încă liberă, în jurul vitezei oştiri, al regelui şi guvernului, se trăiesc încă clipe de nădejde în viitorul împlinit al neamului. Vremuri grele şi primejdioase, căci ceea ce se mai cheamă ţară nu este decât o mică oază de libertate şi demnitate, pândită însă din toate părţile cu duşmănie cruntă. De-o parte stau la pândă oştirile duşmane, iar acum, prin revoluţia din Rusia şi bolşevizarea trupelor din Moldova, fostul aliat de ieri ne ridică zidul izolării totale. Românului îi este dat să constate încă o dată adevărul verificat de atâtea ori în cursul învolburatei sale istorii, că la greu s-a încrezut mai ales în sine însuşi şi în aliatul său român.

În această stare de spirit fusese gândit şi editat Calendarul Regina Maria. 1918. **Să citâm un pasaj din cuvântul de deschidere semnat de regina Maria şi intitulat** Ostaşii Mei:

„Anul plin de dureri şi măreţie, plin de îngrijorare şi speranţe, anul 1917 s-a sfârşit.

Un nou an vine cu suferinţele şi bucuriile lui necunoscute şi eu, regina voastră, nu vreau să începeţi acest an fără ca să vă trimit cuvântul meu oricât de departe aţi fi... Vreau ca urarea mea plină de drag să ajungă la voi ori şi unde aţi fi şi de aceea am făcut Calendarul acesta pentru voi".

M-au ajutat şi alţii la alcătuirea lui, căci în zilele acestea de mare înfrăţire, fiecare doreşte să dea o parte din inima lui pentru voi".

Între cei care n-au pregetat să „dea o parte din inima lui" s-a aflat (putea lipsi oare?) şi Nicolae Iorga. Le-a descifrat ostaşilor un mesaj de la marele lor strămoş Ştefan cel Mare, aşa cum numai pana şi inima marelui istoric patriot ştiau şi puteau s-o facă.

STEAGUL LUI ŞTEFAN CEL MARE

Dintre toate steagurile care au dus la luptă oştile, de cele mai multe ori biruitoare, ale lui Ştefan-Vodă-cel-Mare, unul singur s-a păstrat, şi în acest an al celor mai mari speranţe şi al celor mai adânci deziluzii el răsare, din colţul lui de la Athos, unde stătuse între călugări, ca să aducă aminte urmaşilor săi prin ce speranţe şi prin ce deziluzii a trecut, faţă de creştinătate, sufletul lui înalt şi curat până ce i-a fost dat să se odihnească de durerile pământului.

Pe vechea mătasă în litere de fir e scrisă o rugăciune. Ea se adevereşte, în vechea limbă a liturghiei slavone, către sfântul ostaş care a străpuns cu suliţa gâtlejul balaurului cumplit şi a scăpat din temniţa ei de piatră pe Domniţa de mult ascunsă lumii, — ca şi cum, iarăşi, ar fi vorba de războiul de astăzi împotriva unui aşa de cumplit balaur şi de ideala ţintă către care se îndreaptă silinţile vitejilor. Pe flamura de la Muntele Athos însă avem a face cu Sfântul Gheorghe luptătorul, şi cu biruitorul sfânt. Balaurul cu trei capete stă supus supt picioarele lui înfăşurate cu cnemide, sabia care a lovit — căci e o sabie, nu o suliţă, — se cumpăneşte pe mâna stângă, ca şi cum eroul s-ar găti să taie cele trei gâturi încordate. Iar doi îngeri în zbor aşează cununa lor pe capul tânăr al triumfătorului.

Inscripţia are acest cuprins:

„O sfinte îndurătorule şi biruitorule, mare Gheorghe, care, în nenorociri şi în năpăşti, dai un grabnic şi călduros ajutor şi celor necăjiţi nespusă bucurie, primeşte de la noi această rugăciune, de la smeritul tău rob al lui Dumnezeu, Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Moldovei, şi ţine-l nevătămat în acest veac şi în veacurile viitoare, pentru rugăciunile acelor ce ţi se închină, ca să te slujim veşnic, Amin. În anul 7008, iar al Domniei Sale al 37-lea".

„Nenorociri şi năpăşti"... „Cei necăjiţi"... „Un grabnic şi călduros ajutor"... N-ar zice cineva că sunt cuvinte ca pentru ziua de azi?...

Or, dacă ar putea ajuta cei morţi, cu credinţa şi cu norocul lor!

MOMENTE DIN DRUMUL EI SPRE 1918

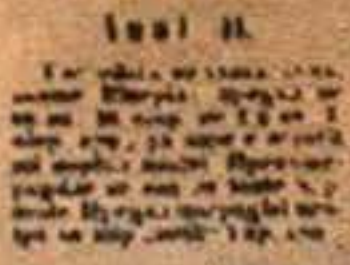

Anul II.

BUCOVINA

GAZETA ROMANEASCA Romanische

Politică, Religie şi Literatură. Politik, Kirche u

...mist., Vineri 8 Ianuarie 1850. N° 1. Kr. ...nz. 7

Acad. CORNELIA BODEA

În 1770 un om de ştiinţă, mineralogul austriac Ignaz von Born (1742-1791) — consilier al minelor din Bohemia şi mai apoi organizatorul Cabinetului Imperial de Ştiinţe Naturale din Viena —, în cursul călătoriei de studii făcută în regiunile miniere bănăţene, transilvane şi ungare[1], nota următoarele: „Valahii se numesc pe sine români (Romun), un cuvânt care în limba lor înseamnează deopotrivă român **şi** rămân **[în textul englez:** a remaining man = **un om care rămâne pe loc** — C.B.]. **Acest cuvânt al lor face să te întrebi dacă ei ar fi părţi rămase din coloniile** romane, **sau din poporul cucerit de** romani. **Medaliile** romane, **mormintele şi alte monumente găsite în părţi muntoase şi lângă** Dunăre **constituie mărturii preţioase ale faptului că în trecut ei au fost supuşi ai romanilor, şi într-un sens şi în altul. Chiar şi limba lor este o** latină **coruptă — care în** Valahia mare **(Tara Mare) [în textul englez** Zara more] **este vorbită foarte aspru, iar în Transilvania (Ardellia)[2] are reputaţia de a fi vorbită foarte elegant. Cu toate acestea nu pot înţelege cum de folosesc ei aşa multe cuvinte italiene, precum [a]ramă (cupru, aramă), mangar (mâncare) şi multe altele care nu sunt aceleaşi şi în** latină. **Terminaţia cuvintelor în general şi conjugarea verbelor în limba acestei naţii sunt după modelul** italian"[3].

Monumentul Unirii din Cernăuţi

La finele capitolului vorbind despre obiceiuri, credinţe, superstiţii, stare socială la români, baronul von Born conchide: „Oricât de imperfectă ar fi această schiţă a mea, ea va putea da câteva idei despre o naţiune, care, după câte ştiu, este şi acum lipsită de un istoric, care să facă cunoscute restului Europei originea, obiceiurile şi datinile acestui neam" (Ibidem, **ed. engleză, p. 23).**

Observaţia lui von Born pentru acea dată e dreaptă: Brevis historica notitia origines et progressu nationis daco-romanae **a lui Samuil Micu, avea să apară numai la anul 1778; iar** Elementă Linguae daco-romanae, **scrisă de Samuil Micu în colaborare cu Gheorghe Şincai a**

[1] *Travels through the Banat of Temeswar, Transyvania and Hungary in the year 1770. Described in a series of letters to prof. Ferber, by I. von Born.* London, G. Kearsky, 1777; ediţia originală, în limba germană, *Briefe über mineralogische Gegenstände..*, a fost publicată în 1774, la Dresda; traducerea franceză, mai puţin fidelă textului original, se intitulează *Voyage minéralogique fait en Hongrie et en Transylvanie* şi a apărut la Paris în 1780.

[2] Interesant de remarcat: în *Indicele* ediţiei engleze, *Ardellia* a explicat ca fiind „Wallachian name of Transylvania" (numele românesc al Transilvaniei).

[3] Lucrarea lui I. von Born a fost redactată sub forma unor scrisori; aceea din care am citat este datată Timişoara, 20 iunie 1770.

apărut în 1780. Cât despre Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor, carte cerută învățatului Cantemir de Academia sa tutelară din Berlin, în limba latină n-a mai apărut, iar versiunea română a stat și ea multă vreme nepublicată. În Hronic, von Born ar fi putut vedea că principele moldovean a tratat teritoriul vechii Dacii ca o singură țară românească, „care apoi s-au împărțit în Moldova, [țara] muntenească și Ardealul".

Nu avem știre însă dacă Ignaz von Born a realizat că în chiar acei ani ai pregătirii versiunii engleze a cărții sale, un nou termen — Bucovina — intra în vocabularul diplomatic, politic și geografic general, desemnând în fapt o primă parte ruptă din întregul pământului Moldovei. Că la 1775, Țara de Sus a Moldovei a fost transferată arbitrar Casei de Austria — sub numele de Bucovina sau Țara Fagilor. Și că s-a recompensat astfel neutralitatea habsburgică observată interesat în timpul războiului ruso-turc încheiat prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774). Nu știm dacă a putut ajunge la cunoștința savantului mineralog, numit în 1776 la Curtea Mariei Theresa, faptul că în 1777 domnul Moldovei — Grigore Alexandru Ghica III — a plătit cu pierderea tronului și a propriei vieți poziția sa protestatară față de nelegiuita detrunchiere.

Mutilarea Moldovei la 1775 a fost urmată de pierderea Basarabiei, intervenită la 1812, tot din interese și târguiri străine. Această îndoită sfârtecare a teritoriului țării Moldovei a fost adânc resimțită între frați. Mihail Kogălniceanu, numind-o sfâșiere, i-a tălmăcit întreaga rezonanță de non-acceptare. Fenomenul a fost remarcat de altfel și de observatori și diplomați străini în deceniile care au urmat. Un exemplu ni se pare întru totul elocvent: „Niciodată un român din Basarabia ca și din Austria — consemna Félix Colson în 1839 — nu se adresează unuia din Moldo-Valahia altfel decât numindu-l frate" („Jamais un Roumain de la Bessarabie et de l'Autriche n'aborde un habitant de la Moldo-Valachie qu'en l'appelant frate, frère"). Am citat din cartea sa De l'état présent et de l'avenir des Principautés, publicată la Paris în 1839.

La întrebarea complexă: cât de întinsă era acea „Țară a Fagilor" sau „Dulcea noastră Bucovină", câți locuitori s-au rupt atunci de matcă trecând sub jurisdicție străină și câți ani a durat acea înstrăinare forțată?, răspunsul laconic sună astfel: ca suprafață, au fost 10 441 km², cuprinzând ținutul Cernăuților și o bună parte din ținutul Sucevei. Ca număr de familii, au fost 14 350, iar dacă socotim în medie 5 suflete de familie = 71 750 de suflete, din care români = 11 099 familii (55 495 suflete) și restul de 3 251 familii (16 255 suflete) erau de etnii diferite, adică: 1 112 familii de huțani, 1 261 de ruteni, 526 de evrei, 294 de țigani, 58 de armeni. Cât despre înstrăinare, ea a durat din luna lui mai 1775 și până la 28 noiembrie 1918: 143 de ani!

Dorința de a fi împreună

Dorul de „acasă" de a fi împreună, tot neamul laolaltă, s-a potențat în ritm cu progresul ideilor de deșteptare și emancipare națională difuzate dinspre Apusul spre Centrul și Estul Europei. Repet, evident, lucruri îndeobște cunoscute, spunând că: împrejurări istorice specifice au făcut ca în țările române surori acestea să se cristalizeze cu prioritate în Transilvania, prin lupta politică națională deschisă de episcopul Inochentie Micu; sau, că iobăgimea însăși a dat luptei ei sociale caracter național prin masivitatea română a răsculaților față de minoritatea asupritorilor. Programul politic cuprins în inscripția *Horea Rex Daciae*, aplicată pe sigiliul atribuit a fi aparținut conducătorului răscoalei de la 1784, ca și interpretările pan-dacice date de contemporanii străini finalității mișcării au reflectat mai mult teama de o răsturnare de forțe politice și de o posibilă stăpânire românească. Ideea dacică va prinde însă rădăcini adânci în proiecte românești autentice, ce aveau să încolțească nu peste mult.

În Bucovina, coordonarea administrativă cu Galiția — obținută de Habsburgi de altfel tot nelegiuit la prima împărțire a Poloniei, din 1772 — și măsurile prohibitive habsburgice menite să împiedice comunitatea dintre frați abia despărțiți, au condus indirect la întărirea legăturilor cu frații transilvani. De aici, din Transilvania, au plecat în Bucovina dascăli de învățătură românească pentru puținele școli care mai ființau sub ocrotirea episcopatului ortodox. Cu ei odată a prins contur și zbor și ideea unității dacice. Între acele contacte cărturare transilvane-bucovinene se înscrie și prietenia literară dintre Ioan Budai-Deleanu și mai tânărul bucovinean Teodor/Toader Racoce; de ea se leagă și primele încercări de ziaristică bucovineană scrisă pentru toți românii, care „socotiți de împreună fac o nație de mai multe milioane". Citatul e luat din *Înștiințarea pentru gazete românești*, lansată de Racoce în 1817.

Este locul să menționăm aici că reputația de sprijinitor al culturii românești de care s-a bucurat inimosul Isaia Bălosescu, episcopul Bucovinei între 1823-1834, l-a situat și între susținătorii mișcării secrete bănățene pentru „Republica română unită". E vorba de acea acțiune conspirativă care a deschis drum, la 1834 chiar, planurilor concertate de colaborare pan-românească în vederea constituirii statului național unitar.

Nou și important de reținut de asemenea e că în acțiunea cu implicații sociale și naționale redeschisă zece ani mai târziu în Banat, inițiatorul ei, Eftimie Murgu, contase în mod expres *„pe înțelegerea*

cu Transilvania, cu Bucovina și cu ceilalți". Formula e reprodusă întocmai din interogatoriul luat lui Murgu în închisoarea de la Buda, în 1845.

Să nu uităm însă că legăturile Bucovinei cu Moldova nu au putut fi întrerupte — așa cum ar fi fost pofta oficialității nou instalate. De n-ar fi să amintim decât acel statut de *supuși* cu dublă cetățenie — așa-numiții *sujets mixtes* — care a fost recunoscut celor ce nu renunțaseră la indigenatul lor moldovean. E de ajuns să evocăm în acest sens exemplul oferit de marea familie a *Hurmuzăcheștilor* — acei „Frați Golești" ai Bucovinei, sau „Grachii Românimii", cum i-a numit Andrei Mureșanu — și rolul deținut de ei în împletirea firelor văzute și nevăzute ale idealului național.

În pragul anului 1848, bilanțul *românismului* a fost larg înfățișat, în *Revue des deux Mondes* de la 1 ianuarie și în broșură aparte, de către francezul H. Desprez, un inițiat în marile probleme românești. Citez textual definiția dată aici românismului: „Mișcarea românească este opera politică a cărturarilor și a scriitorilor Moldo-Valahiei, Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei pentru reunirea celor opt milioane de români care au supraviețuit de-a lungul a 17 secole de crude încercări!"

Cât despre situația la zi a mișcării, constatările lui Desprez sunt și ele ilustrative: românismul domnește în Moldo-Valahia; domină Bucovina, Ungaria de răsărit, Transilvania, în ciuda maghiarilor, domină Basarabia, cu toată opoziția rușilor; și „a stabilit între toate țările române o legătură de idei și interese nu mai puțin puternică decât a sângelui".

O figură polarizantă — bătrânul Hurmuzachi

După aprecierea lui Desprez, bucovinenii, înglobați fiind Galiției și puțin numeroși cum erau și slab organizați pentru luptă, „aderă barem la ea și îi urmăresc în chip frățesc toate fazele". În fapt, ei s-au dovedit a fi fost mult mai activi decât fuseseră previziunile. În lupta pentru afirmarea identității naționale, sprijinul lor frățesc și colaborarea lor revoluționară au funcționat din plin și multiform. Astfel, socotim îndreptățit a sublinia că, în problema românismului, formulele promovate de bucovineni, ca și poziția lor nu au reprezentat inițiative singulare, ci, dimpotrivă, ele au rezultat din hotărâri dezbătute ca într-un cartier general sau congres pan-românesc. La Cernăuți, ca și la Cernauca, la conacul ospitalierului amfitrion Eudoxiu (Doxachi) Hurmuzachi (1782-1857) și al fiilor săi, s-au *întâlnit fruntași și emisari* din toate țările surori; s-au urzit planuri, s-au elaborat strategii și programe; s-au afirmat „Dorințe naționale" și s-a luat atitudine în numele națiunii întregi; s-au inițiat acțiuni comune cu reverberații prelungite peste decenii. Istoria le-a înregistrat numele cu faptele odată. E oare cineva căruia să nu-i treacă prin minte nume ca ale lui Aron Pumnul, George Barițiu, Timotei Cipariu; ca ale lui Mihail Kogălniceanu, ale fraților Alecsandri, ale lui Gh. Sion, Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza; Costache Negri, Rola, Panu, Ralet; ale atâtora cunoscuți sau mai puțin cunoscuți, care acolo în Bucovina au pus suflet și crez la temelia României unitare!

Aron Pumnul

Eudoxiu...

...și Alexandru Hurmuzachi

Între dorință și realitatea obiectivă însă, la 1848/49, ca și de atâtea ori de atunci și până atunci, au existat stavile ce nu au putut fi nesocotite. Pe plan local Bucovina a putut obține despărțirea de Galiția, deci autonomia. În Constituția imperială octroiată la 4 martie 1849 a fost declarată „țară de coroană" — Kronland — cu titlul de *Ducat*. Procesul de separare și de organizare ca provincie autonomă s-a încheiat încă în 1861, nu fără riscurile care au amenințat-o până în ultimul moment. Existența statală a Bucovinei nu s-a putut îngemăna — așa cum se dorise — cu a Transilvaniei și a Banatului. În perioada neo-absolutismului care a urmat înfrângerii revoluției din tot imperiul a fost pierdută ocazia includerii Episcopiei bucovinene în Mitropolia nou creată a Transilvaniei. Dar aceasta de fapt din pricini interne, străine cauzei naționale. S-a putut înregistra în schimb un scurt interludiu prielnic legăturilor cu matca Moldovei, sub durata ocupației militare austriece din Principate, în timpul războiului Crimeei. Între cărturarii bucovineni s-a simțit puternic influența însuflețitoare, polarizantă a bătrânului Hurmuzachi. Înainte de a se stinge în 1857, „Nestorul iubit de la Cernauca" avea să-și lase testamentar crezul său politic cuprins în trei mari îndatoriri: *Patrie, Limbă, Biserică*. Prietenii i l-au publicat în *Telegraful Român*, la Sibiu (1857, nr. 32, p. 126). Iată-l cum sună:

„*Românească* este *țara* aceasta, în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele strămoșilor noștri, și înzestrată cu drepturi române carele n-au putut să apună pentru că sunt o proprietate neperitoare a ei. *Limba română*, sufletul naționalității noastre, carea ne-o au păstrat strămoșii noștri în timpii barbariei, chiar și cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări; nici un drept nu s-a aflat în putere, ca s-o desființeze. *Biserica* țării noastre este Biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre carea cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuși în împrejurările de față amerințată de niște jurstări nefavoritoare și cere ajutoriul fiilor săi, ca să o apere.

Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea voastră și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfânt, ca să fiți urmași demni de strămoșii și părinții voștri! Ca să vă nevoiți cu toată vârtutea, nu numai să apărați drepturile, religiunea și limba patriei voastre, ci să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înflorită decât le-ați primit! Iar pentru binele și fericirea națiunii române, ca să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămânța intrigii și discordiei, spiritul de partidă, egoismul, pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le insufle spiritul amoarei, al frăției și al bunei înțelegeri între sine spre înființarea mărețului scop ce le stă nainte".

„Patriarhul de la Cernauca" n-a trăit să vază prima înfăptuire politică moldo-muntean din 1859 și nici cele două împliniri instituțional-culturale ale propriilor săi urmași bucovineni: „Reuniunea română de leptură din Cernăuți" (1862), devenită „Societatea pentru literatura și cultura română din Bucovina" (1865) — realizată după pilda și îndemnul fraților transilvani. A doua, stagiunile teatrului românesc la Cernăuți, datorate cu deosebire sârguinței lui Alexandru Hurmuzachi și participării frățești din Moldova.

Spre 1918

Singularizarea administrativă a Bucovinei s-a accentuat în perioada dualismului austro-ungar, care a durat până la eliberarea și unirea din 1918. Prin compromisul oficializat la 17 februarie 1867, Bucovina rămâne în jumătatea cisleithană, austriacă deci. Transilvania și Banatul intră sub administrație ungară, în Transleithania. Și totuși: cu toată separarea, compartimentarea și administrarea austriacă, afirmarea, demonstrarea directă a sentimentelor și demnității românești n-a încetat să se manifeste pe măsură: *bucovinenii au simțit de fiecare dată că nu sunt singuri și au dovedit la rândul lor că îmbrățișează deopotrivă cauza unității integrale.*

Pe harta istorică a românimii, mișcarea națională și-a jalonat marile ei evenimente, ca pe niște faruri ale căror lumini s-au căutat și s-au întâlnit; ele au cerut solidaritate națională și răspunsul le-a venit de fiecare dată, de pretutindeni:

— În august 1867, la București, daco-românismul a vibrat cu semnificații adânci politice. La prima sesiune a Societății Literare Române, viitoarea Academie Română, Bucovina a fost reprezentată prin doi membri fondatori: Alecu Hurmuzachi și Ion G. Sbiera. Juristul și primul redactor al *Foii Societății pentru literatura și cultura română*, Ambrosiu Dimitroviță (Dimitrovici) a murit înainte de a fi putut participa la constituirea academică (în locul lui a fost numit Sbiera).

— În vara lui 1871, din inițiativa studențimii bucovinene, la serbarea mănăstirii Putna, reprezentanții de elită ai „Daciei moderne" au venit să se închine la mormântul marelui Ștefan. Acolo, în sublimul serbării, Ciprian Porumbescu a „cântat Daciei întregi" durerea detrunchiaților și hotărârea lor de a reveni *acasă*. În numele istoriei, tânărul Alexandru D. Xenopol a evocat figura voievodală, cerându-i sprijinul și ocrotirea în planurile de viitor.

— Mai târziu, în 1875, pregătirile din ordin habsburgic pentru aniversarea centenară a ceea ce oficial se voia a fi o *Eroberung*, (cucerire) a Bucovinei, au stârnit un val de reacții îndârjite, protestatare — naționale. La București, împrejurări providențiale, cunoscute, au prilejuit lui Mihai Kogălniceanu să poată dezvălui din înaltul for academic român adevărata istorie a *Ră-*

pirii Bucovinei după documente autentice. Acesta e titlul broşurii, a cărei documentare fusese posibilă din impunătoarea colecţie de documente culese şi copiate de Eudoxiu Hurmuzachi din fondurile secrete austriece şi dăruite testamentar după moartea acestuia (1874) Academiei Române. Ca şi *Dorinţile Partidei Naţionale*, publicate în 1848, broşura din 1875 — tipărită concomitent, la Paris şi la Bucureşti, în limbile *franceză* şi, respectiv, *română* — a apărut fără numele autorului. Tipărind-o într-un mare tiraj, Kogălniceanu a demascat *urbi et orbi* politica anexionistă a Austriei. Situaţia a fost desigur stânjenitoare pentru guvernul de la Viena; ea a încurajat şi revigorat în schimb solidaritatea românească şi acolo unde părea amorţită.

O dovadă peremptorie a fost oferită în 1877, cu prilejul prăznuirii martiriului domnului moldovean, decapitat cu o sută de ani în urmă. Studenţimea bucovineană, constituită în Societatea academică *Arboroasa*, s-a alăturat ieşenilor cu grai şi suflet. Citez telegrama trimisă Primăriei Iaşi: *„Arboroasa - Societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldove aduce condoleanţe membrilor săi pentru domnitorul decapitat"*. Urmarea era de prevăzut: proces de înaltă trădare, comitetul arestat preventiv, achitarea lui după 11 săptămâni, dar Societatea desfiinţată şi membrii comitetului exmatriculaţi...

După procesul „Arboroasei", vigilenţa oficialităţilor austriece a crescut simţitor; şi în legăturile bucovinenilor cu Regatul român se observă mai multă prudenţă pentru a nu da de bănuit. În rapoartele confidenţiale, după 1880, se relatează, de altfel, *„dass in der Bukowina keinerlei dako-romanische Umtriebe vorgekommen sind"* (că în Bucovina nu se constată nici un fel de uneltiri daco-romane — E. Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina*, p. 114).

Un nou factor influent ce avea să intervină în mişcarea naţională, pe toată aria etnică, începând cu ultima decadă a secolului trecut, se adevereşte a fi fost *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*. În primii săi ani atenţia Ligii a fost îndreptată cu deosebire spre Transilvania memorandistă. De aici, din exemplul luptei Partidului Naţional Român, susţinut de Liga Culturală din Regatul român, activitatea politică dusă de românii din Bucovina prinde noi îndemnuri şi învigorări. În martie 1892 ei se organizează în jurul societăţii „Concordia". Viaţa politică creşte. Societăţile academice studenţeşti se afirmă cultural-politic. La Ministerul de interne de la Viena, ca şi în secţia Biroului de informaţii de la Cancelaria aulică (Hofkanzlei), rapoartele strict confidenţiale — *streng geheim, streng vertraulich* — se înteţesc. Dosarele despre problema naţională română („Grossrumänische Bewegung"; „Grossrumänische Tendenzen") se amplifică; activitatea Ligii Culturale e grupată sub „Irredentische Aktion in Rumänien".

„Dosarul" de la Viena

Bucovina intră sub farurile aprinse ale observatorilor, mai cu seamă *în 1904*, în legătură cu serbarea de la Putna, la 400 de ani de la moartea voievodului. De atunci, cu deosebire, sunt urmărite îndeaproape activitatea şi legăturile lui *Nicolae Iorga* cu românii de peste Molna. La Viena, profesorului i s-a întocmit şi un dosar nominal, care cuprinde şi rapoarte despre vizitele şi întâlnirile sale cu bucovinenii.

Din 1898 începând şi până în 1906, N. Iorga a colindat întreg pământul românesc, de la un capăt la altul. A descris tot ce văzuse în *Drumuri şi oraşe; Sate şi mănăstiri din România; Sate şi preoţi din Ardeal; Neamul românesc din Bucovina; Neamul românesc din Ardeal şi Ţara Ungurească; Neamul românesc din Basarabia*. În 1906 a intrat vijelios şi în viaţa politică. În 1907 a fost ales în conducerea Ligii Culturale. În 1908 au luat fiinţă şi cursurile de vară ale Universităţii populare de la Vălenii de Munte.

Anexarea de către Austro-Ungaria, la 6 octombrie 1908, a Bosniei şi Herţegovinei împotriva dreptului naţional la autodeterminare a exacerbat opoziţia faţă de politica expansionistă a Austriei, întărind curentul general potrivnic eterogenului imperiu. Cuvântările lui N. Iorga peste tot în ţară dezlănţuie îngrijorări pe de o parte, însufleţire, popularitate neobişnuită pe de alta. N. Iorga devenise apostolul, magul pentru ai săi; *Hetz Apostel* (Apostol agitator) pentru autorităţile habsburgice. Tonul antihabsburgic al cursurilor şi conferinţelor lui a stârnit furtuni. Valurile crescânde au iritat vădit securitatea imperiului. Din motive uşor de înţeles, N. Iorga e denunţat ca duşman al intereselor bilaterale româno-austro-ungare.

Pe linie direct ierarhică, din Bucovina, guvernatorul ţării cere Ministerului de interne de la Viena luarea de măsuri drastice împotriva pericolului pe care-l prezenta tribunul de la Bucureşti. Soluţia sugerată era: interzicerea de a mai intra pe „teritoriul Austriei" (!!) atât pentru Iorga cât şi pentru lucrările sale. Bucovina şi N. Iorga formează subiectul mai multor audienţe „la cerere" ale reprezentantului austro-ungar la Bucureşti: la suveran şi la primul ministru român. Conferinţele profesorului au continuat totuşi pe acelaşi ton şi cu aceleaşi teme incendiare. Conferinţa ţinută chiar la Botoşani, la 24 noiembrie 1908, era taxată acum în cuvinte cominatorii. Anul 1909 avea să înceapă cu un incident care prevestea furtună. O altă conferinţă a sa, organizată de societatea „Şcoala Română" din Câmpulungul Bucovinei şi anunţată cu fast deosebit a se ţine la 11 ianuarie 1909, a fost brusc contramandată. La motivele invocate de deputatul de Suceava, contele Belle-

garde, răspunsul profesorului a fost necruțător.

Peste o astfel de situație incandescentă s-au suprapus marile serbări ale semicentenarului Unirii de la 1859, serbări în care întreaga opinie publică românească a văzut prefigurându-se profetic Unirea ce trebuia să vină. Din Bucovina, 28 de studenți — reprezentanți ai societăților *Dacia*, *Bucovina*, *Junimea* — au participat la pelerinajul de la Ruginoasa, ca și la manifestările de la Iași. Un amănunt petrecut atunci la Iași pare să fi adăugat foc peste foc. E pasajul din cuvântarea unui student de la Universitatea cernăuțeană, care textual suna așa: „Să dea Dumnezeu ca în curând să nu spunem «venim la voi», ci «venim la noi»!" Consecințele îndrăznelii avute, ca și identificarea autorului se află în aceleași dosare secrete austriece. *Studentul teolog* era *Silviu Dragomir* — viitorul profesor și istoric de la Universitatea clujeană de după Unirea mult visată. Dosarul lui din 1909 enunța din titlu: *Strafsache Silviu Dragomir wegen Verbrechens nach § 58*, adică „Procesul penal intentat lui S.D. pentru crimă (de înaltă trădare) conform paragr. 58"...

Contra lui N. Iorga: un nou demers împotriva sa, pornit din partea guvernatorului din Cernăuți, un nou protest al acestuia pe lângă ministerul austriac de resort a găsit de data aceasta ecoul dorit. Interzicerea de a călca pe teritoriul statelor Austriei a fost luată. Punerea în aplicare n-a întârziat nici ea. Expulzarea profesorului a avut loc în împrejurările cunoscute la frontiera Bucovinei, la Ițcani, la 19 mai/1 iunie 1909. Indignarea produsă între românii de o parte și de alta a graniței s-a făcut auzită și în Parlamentul de la Viena. Deputați italieni și români din Reichstag, la inițiativa deputatului Gheorghe Grigorovici, și-au exprimat protestul pentru gestul necugetat al oficialității habsburgice. Limbajul aprins din presă și de la mitinguri, ca și reacția fulminantă a celui expulzat sunt în mare parte cunoscute. Nu însă și rapoartele secrete ale autorităților cezaro-crăiești. Din ele semnalăm numai câteva trăsături ale mișcării naționale „daco-românești" din Bucovina, așa cum au fost ele consemnate de agenții informatori habsburgici, în toamna lui 1913. Adică, la scurtă vreme după succesele repurtate de Regatul român prin războiul încheiat cu pacea de la București:

„Nouă românilor din Bucovina ne plânge inima că trebuie să trăim așa despărțiți. Acum însă (adică după război), când România a arătat lumii ce rol poate juca, nici noi nu va mai trebui să așteptăm mult izbăvirea. Va trebui în curând să se ajungă la un conflict ucigător între Rusia și Austro-Ungaria. Acest moment îl va folosi România ca să ocupe militar Bucovina și să n-o mai dea înapoi".

Sunt cuvinte ale unui judecător bucovinean, mai în vârstă, exprimate deschis, fără rețineri față de un agent habsburgic. În informarea confidențială trimisă de la Cernăuți la Viena, o astfel de declarație, venind din partea unui funcționar cezaro-crăiesc, nu era citată ca un exemplu singular și întâmplător. Ci pentru ceea ce s-a dovedit a fi expresia unei contaminări, generalizată prin mijloace subversive și prin propagandă fățișă, atât între mai vârstnicii țării cât și între tinerele ei speranțe. Și, cum era de așteptat, în documentul de la Cernăuți era subliniat și rolul promotor al lui Nicolae Iorga. Pentru aceasta și pentru alte laturi ale mișcării naționale bucovinene în legătură strânsă cu țara liberă, constatările consemnate în toamna lui 1913 sunt edificatoare. Ele prefigurează zilele și anii ce aveau să vină. Atunci, în 1913, după expresia din raportul habsburgic citat, „Hidra și-a ridicat din nou capul"! În simbolistica românească, tricolorul ce străjuia mormântul de la Putna prefigura însuși triumful României unitare. ■

PREMIILE ACADEMIEI ROMÂNE

Luni, 18 octombrie 1993, în Aula Academiei Române, în prezența unui public numeros, s-a desfășurat festivitatea de înmânare a premiilor pe 1991 oferite de cele 13 secțiuni ale Academiei. Iată autorii și lucrările premiate la Secțiunea de istorie și arheologie:

1. Premiul „Vasile Pârvan" a fost conferit lui *Adrian C. Florescu*, pentru lucrarea *Repertoriul culturii Noua-Coșlogeni din România. Așezări și necropole*;

2. Premiul „D. Onciul" a revenit *Ligiei Bârzu* și lui *Stelian Brezeanu*, pentru lucrarea *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*;

3. Premiul „Nicolae Bălcescu" a fost atribuit lui *Nicolae Isar*, pentru lucrarea *Publiciști francezi pentru cauza română (1834-1859)*;

4. Premiul „Nicolae Iorga" a fost dobândit de *Tahsin Gemil*, cu lucrarea *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*;

5. Premiul „A.D. Xenopol" a fost conferit lui *Constantin Bușe* pentru lucrarea *Între Panama și San Francisco. Din istoria Americii Latine* și lui *Victor Neumann*, autorul lucrării *Tradiția lui Homo Europaeus. Geneza spiritului modern în Europa centrală și de sud-est*;

6. Premiul „G. Barițiu" a fost înmânat lui *Ioan Aurel Pop*, autorul lucrării *Instituții feudale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*;

7. Premiul „M. Kogălniceanu" a revenit lui *Emilian Bold* pentru lucrarea *Diplomația de conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*;

8. Premiul „Eudoxiu-Hurmuzachi", a fost conferit lui *Ion Dumitriu-Snagov*, pentru lucrarea *România în diplomația Vaticanului (1939-1944)*.

Remarcăm cu deosebită satisfacție faptul că dl. *Tahsin Gemil* și lucrarea sa *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI* au primit, cu numai o lună în urmă, Premiul „Radu R. Rosetti" oferit de Fundația Culturală Magazin Istoric (vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1993).

CÂND A SOSIT CEASUL MÂNTUIRII

IULIU MANIU

, În nr. 11, 12/1978, Magazin istoric **a publicat o amplă cronologie a luptei românilor pentru unire, pentru desăvârşirea statului naţional unitar. Cei care am lucrat atunci în redacţie, la întocmirea acestei** Cronici a Marii Uniri, **ne amintim cu câtă trudă s-a zămislit ea. Intenţionam să oferim cititorilor noştri o cuprinzătoare cronică a Marii Uniri, cu toate etapele ei componente. Dar, după ce totul fusese gata, aşa cum de altfel bănuiam că se va întâmpla, „indicaţiile" au transformat Cronica Marii Uniri în cronica unirii Transilvaniei cu România. Cu câte strângeri de inimă am renunţat la multe fapte, relatări, consemnări, nume de personalităţi care, atunci, erau imposibil de amintit...**

Iată că, acum, la 75 de ani de la Marea Unire, dreptatea timpului se răsfrânge şi asupra acestei mari izbânzi româneşti. Cronica se poate deschide la pagini de adevăr, iar cititorul de azi poate pătrunde liber în intimitatea frământărilor celor din urmă cu trei sferturi de veac. Îi ascultăm spre a-i înţelege şi-i înţelegem spre a le cinsti cum se cuvine opera realizată, în care s-au topit aspiraţii şi destine ale multor generaţii de luptători.

Într-un discurs ţinut în Camera Deputaţilor în 1921, Iuliu Maniu — unul dintre aceşti făuritori ai Marii Uniri — evocă tocmai aceste sentimente şi năzuinţe care însufleţeau acţiunea politică a fruntaşilor românilor transilvăneni, în momentele premergătoare actului istoric de la 1 Decembrie 1918. Cuvântarea sa a fost publicată şi în broşură separată, sub titlul Ardealul în timpul războiului. Pagini istorice **(Cluj, Tipografia „Naţională", 1921), din care reproducem câteva fragmente. Sunt mărturiile unui luptător. Să-l urmărim, deci, cu precizarea că titlul, subtitlurile şi notele ne aparţin, iar transcrierea am făcut-o conform normelor ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat cu trei puncte întreruperile de text.**

Soarele răsare la Bucureşti

Întreaga suflare românească din Transilvania şi Ungaria era pătrunsă de marele adevăr că soarele răsare pentru întreaga românime la Bucureşti. Acest adevăr, de care mai ales de la 1881 încoace răsună întreg Ardealul şi care pe faţă se referea la viaţa culturală, la viaţa sufletească, el într-adevăr şi în esenţă cuprindea şi crezul politic al întregului neam românesc. Şi sub puterea acestui crez, nouă ni s-a prezentat întotdeauna ca o vedenie dureroasă ca honvedul care ne oprima să meargă alături cu dorobanţul român.

Şi între cele mai frumoase visuri ale fiecărui suflet românesc, cu care se culca şi se trezea, era imaginea dorobanţului român, scoborând coastele vestice ale Carpaţilor şi mergând pe câmpiile întinse ale Tisei. Această imagine, această aspiraţiune nu era însă la noi în Ardeal şi în Ungaria numai de domeniul unui sentiment vag, inconştient. Nu. Ea era ca urmare firească a unei adânci aprecieri a situaţiunii întregi a întreg neamului românesc. Era firesc, nu se putea altfel, ca de la principiul libertăţii naţionale, care a ajuns dogmă politică din gura lui Simion Bărnuţ de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj, să se ajungă, într-o ordine logică de gândire, la principiul independenţei naţionale şi pe urmă la dorinţa şi la principiul unităţii desăvârşite naţionale.

Dar, afară de aceasta, noi românii din Ardeal, cari eram în măsură să cunoaştem toate ascunzişurile şi toate gândurile ascunse ale politi-

cei Habsburgilor, a acelei politici în care punctul de gravitaţiune rând pe rând devenise tot mai mult Ungaria, văzusem un lucru, că această monarhie habsburgică, fiind, rând pe rând, gonită de Apusul Europei, tinde tot mai mult spre Orient.

Vedem că conştiinţa naţională a slavilor de sud, dar mai ales conştiinţa radicală a italienilor, astăzi, mâine, dacă nu mâine, poimâine, de bună seamă va scoate această monarhie habsburgică din Marea Adriatică şi în consecinţă va trebui să-şi câştige în alte părţi plămâni de respiraţie economică cari nu putea fi altceva decât gurile Dunării şi, prin gurile Dunării, Marea Neagră.

Prin urmare se prezenta înaintea sufletului nostru icoana clară că lupta mare între monarhia habsburgică, reprezentată prin maghiari, şi dintre poporul român se dă pentru gurile Dunării. Ori gurile Dunării, în concepţiunea ce domina în Orientul Europei, era să fie ale noastre şi ştiam bine şi un alt lucru, că lupta aceasta dintre poporul român şi monarhia habsburgică pentru gurile Dunării nu se dă la gurile Dunării, ci se dă în Ardeal.

Aveam convingerea adâncă că acel popor dintre poporul maghiar şi poporul român care va rămâne definitiv stăpân şi domn peste Ardeal, acela va dobândi şi va avea şi va domina definitiv gurile Dunării, ceea ce e egal cu dominaţiunea de stat, determinată în politica din Orientul Europei.

Astfel, noi vedeam, noi simţeam că lupta care se dă în Transilvania între elementul maghiar şi poporul român este numai un mic episod în lupta mare care era să se dea între monarhia habsburgică şi în special între Ungaria, şi între întreaga naţiune română.

În acest sens, noi simţând adâncimea acestui lucru, ştiam că lupta nu o dăm numai pentru noi, pentru românii din Ardeal, lupta nu o dăm numai pentru existenţa noastră naţională a românilor de acolo, ci dăm luptă pe viaţă şi pe moarte pentru întreg neamul românesc.

Şi această idee ne dădea puteri, ne dădea forţe sufleteşti înzăcite în străduinţa care ne purta.

În această concepţiune, am fost noi întotdeauna de părerea că între poporul român şi între poporul maghiar nu poate să existe transacţiune: ori noi, ori ei, pentru că era vorba de existenţa întregului neam românesc pe care trebuia să-l apărăm faţă de imperialismul habsburgic. Eram cu toţii încălziţi de această idee şi în consecinţă eram totdeauna pentru unitatea neamului românesc, pentru că ştiam că această luptă mare pe viaţă şi pe moarte, cu succes definitiv, numai uniţi toţi românii într-un singur stat putem să o dăm. Pentru aceasta am fost totdeauna în contra politicii mici de târguieli, care era bună numai pentru a adormi conştiinţele. Aceasta era gândirea noastră politică, aceasta era idealul nostru.

Realitatea politicii era însă alta. Evident că noi în Ardeal nu puteam să facem politică iredentistă pe faţă şi nu puteam să o facem din două motive: întâi pentru că era imposibil să o facem în faţa organizaţiunii formidabile de stat a întregii monarhii habsburgice; şi al doilea pentru că politica oficială a României era îndrumată în altă direcţiune şi politica oficială a României nu putea să admită o politică iredentistă privitoare la Ardeal.

„Va veni şi vremea voastră"

Cu adâncă satisfacţiune şi gratitudine ţin însă să constat că opinia publică din Vechiul Regat, că gândirea, că sufletul românesc din Vechiul Regat, fără excepţie, au fost totdeauna pentru ideea întregirii neamului, pentru politica de desrobire a Ardealului.

De altă parte, n-am găsit în conversaţiunile mele politice nici un singur bărbat politic din Vechiul Regat care să nu fi afirmat imposibilitatea de a face politică iredentistă şi care să nu fi fost orientat spre politica Triplei Alianţe. Şi, mai cu seamă, după ce s-a alăturat acestei Triple Alianţe şi Italia, îndrumarea era clară înspre această Triplă Alianţă, pentru că ea se prezenta şi ca o garanţie de pace şi România avea lipsă [nevoie] de pace ca să-şi refacă forţele şi să se pregătească pentru o rezistenţă şi pentru o acţiune în contra aşa-numitului colos de la nord, care ameninţa continuu.

Dar să nu credeţi că nouă ne plăcea politica de pace. Nu d-lor; întreg sufletul nostru era în contra acestei păci, care apăsa greu asupra fiinţei şi asupra sufletelor noastre, căci ce însemna pacea pentru noi ardelenii cari cunoşteam situaţiunea? Însemna o luptă lentă, o evoluţiune înceată spre realizarea desăvârşirii naţionale. Ori, lucrul acesta era grozav de greu, pentru că tot ceea ce edificam noi, cu o muncă psihică, în zeci şi sute de ani, guvernul unguresc şi puterea care ne oprima zdrobea într-o singură noapte şi o singură zi. Este destul să vă aduc aminte că noi cu trudă mare ne-am făcut licee şi guvernul unguresc cu o simplă trăsătură de pană unele le-a maghiarizat cu totul, altele se pregătea să le maghiarizeze. Am făcut mii de şcoli şi guvernul unguresc; ceea ce am făcut noi zeci de ani de-a rândul, le ştergea cu o trăsătură de pană când impunea limba ungurească ca limbă de propunere. Noi am lucrat în biserică ca să mântuim spiritul naţional, ca să facem o tărie din această biserică, am făcut-o românească, ne-am luptat cu bisericile calvine şi sârbeşti, ne-am luptat cu biserica catolică, pentru ca biserica ortodoxă română şi unită română să fie independente.

Şi după lupte de sute de ani ce am ajuns? Ca guvernul unguresc cu o simplă trăsătură de pană a făcut biserica de la Hajdudorog şi era

Episcopul Gherlei, Iuliu Hossu, citește mulțimii Rezoluția Marii Adunări

gata proiectul să ne încorporeze în autonomia bisericii catolice ungurești, iar privitor la biserica ortodoxă se pregătea lovitura grozavă ca să facă o biserică ortodoxă maghiară la Hodmezövásárhely. Noi cu o străduință extraordinară, din sacrificiile poporului românesc, am reușit să facem o preoțime română, cum spre fala noastră, să fie zis, nu se mai găsea alta de nobilă, curată, naționalistă, democratică în monarhia în care trăiam. Și guvernul unguresc a venit cu legea congruei prin care voia ca întreagă această preoțime să cadă pradă în brațele intențiunilor sale de maghiarizare și de cotropire a neamului românesc. Era evident că aceste lupte date pe terenul evoluțiunii lente nu puteau să ducă decât cu mari sacrificii și cu mari pierderi la rezultatul dorit.

Prin urmare, ni s-a prefăcut în convingere că tendința de cotropire a neamului românesc nu poate să-și găsească finele și eliberarea poporului românesc nu se poate întâmplá numai [decât] prin o catastrofă, catastrofă care să zdrobească din temelie puterea de stat care ținea încătușată deodată cu poporul românesc și democrația și libertățile naționale a tuturor neamurilor din care se compunea.

Prin urmare, noi nu preconizam în sufletele noastre această politică de pace; nouă ne trebuia războiul mondial de la care speram totul. Dar interesele mari, vitale, ale României, a Vechiului Regat, pretindeau această politică de pace. Nouă ni se spunea: „Suferiți, va veni și vremea voastră" și noi sufeream pentru că politica românească se îndruma în contra acelui colos de la nord, în contra Rusiei țariste, zdrobirea căreia devenise un fel de dogmă în gândirea politică oficială din Vechiul Regat.

Nu avem de ce să tăgăduim, este un adevăr, care dacă nu l-aș recunoaște eu, s-ar putea dovedi atât de ușor că dl. Stere are dreptul să susțină că în asemenea împrejurări, în adevăr, politica României era îndrumată în această direcțiune și că politica oficială a poporului românesc din Transilvania și Ungaria preconiza, din considerațiuni superioare de stat ale Regatului vechi și ale întregului românism, preconizam această politică.

Dovada despre aceasta sunt chiar hotărârile conferinței naționale de la 1893[1] și din anii următori. Este un adevăr, care nu se poate tăgădui.

Dar, deodată cu acest lucru, era în gândirea politică a neamului românesc statorit, că înainte de eruperea unui război, care ar fi lichidat marele proces cu acel inamic colos de la nord — Rusia țaristă —, trebuia să se îndeplinească neapărat două lucruri: întâi pretențiunile naționale ale neamului românesc trebuia să fie îndeplinite înainte de eruperea războiului; al doilea, că Austria să devină o țară a popoarelor libere, iar nu o încătușătoare a oricărei libertăți și dezvoltări naționale.

De față cu mintea și inima

Mă provoc la toate scrierile politice cari au apărut în Ungaria și Austria, care erau îndrumate de gândirea noastră, că aceasta era condițiunea unanim recunoscută ca o premisă a putinței de a lupta

[1] La 23-24 iulie 1893, la Sibiu s-a desfășurat Conferința Partidului Național Român — la care au participat peste 2 000 de persoane. În cadrul ei s-a adoptat o rezoluție de solidaritate cu conținutul *Memorandumului*, documentul programatic conținând revendicările românilor din Transilvania.

Garda națională a locuitorilor din Turda...

România alături de Puterile Centrale.

Pentru că noi știam foarte bine că dacă va izbucni acest război mondial, dacă va trebui să se facă această lovitură mare, găsind Austria și găsind pe români în situațiunea în care erau atunci, în acel caz, nu este cu putință ca elementul românesc să poată lua parte alături de Puterile Centrale în contra celeilalte constelațiuni politice. Pentru că întâi nu se putea închipui ca soldatul român să meargă alături cu soldatul maghiar care-l oprima.

Al doilea, era clar că o Austrie care va avea popoare asuprite nu va putea rezista acestei mari încercări, ci se va prăbuși și al treilea pentru că în gândirea noastră era evident că pentru cazul, dacă chestiunea poporului românesc nu va fi rezolvată înainte de război și noi totuși vom merge alăturea de Puterile Centrale, în orice ipoteză, noi poporul românesc din Ardeal numai la nenorocire puteam ajunge, căci dacă Ungaria nu ne recunoștea nouă drepturile noastre naționale, atunci când e lipsită de noi, înaintea unui război mondial, e evident că Ungaria va recunoaște și mai puțin drepturile noastre după ce va fi învingătoare. Era de la sine înțeles că ea va năzui cu și o mai mare furie și putere la robirea și deznaționalizarea poporului românesc din Ardeal și la acțiunea sa spre gurile Dunării.

Iar în ipoteza că Austria va fi bătută, este evident, ar fi fost o catastrofă pentru noi ca să ne alăturăm acestei monarhii, căci în acest caz cotropitorul de la nord, care, desigur, cu atât mai mult ar fi fost nemilos față de noi și față de existența noastră națională cu cât noi am luptat contra lui.

Aceasta era situația și gândirea noastră politică în Ardeal. Și de aci a urmat că atât diplomația din Viena, cât și acei cari conduceau politica oficială în Vechiul Regat, să năzuim ca înainte de izbucnirea acestui mare conflict european, divergența dintre noi și poporul maghiar să fie rezolvată prin recunoașterea drepturilor noastre naționale, din dublu motiv: ca noi românii din Ardeal să putem lupta cu devotament cu dânșii, și, al doilea, ca opinia publică din Vechiul Regat să accepte ideea de a lupta alături cu Puterile Centrale.

Din aceste motive au decurs la timpul său pertractările de pace cu contele Tisza[1]. Aceste pertractări de pace se cunosc prea bine, este timpul prea scurt, ca să insist asupra lor, și e suficient să constat că din partea noastră era clar și evident, că contele Tisza nu va da poporului românesc acele drepturi, nu ne va recunoaște acele pretențiuni, pe cari era în drept să le pretindă, și că, pe de altă parte, tindea să facă un simulacru de pace, ca să producă impresia unei împăciuiri și de odată să adoarmă conștiința de sine a poporului românesc. Acest simulacru de pace pentru dărâmarea conștiinței noastre noi niciodată nu am voit să-l acceptăm.

În legătură cu aceste pertractări de pace este cred la loc, ca să amintesc, și să amintesc cu recunoștință, rolul dlui Stere în Ardeal.

Noi ardelenii, părăsiți de toată lumea, lăsați foarte multă vreme pe forțele noas-

---

[1] Tisza István (1861-1918), prim-ministru al Ungariei (1913-1917). În 1913 (14 ianuarie-13 februarie) a purtat tratative cu conducătorii Partidului Național Român, fără ca se ajunge la vreo înțelegere. Ziarul *Adevărul*, organul social-democraților transilvaneni, scria la 3 februarie 1913: „Tisza nu dă drepturi nici neamului său, cum o să aducă vreun bine poporului român?"

...și Sălișteanu

tre proprii, primeam cu adâncă recunoștință și cu o înaltă însuflețire pe fiii Vechiului Regat, cari veneau să ne cerceteze. Neapărat, au venit în Ardeal mulți bărbați însemnați ai vieții publice și politice pentru a ne cerceta.

A fost de mai multe ori în veci neuitatul Nicolae Filipescu, a fost dl. Brătianu, dl. Duca și alții și alții, însă bărbați, cari s-au ocupat cu o insistență deosebită, cu o continuitate și într-un mod mai stăruitor, năzuind a cunoaște relațiile adevărate, împrejurările politice, sociale și culturale din Ardeal, au fost îndeosebi trei oameni: a fost cel dintâi dl. Grădișteanu, pentru care păstrăm cu toții o sinceră recunoștință.

Al doilea bărbat, care s-a ocupat totdeauna de noi, care ne-a înflăcărat prin cuvintele și scrierile sale, prin apariținea sa deasă între noi și mai ales prin pildele sale mari și luminate, a fost dl. Iorga. N-a fost o singură manifestațiune a vieții noastre din Ardeal, ca dl. Iorga nu numai s-o fi petrecut cu toată atențiunea, dar fără ca dânsul să fi luat la ea parte sufletește și intelectualicește cu toată inima. Totdeauna în toate chestiunile, în toate împrejurările, în toate necazurile, în toate bucuriile noastre, dl. Iorga era de față cu inima sa caldă, și cu mintea sa luminoasă. Și de sine înțeles, că dragostea noastră față de dsa era și este mare și recunoștința noastră va fi totdeauna pentru dânsul vie și neștearsă.

[Al treilea a fost C. Stere, la care oratorul se va referi în continuarea discursului său.]

Întrevederi la Brașov

S-a mai întâmplat alt lucru. S-a făcut mobilizarea și făcându-se mobilizarea a năpădit întreaga lume informațiuni ieșite din birourile austriece și ungurești că poporul român merge cu însuflețire sub steagul unguresc ca să lupte. Și s-a întâmplat că în cazarma din Alba Iulia s-a citit o telegramă care avea aparența a fi oficială, dar despre care noi știam că este apocrifă, în care se spunea că M. Sa Regele Carol a ordonat mobilizarea armatei române pentru a merge alături cu armata austriacă. E de sine înțeles că această telegramă nu putea rămâne fără rezultat asupra ostașilor adunați în cazarma austriacă și de fapt atunci s-au făcut manifestațiuni de însuflețire pe care informatorii austrieci și unguri o dădeau în lume ca însuflețire pentru armata austriacă și pentru steagul unguresc.

În astfel de împrejurări ne ținem de datorință ca să informăm oamenii hotărâtori din Vechiul Regat, privitor la starea sufletească și la situațiunea în care ne găsim în Ardeal. Am încercat ca să viu în Vechiul Regat. Am fost însă împiedicat, dar fiindcă în orice împrejurare voiam să arăt modul cum privim noi chestiunea în această situațiune, l-am rugat printr-un domn senator de origină de lângă Blaj, pe dl. Stere să binevoiască a veni la Brașov. Dl. Stere a urmat rugării mele. Ne-am întâlnit la Brașov. Conversațiunea noastră a fost următoarea: am arătat că este adevărat că soldații români au urmat ordinul de mobilizare, însă acești soldați români nu luptă cu însuflețire.

Am arătat că convingerea noastră e că Austria, care e compusă și azi în ziua războiului din popoare asuprite, se va îneca în mișcări revoluționare și în aceste condițiuni nu poate ieși învingătoare din acest război, am arătat că ru-

șii stau la Königsberg și că trupele rusești se apropie cu grabă către Carpații nordici.

Am arătat dlui Stere, că, deși vedem și simțim necesitatea strivirii Rusiei țariste, în împrejurările existente, nu vedem posibil și nu vedem potrivit ca România să intre în luptă alături de Austria și Germania.

L-am rugat pe dl. Stere să binevoiască a aduce la cunoștința Maiestății Sale acest lucru și să-l roage ca tuturor insistențelor germane și austriece, cari știam că veneau către București, să opună pretențiunea hotărâtă a satisfacerii în întregime a aspirațiunilor neamului românesc din Ardeal și din Ungaria. Noi știam prea bine, căci cunoșteam și Austria și Ungaria și pe bărbații politici maghiari, că aceste pretențiuni nu în întregime, dar nici măcar în parte, nici în formă de concesiune nu le vor împlini niciodată. Dar pe de altă parte știam că statorirea acestor pretențiuni este la aprecierea noastră.

Dl. Stere la aceasta a răspuns că precum noi suntem siguri că Austria se va strivi în urma acestui război, tot așa d-sa este sigur că Rusia se va prăbuși și că, prin urmare, e un pericol pentru România ca să se alăture la Rusia, care evident stă înaintea unei revoluții catastrofale pentru ea.

Afară de aceea, d-sa spunea că Turcia deja s-a alăturat Puterilor Centrale, iar Bulgaria aproape sigur că se va alătura și că, prin urmare, este evident și este clar că, intrând România alături de Antanta în război se expune la o sigură catastrofă.

Amintesc că în ziarele din București, aflându-se despre convenirea mea cu dl. Stere, s-a publicat că dl. Stere m-ar fi chemat d-sa pe mine la Brașov, făcându-se și o serie întreagă de comentarii: între altele, că dl. Stere s-ar fi silit să influențeze asupra mea ca noi să începem o acțiune în Ardeal pentru intrarea României în război alături de Puterile Centrale.

Dlor, trebuie să constat că dl. Stere nu s-a năzuit a mă convinge despre necesitatea acestui lucru și nici nu mi-a cerut acest lucru. I-am spus punctul meu de vedere, precum l-ați auzit și mi-a arătat punctul său de vedere precum îl știți. În decursul întregii acestei întrevederi cu nici un cuvânt nu a cerut de la mine sau de la reprezentanții politicii românești ca noi să facem agitații sau acțiuni în direcția ca România să fie alături de Puterile Centrale.

Când am aflat despre aceste știri lansate în ziarele din București, l-am încredințat pe dl. dr. Mihali că dacă va găsi de lipsă, eu nu puteam veni în Vechiul Regat, să dea desmințire acestor știri pentru a pune la punct conversația pe care am avut-o cu dl. Stere. Dl. Mihali mi-a raportat că pentru moment nu a găsit necesar ca această rectificare să o facă, mi-a pus însă în vedere că dacă va vedea lipsă se face.

Unire pe vecie

În luna septemvrie [1914] ne-a invitat contele Tisza, fostul prim-ministru al Ungariei, la sine, în Budapesta. Ne-am dus la dsa, cu dl. Mihali, dl. Vaida. Contele Tisza a cerut de la noi o adeziune pentru război și a cerut ca, în scopul ca România să se poată alătura luptei Puterilor Centrale noi să acceptăm o tranzacțiune națională cu concesiuni moderate.

Noi atunci când rușii erau deja în Maramureș, am declarat contelui Tisza, că aceasta nu o vom face și că noi din pretențiunile noastre naționale nu voim să cedăm nici cel mai mic lucru.

Despre această conversațiune am luat un proces-verbal pe care proces-verbal, pentru a avea informațiuni depline guvernul român, l-am trimis dlui prim-ministru Ion Brătianu[1].

Afară de aceasta vă rog să țineți seama, că eram într-un stat în care era război și în care poporul românesc era supus la cele mai mari persecuțiuni și unde numai în închisoarea din Cluj zăceau peste 2 000 de români.

Și atunci contele Tisza în decursul anului 1915, la început, a trimis o solie dlui Mihali, prin care cerea ca Comitetul Central al Partidului Național Român să dea o declarațiune, prin care să însufletească poporul român la luptă și să facă un apel către România, ca ea să se alăture luptei partidei Puterilor Centrale.

Dl. Mihali m-a chemat la Dej și am răspuns contelui Tisza, că această dorință a dsale nu o împlinim și am convenit că la nici un caz și sub nici o împrejurare o astfel de declarație comitetul nu va face.

În anul 1915, înainte de ar fi început Austro-Ungaria cu Germania împreună ofensiva a doua în contra Serbiei, am primit o telegramă din Viena, prin care am fost invitat să mă duc într-o afacere importantă la Viena în numele Comitetului Național.

Mergând acolo, am găsit următoarea situațiune: împăratul Wilhelm a trimis la Viena pe un reprezentant special al său, pentru a se pune în legătură cu reprezentanții Partidului Național Român, pentru a găsi două lu-

---

[1] Take Ionescu, ministru de externe, face următoarea precizare: „S-a petrecut ceva mai mult decât aceasta. A venit în toamna anului 1914, în luna septemvrie, la Sinaia, dl. Mihali și cu dl. Hossu. Și ei erau rugați de contele Tisza, așa zicând, să ne arate ce concesiuni făcea României, dacă s-ar mulțumi și România, ar putea să faca politică nefastă, dacă s-ar fi putut face.

Dl. Mihali a venit la mine și mi-a spus: «Dle Ionescu, limbajul oficial care l-om ține noi, nu poate să fie un limbaj în doi peri.

Eu spun altceva: că chiar dacă ar fi să fie învinsă Antanta, să veniți în Transilvania, tot neamul românesc va așteaptă; și dacă acum nu veți trece Carpații, nu-i veți mai trece nici odată, fiindcă vom fi descurajați și scârbiți de d-voastre»".

La care V. Lucaci completeaza „Aceasta era politica noastră!"

cruri. Întâi, cari sunt pretenţiunile neamului românesc şi al doilea, în ce condiţiuni neamul românesc din Transilvania şi Ungaria prin reprezentanţii săi, ar putea să influenţeze asupra României ca să intre alături de Puterile Centrale în luptă.

Am găsit acolo pe Aurel Popovici, care era de asemeni chemat din Schwiţera [Elveţia] şi se găsea acolo şi dl. Goldiş, chemat din Arad.

Şi atunci în casa unui principe din Viena, unde se adunaseră şapte reprezentanţi, cei mai importanţi ai poporului german din Austria, în veci neuitatul Aurel C. Popovici a expus doleanţele neamului românesc, iar eu am precizat pretenţiunile noastre.

Şi atunci, când reprezentantul împăratului Wilhelm a cerut, ca noi să influenţăm asupra României în caz dacă ni s-ar îndeplini pretenţiunile, să influenţăm asupra României ca să ia parte alături de Puterile Centrale în război, am declarat acestui reprezentant că aceasta sub nici o condiţiune şi niciodată nu o vom face. La această conversaţiune a luat parte şi dl. Goldiş; dl. Popovici a avut chemarea ca să expună situaţia poporului român, eu am avut onoarea să primesc misiunea de a expune pretenţiunile şi atitudinea noastră politică în situaţia în care ne găseam.

Despre această conversaţie există însemnări cari sunt peste orice îndoială, cu atât mai mult pentru că şi aceste, fără amânare, printr-un curier expres care trăieşte şi se găseşte în Bucureşti, le-am trimis domnului prim-ministru Brătianu ca să ia cunoştinţă de atitudinea noastră.

Terminându-se această consfătuire, călătorind eu acasă a doua zi am primit o nouă telegramă ca să mă duc la Viena — pentru ce? — pentru că în ziua următoare după conferinţa ce am avut în Viena când contele Tisza a fost la Marele Cartier german, acolo contele Tisza a negat exactitatea informaţiunilor pe cari le-am dat noi împăratului german. Şi atunci am fost din nou chemat ca să verific cele spuse şi să opun faptul argumentelor false ale contelui Tisza. Vedeţi că în asemenea împrejurări Comitetul Central al Partidului Naţional nu a dovedit o loialitate servilă, ci, din contră, a luat atitudinea singură potrivită, singură mulţumitoare exigenţelor naţionale.

După ce lupta se înteţise şi România intrase în război, atitudinea Comitetului Naţional a fost totdeauna aceeaşi şi neschimbată. Şi nu se va găsi un singur cuvânt şi un singur glas făcut de Comitetul Naţional care ar fi fost în direcţiunea unui loialism nerománesc şi prejudicios în contra intereselor neamului românesc.

Din contră, onorată Cameră, Comitetul Naţional al Partidului Naţional, care singur a fost în drept să reprezinte neamul românesc şi-a făcut datoria sa pe deplin şi cu onoare.

Când Comitetul Naţional a simţit că a sosit ceasul mântuirii, Comitetul Naţional a intrat momentan în acţiune şi fiind în fiinţa organică de stat monarhia habsburgică a dezarmat regimentele austriece, a luat puterea în mână atunci când oştirea română era încă departe, în Moldova, a declarat unirea pe vecie cu România. ■

Selecţie şi prezentare
Ioan LĂCUSTĂ

MIHAI VITEAZUL — 400 ANI

Aniversarea celor 400 ani ce au trecut de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Mihai Viteazul a fost marcată — oarecum tradiţional — printr-o suită de sesiuni de comunicări ştiinţifice. Prima a fost cea organizată, încă din vară, de Institutul de istorie „Nicolae Iorga". I-au urmat manifestările ştiinţifice găzduite de Ministerul afacerilor externe, de Direcţia Generală a Arhivelor Statului şi de Ministerul apărării naţionale. Onorate de nume de prestigiu ale cercetării istorice româneşti, sesiunile de comunicări — dincolo de caracterul mai mult sau mai puţin festiv pe care au ţinut să îl dea organizatorii — au prilejuit o utilă trecere în revistă a ultimelor achiziţii ştiinţifice realizate de istoriografia românească. S-au adus precizări privind începuturile domniei lui Mihai Viteazul, relaţiile lui cu Orientul Apropiat, motivaţiile care au determinat realizarea primei uniri a ţărilor române, din 1600, imaginea domnului între contemporani şi în posteritate. De asemenea, în funcţie de locul concret de desfăşurare, s-au adus contribuţii specifice privind politica externă a lui Mihai Viteazul, modul cum se reflectă domnia lui în izvoare sau personalitatea sa militară.

Iată deci că primul unificator al ţărilor române s-a bucurat de atenţia şi preţuirea istoricilor români în anul aniversar 1993. Simbolul jertfei lui este mai viu în această lună decembrie, când se împlinesc şi 75 ani de la realizarea României Mari.

CEL MAI MARE ACT DIN ISTORIA NEAMULUI

Sub acest titlu rezumăm o mărturie bănăţeană, fără de care cronica Marii Uniri ar fi fost incompletă. Ea aparţine lui Coriolan Bălan, delegat la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Am reţinut câteva pasaje mai semnificative, evidenţiind nu doar fapte dar şi o viziune proprie, neîntâlnite în alte mărturii publicate până acum de revista noastră. Fragmentele pe care le vom găzdui mai jos au fost preluate din volumul Banatul şi Marea Unire, **apărut în 1992 în Editura Mitropoliei Banatului, sub îngrijirea lui Ion Munteanu, Vasile M. Zaberca şi Marian Sârbu şi având o** Precuvântare **de Î.P.S. Nicolae, mitropolitul Banatului. A apărut recent, dar într-un tiraj ce n-a făcut volumul accesibil marelui public iubitor de istorie.**

Fiind vorba de preluarea fragmentară a unui text, întreruperile au fost marcate prin trei puncte. Titlul şi subtitlul aparţin redacţiei noastre.

Tinerii cer lămuriri lui Maniu

CORIOLAN BĂLAN

...Eu am plecat în ziua de 28 noiembrie, cu două zile înainte, la Alba Iulia. Trebuia, de o parte, să mă ocup de cazarea arădenilor, de altă parte, am fost îndrumat de Şt. C. Pop să iau contactul cu comisia de organizare, acordându-le tot concursul. Cum în anul premergător am făcut câteva luni de zile garnizoană în Alba Iulia, cunoşteam bine atât oraşul cât şi cetatea şi mai cunoşteam şi un număr de autohtoni.

M-am prezentat imediat la comisia de organizare a cărei conducere o avea avocatul Ion Pop. Sufletul şi adevăratul organizator a fost omul admirabil sub toate raporturile căp[itanul] Florian Medrea, care era ajutat de Ovidiu Gritta...

În ziua de 30 noiembrie au sosit membrii Marelui Consiliu Naţional, atât cei din Partidul Naţional Român, cât şi cei din Partidul Social Democrat. Tot ce a avut Ardealul şi Banatul mai de seamă în acel timp au fost prezenţi, în afară de o parte a bănăţenilor, în special cei din judeţul Torontal, care au fost împiedicaţi de cordoanele sârbeşti [autorităţile militare regale sârbe de ocupaţie] să ia parte la această măreaţă Adunare... O deosebită impresie a făcut prezenţa vechilor memorandişti, încă în viaţă, care au plătit cu mulţi ani de temniţă la Vaţ şi Seghedin patriotismul lor românesc: George Pop de Băseşti, Teodor Mihali, Dumitru Comşa şi Rubin Patiţa...

Începând de la ora 12 a zilei de 30 noiembrie au început să curgă coloanele compacte a celor ce doreau să asiste la istoricul eveniment... La hotelul Hungaria, mai târziu Dacia, tot timpul a fremătat o viaţă intensă şi agitată. S-a strecurat în public ştirea că conducerea intenţionează să proclame unirea cu anumite condiţii. Nemulţumire în rândurile tineretului şi femeilor! În grupuri se comentau evenimentele şi, natural, se formulau fel de fel de păreri. Cei mai vârstnici au căutat să ne dovedească justeţea tezei lui Iuliu Maniu. În toiul nopţii, un grup de tineri bănăţeni conduşi de Lucian Georgevici, mai târziu primar al Timişorii, au pătruns până la Iuliu Maniu, cerând lămuriri.

Maniu și-a rupt un sfert de oră din timpul prețios pentru a ne capacita, că anumite condițiuni se impun pe timp limitat. În prezent se unesc părți de Țară din patru regiuni: Vechiul Regat, Transilvania, Basarabia și Bucovina. Acestea trebuie să fie sudate prin o nouă constituție potrivită vremurilor, o nouă lege administrativă valabilă pentru întreg teritoriul țării, un nou sistem fiscal, reforma agrară largă etc. Până la întocmirea și punerea în aplicare a noilor legi, în fiecare parte a țării venită din alt regim (politic) este nevoie de un organ diriguitor, care să cunoască legile regiunii respective și să le aplice cu competență, ușurând în acest fel Marea Unire...

Căderea nopții nu a calmat deloc agitația de la cartierul general. Social-democrații își aveau și ei nemulțumirea lor... Încă la Budapesta au cerut-o, ca unirea să fie făcută cu România și să nu se folosească termenul „Regatul Român". Vasile Goldiș n-a respectat acest deziderat și a introdus în proiectul de Hotărâre termenul de Regatul Român. Numai după discuții destul de aprige s-a stabilit că unirea se face cu România. După mai multe discuții de mai puțină importanță s-a căzut de acord în toate punctele Hotărârii care va fi propusă spre votare. După o noapte fără somn, în fine s-au ivit zorile zilei mari de la 1 Decembrie 1918. Acum coloanele de oameni care soseau la Adunare curgeau din toate direcțiile. Soseau în mase mari locuitorii din regiunile mai apropiate. Coborau moții lui Horia și Iancu din țara lor. Veneau mărginenii mândrii, cu mândre femei, din regiunea Sibiului; veneau frații lui Aurel Vlaicu din ținuturile Orăștiei; soseau din toate părțile cete de români, transfigurați de fericire și emoționați de ziua cea mare care le-a fost dat să o trăiască...

Eu am fost repartizat de către căpitanul Florian Medrea să asist la serviciul divin și chemarea Duhului Sfânt, care s-a celebrat de către episcopul Aradului, Ioan I. Papp, la Biserica protopopească din piața orașului. Uniții au organizat același serviciu religios în Biserica Unită. În drum către biserică, spre marea mea uimire, văd un general purtând uniforma armatei române. Aici trebuie să remarc că la acea dată și noi, care făceam parte din gărzile naționale, purtam uniformă militară, însă uniforma veche austriacă K.U.K., având pe chipiu, în locul rozetei imperiale, Tricolorul românesc. Surpriza mea a fost așa de mare, că la primul moment nu știam ce am de făcut. Situația a lămurit-o generalul, care mi-a grăit cu cuvintele: „Camarade, am venit să iau parte la Adunarea Națională. Fii bun, îndrumă-mă spre locul adunării". I-am răspuns că adunarea se va ține abia la orele 10, ori acum este abia ora 8. L-am invitat să vină cu mine la biserică, ceea ce a și acceptat. M-am prezentat militărește generalului, spunându-mi numele. Generalul mi-a răspuns că dânsul este generalul Leonte din armata română și că a venit să participe la adunare din proprie inițiativă...

După terminarea slujbei, asistența s-a adunat în jurul generalului Leonte, care a declarat că a venit cu automobilul din proprie inițiativă și că nu reprezintă pe nimeni. Am plecat în grup să urcăm în cetate și să ajungem la sala în care urma să se țină Marea Adunare Națională, cu participarea celor 1 228 delegați, trimiși de poporul românesc din Transilvania și Banat, pentru a înfăptui cel mai mare act istoric din istoria neamului românesc...

Ajungând la locul adunării, am prezentat și predat pe generalul Leonte celor din conducere, iar eu mi-am ocupat locul la care am fost designat de către secretarul Adunării Naționale, Silviu Dragomir. Eu încă cu doi tineri delegați am fost însărcinați cu controlul și preluarea mandatelor[1] de la delegații care s-au prezentat la adunare. Ne-am postat la intrarea în sală, pentru a ne împlini datoria... În jurul orelor 10.30 a izbucnit un uragan de urale în sală, când a intrat și s-au așezat la masa prezidențială membrii Marelui Consiliu Național. Am înțeles că misiunea noastră s-a terminat. Am închis ușile și am intrat în sală pentru a participa și noi în calitate de delegați la adunare. Mandatele adunate, așezate în ordine, au fost predate de noi trei, secretarului Marii Adunări Naționale, Silviu Dragomir... ■

[1] Se referă la mandatele împuternicири (credinționale) pe care diferitele organizații politice, confesionale sau culturale le dăduseră delegaților ce trebuiau să le reprezinte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, cu indicația expresă de a vota pentru unirea cu patria mamă (*Magazin istoric*, nr. 12/1988 — *n.r.*).

În p. 20: *aspect din timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia*

În acest hotel, fruntașii politici ai românilor au definitivat, în cursul zilei de 30 noiembrie, documentele și programul de desfășurare ale Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918

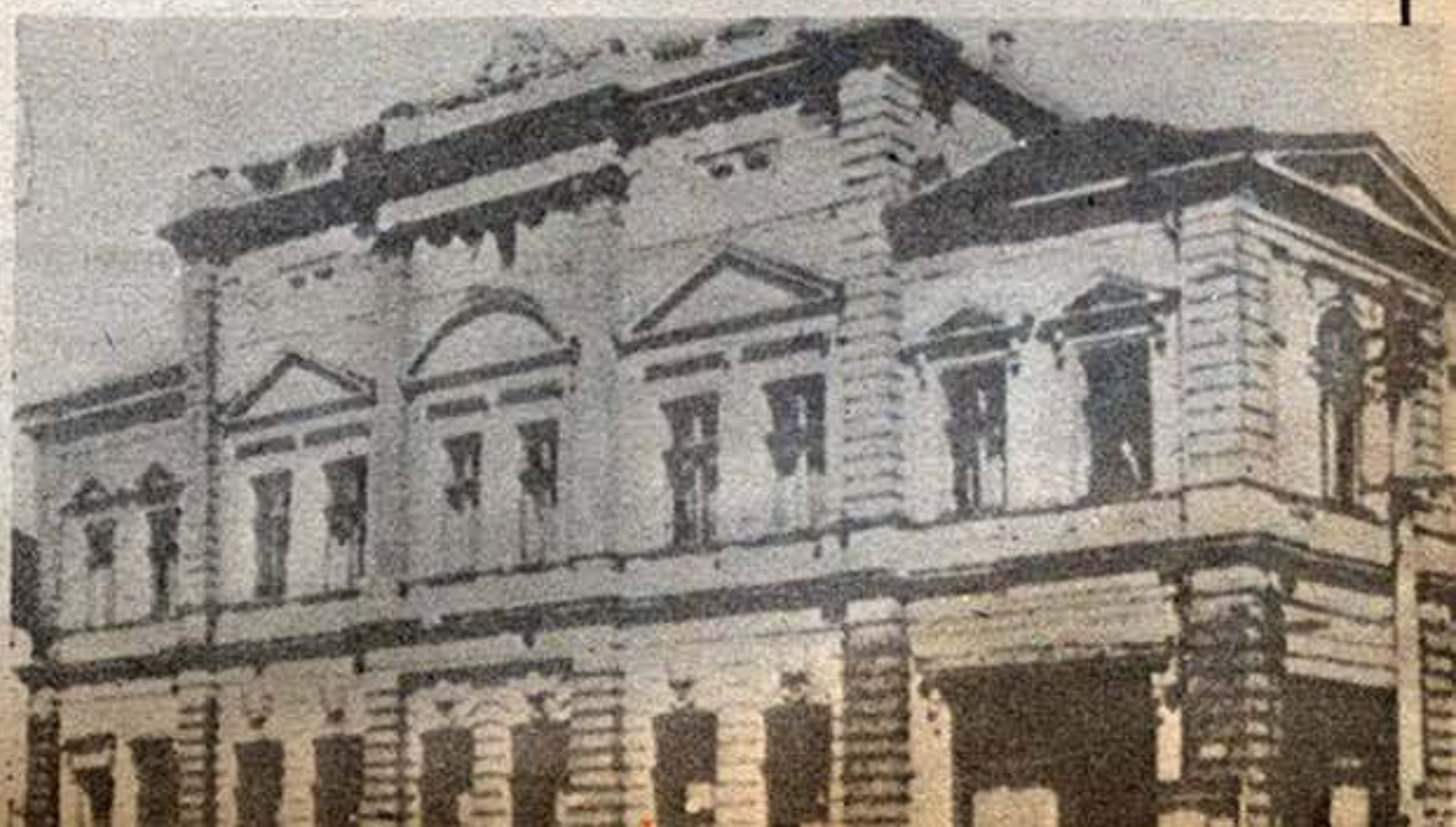

1919-1920

UN BASARABEAN LA CONFERINŢA PĂCII

Ioan Pelivan

ARMAND GOŞU

În anii '70, mai cu seamă, în posesia Arhivelor Statului şi a Secţiei de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române au intrat mari cantităţi de documente de excepţională importanţă pentru cercetătorul trecutului Basarabiei.[1] Una dintre cele mai importante achiziţii o reprezintă arhiva personală a lui Ioan Pelivan (Fondul Pelivan de la Arhivele Statului numără aproape 800 de dosare, iar Secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei are în custodia sa o bogată corespondenţă, cu piese în cea mai mare parte inedite). Alte documente importante se află în Arhiva Ministerului de externe, fondurile Paris, U.R.S.S., 71/1914 partea I şi a II-a, şi Conferinţa păcii. Materialului de arhivă i se alătură două valoroase articole, din 1936 şi, respectiv, 1940, semnate V. Cujbă şi I. Pelivan, ambele publicate în revista Viaţa Basarabiei, **articole ce se opresc asupra activităţii diplomatice desfăşurate de Pelivan între anii 1919-1920, pe vremea când s-a aflat la Paris.**

Viitorul om politic basarabean s-a născut în aprilie 1876 în ţinutul Orheiului. A urmat Facultatea de drept de la Universitatea din Dorpat-Tartu (Estonia). Arestat pentru activitatea politică desfăşurată aici, a fost condamnat la 3 ani domiciliu forţat la Arhanghelsk. A fost eliberat cu ocazia revoluţiei din 1905, când s-a întors în Basarabia, unde a participat la viaţa culturală şi politică locală. Obligat să se retragă din magistratură, în 1912, în urma refuzului de a participa la festivităţile organizate de autorităţile ţariste cu prilejul centenarului anexării Basarabiei de către Rusia, Pelivan a îmbrăţişat cariera de avocat. A luat parte activă la evenimentele din anii 1917-1918, iar în şedinţa Sfatului Ţării din 27 martie 1918 a fost printre cei care au votat unirea Basarabiei cu România. Mai apoi a devenit director (ministru) al Directoratului justiţiei din Basarabia, funcţie pe care a îndeplinit-o până în momentul desemnării sale ca delegat la Conferinţa de pace de la Paris.

Încă la 16 februarie 1919, Ion Inculeţ scria că atât la Bucureşti cât şi la Chişinău, s-a apreciat că Pelivan era cel mai în măsură să susţină interesele Basarabiei la Paris. Patru zile mai târziu, D. Ciugureanu, delegatul guvernului român în Basarabia, i-a înaintat lui Pelivan o adresă oficială prin care îi făcea cunoscut că „în urma înţelegerii avute cu guvernul central, D-voastră sunteţi desemnat ca delegat tehnic din partea Basarabiei la Congresul Păcii

---

[1] În linii mari, textul acestui articol reprezintă comunicarea susţinută de autor la sesiunea ştiinţifică *75 de ani de la unirea Basarabiei cu România*, organizată de Institutul de istorie „Nicolae Iorga" în ziua de 26 martie 1993.

În imagine: delegaţia românilor basarabeni la Conferinţa de pace de la Paris (de la stânga la dreapta): I. Codreanu, Sergiu Cujbă, I. Pelivan şi Gh. Năstase.

din Paris". Plecat în grabă la București pentru noi instrucțiuni, Pelivan a obținut aprobarea prezenței sale în cadrul delegației prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 327 din 6 martie, iar Decretul nr. 812 al regelui Ferdinand în aceeași chestiune a fost semnat în aceeași zi. La 9 martie, însoțit de soția sa, Maria Pelivan, și de secretarul de legație I. Condurache, Ioan Pelivan a luat trenul pentru Paris, unde a sosit trei zile mai târziu. În cele mai bine de 14 luni cât a stat la Paris, familia Pelivan a locuit un apartament al hotelului cu nume prea puțin franțuzesc, Powers, de pe strada François I, nr. 52.

Pentru a înlătura încă de la început orice echivoc, subliniem faptul că I. Pelivan, cum el însuși îi atrăgea atenția, printr-o scrisoare, lui I. Inculeț, se considera *delegat oficial* „al României, nu al Basarabiei". De aici decurgeau importante consecințe pentru obligațiile și programul său de lucru. Astfel, I. Pelivan a fost membru al Comisiei financiare, în calitate de consilier tehnic, și al Subcomisiei proprietatea industrială, care își desfășura ședințele în localul Ministerului de comerț. Dar centrul de greutate al activității delegatului român trebuie căutat în altă parte. Bineînțeles, în acela al recunoașterii de către marile puteri a unirii Basarabiei cu România.

Încă din primele scrisori destinate prietenilor din țară, Pelivan își mărturisea uimirea față de tratamentul „extraordinar de prost" pe care Aliații îl aplicau României. Cei mai nefavorabili erau englezii și americanii. Nici măcar Franța nu ne sprijinea constant. Unii diplomați francezi „între patru ochi ne dau dreptate iar la ședința oficială ne lucrează". Mai mult, într-o convorbire a lui Victor Antonescu cu Philippe Berthelot, directorul Direcției de afaceri politice și comerciale din Ministerul afacerilor străine al Franței, acesta din urmă, pe considerentul că Rusia va redeveni în curând o mare putere, găsea actul unirii Basarabiei cu România ca o mare „eroare politică, care ar putea să aibă grave consecințe în viitor". Emigranții ruși, despre care Pelivan spunea că „sunt bine organizați și au mulți prieteni", îi creau adesea probleme aproape insurmontabile. Acestora li s-au alăturat cercurile evreiești care-l atacau constant pe Brătianu datorită nerezolvării urgente a problemei drepturilor minorității evreiești din România.

O energie infinit mai mare a trebuit să cheltuiască delegatul român cu combaterea acțiunilor unei pretinse „delegații basarabene" compusă din Alexandru N. Krupenski, fostul mareșal al nobilimii, din Alexandru Carol Schmidt, fostul primar al Chișinăului și Vladimir N. Tziganco, fost deputat în Sfatul Țării. Aceștia pretindeau că fuseseră trimiși la Paris de un „Comitet de salvare a Basarabiei de sub jugul românesc", care funcționa la Odessa. Ajunși în capitala Franței, cei trei numiți mai sus lucrau în strânsă legătură cu cercurile emigrației rusești care îl aveau în frunte pe V. Maklakov, fost ambasador al țarului la Paris. I. Pelivan fusese, de altfel, atenționat asupra faptului că A.N. Krupenski era prieten intim cu un american care, la rândul lui, avea un frate ambasador. Emmanuele de Martonne, profesor la Sorbona, îl informase pe Victor Antonescu că atât Schmidt cât și Krupenski făceau o propagandă activă antiromânească pe lângă personalitățile importante prezente atunci în capitala Franței, organizând conferințe și întâlniri în case particulare, că aduseseră chiar și un țăran din Basarabia care „vorbea împotriva românilor". În septembrie 1919, un devotat prieten al lui Nicolae Iorga, profesorul Mario Roques, îl sfătuia pe I. Pelivan să publice o broșură despre A.N. Krupenski, „care este privit în unele cercuri ca socialist basarabean". De altfel, puțin timp după aceea, Krupenski însuși trecuse la atac, tipărind o broșură de 16 pagini intitulată *Doi miniștri ai cabinetului român*, încercând compromiterea lui Inculeț și Pelivan, acuzați de „trădare" față de Rusia.

Calitatea de delegat al României la Conferința de pace i-a permis lui I. Pelivan să cunoască și să întrețină relații amicale cu o sumedenie de personalități ale vremii. I-am amintit pe savanții francezi Mario Roques și Em. de Martonne, amândoi cunoscători ai istoriei și culturii poporului român și susținători ai drepturilor românești; ultimul dintre ei a fost trimis în misiune în Basarabia din partea Conferinței de pace, iar la înapoiere a redactat un raport „foarte onorabil nouă". Alți doi oameni politici francezi, André Tardieu și Georges Bertranes, s-au aflat și ei în relații amicale cu Pelivan, ca și cunoscutul istoric Ernest Lavisse, care îi cerea, în iulie 1919, mai multe sute de exemplare dintr-o recent apărută lucrare intitulată *Basarabia sub regimul rusesc*. Cu delegatul tehnic pentru probleme teritoriale, englezul A.W. Leeper, care fusese în România și chiar vorbea puțin românește, a luat masa în mai multe rânduri. Acestora li s-au adăugat numeroși ziariști francezi și italieni.

Cu toate că raporturile comisiilor de experți ne erau întru totul favorabile, ele recomandând fixarea graniței României pe Nistru și, mai mult, găseau că plebiscitul atât de des invocat de reprezentanții S.U.A. era absolut inutil, de vreme ce Sfatul Țării de la Chișinău avusese aceleași origini și prerogative ca și adunările din Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, poziția delegaților americani și englezi era total defavorabilă recunoașterii unirii Basarabiei cu România. Acest fapt a fost în mod deosebit evidențiat de ședința Consiliului Conferinței din 2 iulie. În dimineața acelei zile, Pelivan fusese invitat la locuința lui Brătianu pentru a recapitula

împreună informaţiile de care urma să facă uz primul ministru în problema Basarabiei. Şedinţa Consiliului a început la ora 4 după amiază, sub preşedinţia lui A. Tardieu. Robert Lansing, Arthur James Balfour şi Tommaso Tittoni reprezentau S.U.A., Marea Britanie şi, respectiv, Italia. Delegaţia română la aceste convorbiri era compusă din I.I.C. Brătianu, N. Mişu, C. Diamandy şi I. Pelivan.

Înainte de sosirea românilor, americanii l-au invitat în sală şi pe V. Maklakov, fostul ambasador al Rusiei la Paris, iar Krupenski şi Schmidt aşteptau şi ei într-un salon apropiat. Neprimind un răspuns satisfăcător la întrebarea: „pe cine reprezintă Maklakov?... Are împuternicire de la Rusia sovietică, ori e o simplă persoană particulară?", delegaţia română s-a retras. În faţa reprezentanţilor marilor puteri, Maklakov a susţinut că numai patru judeţe din Basarabia (Chişinău, Orhei, Soroca, Bălţi) erau locuite şi de români şi, prin urmare, a cerut organizarea unui plebiscit în aceste zone, celelalte judeţe neintrând în discuţie, fiind locuite în majoritate de ruşi. După încheierea audierii lui Maklakov, a fost introdusă din nou delegaţia română. După notele lui Pelivan, discuţia s-a purtat în felul următor. Duelul verbal i-a avut ca protagonişti pe Robert Lansing şi Ionel Brătianu. Tema principală a constituit-o, desigur, utilitatea plebiscitului. Şeful delegaţiei române a afirmat că, deocamdată, nu se putea ţine un plebiscit, „pentru că în momentul de faţă el nu ar putea fi decât o consultare între bolşevici şi partizani ai ordinei. Dacă România şi-ar retrage trupele sale, Basarabia ar fi aruncată în dezordine şi anarhie". Brătianu a afirmat că, în principiu, el era împotriva plebiscitului, datorită faptului că teritoriul dintre [illegible] Nistru este românesc din punct de vedere istoric şi etnic.

În seara aceleiaşi zile, Ionel Brătianu a luat trenul spre Bucureşti. Ministrul Nicolae Mişu i-a luat locul în fruntea delegaţiei române.

O altă acţiune importantă în vederea recunoaşterii de către marile puteri a unirii Basarabiei cu România a constituit-o deplasarea la Paris a unei delegaţii basarabene compusă din Ion Codreanu, ţăran din Ştefăneşti (Soroca), studentul Gheorghe Năstase (ambii foşti deputaţi în Sfatul Ţării) şi Sergiu Victor Cujbă, cel care, în 1906, fusese adus de către C. Stere din Regat, pentru a lucra în redacţia publicaţiei *Basarabia*, din care au apucat să apară 78 de numere, înainte de a fi interzisă de autorităţile ţariste. S.V. Cujbă era de altfel şi singurul din delegaţie care cunoştea limba franceză.

Ideea acestei delegaţii se pare că aparţinuse profesorului E. de Martonne. Sosită în capitala Franţei la 11 august, delegaţiei basarabene i s-a alăturat şi I. Pelivan, împreună distribuind câteva mii de exemplare dintr-un memoriu tipărit referitor la Basarabia. Au fost vizaţi în primul rând diplomaţii străini şi marile cotidiene franceze. A fost organizată o întâlnire cu delegatul englez Leeper şi s-au obţinut audienţe la Tittoni şi Tardieu. Acesta din urmă le-a declarat în concluzie basarabenilor: „La creditul d-voastră aveţi Basarabia, iar la debit iscălirea tratatului cu Austria şi o mică concesiune bulgarilor în Cadrilater".

După o lună de zile, mai precis la 16 septembrie, delegaţii basarabeni luau trenul înapoi spre Bucureşti. Mai întâi au trecut însă pe la fotograf. În jurul unei măsuţe, pe care se afla o carte deschisă, alături de o călimară şi un toc, se găseau două scaune. Cel din stânga este ocupat de ţăranul Ion Codreanu, care are o figură de om stingherit, poate din cauza costumului, cămăşii cu guler tare şi cravatei ce-i stă spânzurată la gât, haine care nu-i vin pe potrivă. Celălalt scaun este ocupat de I. Pelivan, ce-şi poartă cu distincţie barba puţin albă. Este foarte elegant îmbrăcat. Privirea seniorială nu trădează de fel pe fiul cântăreţului dintr-o bisericuţă de sat din ţinutul Orheiului. În spatele lor, în picioare, mai tinerii Sergiu Cujbă şi Gheorghe Năstase.

În focul aceleiaşi bătălii pentru recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România au mai fost pregătite alte două delegaţii, una a marilor proprietari, alta din partea minorităţilor din Basarabia, dar în ultimul moment s-a renunţat la trimiterea lor la Paris. Totuşi, la 28 octombrie, în capitala Franţei a sosit dr. D. Ciugureanu, însoţit de secretarul său, căpitanul Emil Cornea. A obţinut o audienţă la Polk, membru al delegaţiei S.U.A., iar la 7 noiembrie, însoţit de I. Pelivan, se afla deja la Londra. Cei doi au avut o întrevedere cu W. Churchill, în faţa căruia au dezvoltat teza combaterii bolşevismului prin sprijinirea de către marile puteri a noilor state naţionale din estul şi centrul Europei. Legaţia română din Londra le-a intermediat mai apoi întâlniri cu reprezentanţi ai presei insulare. Clima britanică, pe care Ciugureanu o găsea „insuportabilă", i-a obligat să revină în scurt timp pe continent.

Nu mai puţin importantă a fost activitatea desfăşurată de I. Pelivan la Paris în domeniul propagandei scrise. Profesionalismul şi consecvenţa l-au singularizat în cadrul delegaţiei române şi din acest punct de vedere. Broşuri reduse ca întindere, între 30 şi 60 de pagini, dar foarte dense ca informaţii şi foarte clare în expunere, au avut darul de a lămuri pe unii diplomaţi şi experţi pe probleme, dar şi de a informa obiectiv pe jurnalişti şi importante segmente ale opiniei publice internaţionale. În primăvara anului 1919, un căpitan american de origine română transilvană, însărcinat de Crucea Roşie americană cu împărţirea unor ajutoare

în Basarabia, a folosit prilejul pentru a se documenta în vederea redactării unei broșuri pe care mai apoi tot el a răspândit-o în Anglia și S.U.A. În afară de această lucrare, pe care I. Pelivan a sprijinit-o, el însuși a strâns articolele publicate de E. de Martonne în *L'Ouvre* și *Journal des Débats* și le-a publicat în broșură separată — 1 000 de exemplare în limba franceză și alte 1 000 de exemplare în limba engleză.

Începând din vara anului 1919 și până în primăvara lui 1920, I. Pelivan a editat nu mai puțin de 8 titluri, a căror simplă trecere în revistă indică valoarea excepțională a demersului său publicistic. Că așa au stat lucrurile, o dovedește și faptul că peste câțiva ani, cu prilejul tratativelor româno-sovietice de la Viena, din 1924 (*Magazin istoric*, nr. 6/1992), o parte din broșurile sale au fost retipărite.

Tot lui I. Pelivan îi datorăm și un album publicat atunci la Paris intitulat *Basarabia în imagini*. Ca să nu mai amintim zecile de articole scrise de el și semnate de cunoscuți ziariști francezi și italieni ai timpului.

Încă de la începutul toamnei lui 1919, I. Pelivan a încercat să scoată o publicație săptămânală. A și reușit, până la urmă, să editeze periodicul *Basarabia. Buletin al biroului de presă basarabean*. Cu apariții extrem de neregulate și întâmpinând numeroase dificultăți de ordin material, între 10 decembrie 1919 și 30 aprilie 1920, au fost puse în circulație 15 numere din această publicație ce nu conținea mai mult de 4 pagini (cu excepția nr. 6 din 15 ianuarie 1920, care a avut 8 pagini). Era editată în limba franceză, mai puțin nr. 8 din 4 februarie, care a apărut în limba engleză. Buletinul era consacrat exclusiv problemelor basarabene, conținând date și fapte, hărți și statistici, tot ce era util cunoașterii adevărului istoric despre acest străvechi pământ românesc.

Din păcate, în toată această activitate, I. Pelivan nu s-a putut bucura de sprijinul unui colaborator de nădejde. În mai multe rânduri i-a cerut lui I. Inculeț „să-i găsească doi secretari care să știe limbile rusă și franceză, dar mai ales să cunoască bine Basarabia. Ion Condurache, funcționar la externe, „s-a dovedit a fi un colaborator cu desăvârșire nepotrivit. Pe lângă că nu cunoaște și nu pricepe afacerile noastre, mai e și leneș de neînchipuit. Uneori mi-a trebuit încordarea întregii mele voințe pentru a nu-i bate mutra. E neglijent, e indiferent și strașnic de închipuit". Din toamnă i-a fost atașat un alt funcționar, Barbu Constantinescu, dar și acesta, scria Pelivan, „este profan în ale Basarabiei și apoi nici nu știe să muncească: cuconaș".

Ar trebui să ne oprim, fie și numai pentru o clipă, asupra relațiilor dintre I. Pelivan și ceilalți membri ai delegației României prezenți la Conferința de pace de la Paris. Aprecierile sale la adresa personalului diplomatic al Ministerului de externe sunt destul de dure. Iată ce scria în 1940, privind retrospectiv evenimentele: „Majoritatea personalului din diplomația noastră nu corespundea, nici pe departe, misiunii pentru care fusese chemat". Pe cei mai mulți tineri îi acuza de o crasă incultură. După Pelivan, „misiunea unui diplomat nu constă numai în meșteșugul de a vorbi o franțuzească sau o germană impecabilă; sau a dansa la perfecție un dans modern".

Se înțelege însă că nu toți erau din cei care i-au provocat astfel de reacții. Iată cum, încă din prima scrisoare expediată din Paris la 30 martie pe adresa lui Ciugureanu, Pelivan găsea cuvinte de laudă despre Ionel Brătianu, care făcea „impresia unui diplomat foarte fin și priceput", și mai existau și alții care „știu să muncească și fac cinste României". Dar chiar din această primă scrisoare impresia dominantă despre personalul diplomatic românesc a fost una defavorabilă și o exprimă într-un limbaj extrem de tăios: „Te umpli de venin când gândești cât rapăn trebuie să-și spele biata România de pe corpul său. Oameni care nu sunt capabili de nimic absolut reprezintă biata România. Fanfaroni și «pijoni» de cei cu monoclu în ochi, bine hrăniți și îmbrăcați după ultima modă, care vin la servici pentru un ceas și nu pentru a face treabă, ci pentru a scrie vreo scrisoare de dragoste sau vreo poezie proastă în limba franceză, de cei care se rușinează să vorbească românește". Mai mult, aceștia nici nu te iau în seamă „dacă nu ești prinț, baron, conte sau alt soi de os boieresc".

După cum se știe, în ședința Consiliului Suprem desfășurată la Londra la 3 martie 1920, s-a rediscutat problema Basarabiei. Lloyd George îi scria în aceeași zi primului ministru român Alexandru Vaida-Voevod, anunțându-i hotărârea luată de marile puteri. Acestea legau chestiunea recunoașterii unirii Basarabiei cu România de evacuarea trupelor române din Ungaria. A doua zi, I. Pelivan telegrafia entuziast la București, anunțând vestea cea mare. Din acel moment și-a considerat misiunea încheiată. La 1 aprilie înștiința Ministerul afacerilor străine că în cel mult două-trei săptămâni va părăsi Parisul. Legația României în Franța i-a eliberat actele de călătorie la 4 mai 1920, iar ștampila de intrare în țară poartă data de 20 mai.

Tratatul privind Basarabia a fost semnat la 28 octombrie 1920, la Paris, de reprezentanții Imperiului britanic, Franței, Italiei, Japoniei și României. Ratificarea a fost votată „prin aclamațiune" în ședința Senatului din 3 aprilie, iar de Adunarea deputaților la 7 aprilie 1922. Regele Ferdinand a promulgat legea privind unirea Basarabiei cu România câteva zile mai târziu. ■

În continuarea însemnărilor sale memorialistice inedite — din care un prim episod a apărut în numărul trecut al revistei — Radu R. Rosetti (1877-1949) consemnează alte evenimente, fapte şi întâmplări din zilele imediat următoare înfăptuirii actului istoric de la 1 Decembrie 1918 — Marea Unire de la Alba Iulia.

În acea vreme, autorul avea gradul de colonel şi fusese numit de guvernul român ca ofiţer de legătură pe lângă Misiunea militară franceză condusă de generalul Berthelot.

Ca şi în episodul precedent, pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervenţiile explicative şi notele de subsol ne aparţin.

Precizăm că aceste însemnări fac parte din volumul III, inedit, **al scrierii sale memorialistice** Mărturisiri, **păstrat la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române şi pe care l-am pregătit pentru publicare.**

DIN ZILELE MARII UNIRI (II)

RADU R. ROSETTI

1918

6 decembrie. Comunicatul cerut ieri de Berthelot apare azi şi dezminte atât svonurile că Aliaţii nu vor respecta obligaţiunile contractuale luate pentru realizarea întregirii neamului cât şi acelea că nu ne vor antrena în sacrificii sângeroase pentru a reface Rusia dinainte de război.

Ungurii fac agitaţii bolşeviste la Năsăud; Brătianu cere să se trimită, deocamdată, acolo o companie franceză. Generalul aprobă.

Dejun la H. Catargi. D-na Irina Butculescu îmi vorbeşte de greaua situaţie a unchiului ei Al. Marghiloman şi spune că el n-a fost niciodată contra Franţei, ci contra Rusiei. Îi spun că dacă am un sfat de dat, este ca dânsul să se astâmpere şi să astâmpere şi pe partizanii săi.

De la I.I.C. Brătianu aflu că ex-colonelul A.D. Sturdza este în Transilvania, unde a căutat să vadă pe mitropolitul Mihályi de la Blaj. Sturdza ar spune că a făcut o greşeală, că a vroit totdeauna unirea cu Transilvania, că a fost numai contra Rusiei, că aceasta fiind distrusă, vrea să continue a servi cauza română şi că cere a fi primit în garda naţională română, spre a fi găsit de armata română în ea când se va ocupa Transilvania. (Precum se ştie, această încercare de a scăpa ieftin de urmările trădării sale nu a reuşit.)

Colonelul Boyle vine şi-mi dă informaţii asupra stărilor din Rusia. După părerea sa trebuie a se avea următoarea politică în Rusia: a supraalimenta trupele aliate ce ar fi trimese în Rusia, a nu lua nimic de la populaţie; a face câteva execuţii drept pilde, dar a nu admite răzbunările cerute de ruşi.

Seara la masă (luam masa la popota generalului Berthelot, care sta în casa Al. Florescu din Strada Cosma, azi Strada Regele Victor Emanuel III), generalul vorbeşte de chestiunea Netzhammer şi arată că ar dori părintele Gervais să fie numit în locul lui. Zéphyrin Sollier, care e şi el la masă, îmi spune că nu socoteşte pe Gervais ca in-

dicat.

În hârtiile mele se află două note contimporane despre Nëtzhammer una a părintelui Zéphyrin, arătând că, după ancheta făcută, Netzhammer nu poate fi învinuit și că, dacă nu se poate numi ca arhiepiscop la București părintele Gervais, ar fi bine să se numească părintele Petit de la Atena (pe care-l preferă). A doua este o notă informativă a lui G. Corbescu cu totul defavorabilă lui Netzhammer.

7 decembrie. Stând de vorbă cu Vintilă Brătianu îi arăt nevoia de a se grăbi lucrările economice pregătitoare în vederea congresului de pace.

8 decembrie. Generalul Berthelot, care crede că ar trebui să luăm măsuri contra celor ce nu și-au făcut datoria în timpul războiului, mă însărcinează — neplăcută însărcinare — a vorbi cu generalul Eremia Grigorescu. Acesta-mi răspunde că ordinele în această privință vor fi date mâine sau poimâine. Vorbind în această privință cu generalul Prezan la dejun, la generalul d'Anselme, acesta spune că este pentru condamnarea tuturor dezertorilor și celor ce nu și-au făcut datoria și că, dacă guvernul nu ia inițiativa, o va lua el.

Exasperare generală contra colonelului Boyle, care se cam amestecă în toate.

Cer din nou lui Brătianu să plec la Londra. Refuză, spunând că acum sunt indispensabil pe lângă Berthelot și că nu are cu cine să mă înlocuiască.

Seara la masă, avem o delegație a generalului Krasnov, șeful republicii cazacilor de pe Don. Cer muniții. Berthelot le recomandă a nu se mai certa cu Kaledin, alt șef de grupare rusească.

După masă, mergem la serata Chindiei, unde d-na Irina Butculescu îmi spune că Al. Marghiloman vrea să mă vadă spre a lămuri atitudinea lui față de Antantă.

9 decembrie. Al. Marghiloman, cere, prin d-ra Vlaicu, ca poșta franceză să ducă scrisorile prizonierilor germani de aici. Generalul refuză, motivând refuzul prin aceea că legăturile cu Germania au fost stricate de nemți.

10 decembrie. Cu învoirea lui Berthelot (care spune că nu vrea să știe de existența lui Marghiloman) și a lui Brătianu și după sfatul lui B. Știrbey, am, la d-na Irina Butculescu, o lungă întrevedere cu Al. Marghiloman (întrevedere redată cu totul incomplet de acesta în notele sale zilnice). El îmi spune că nu a fost niciodată contra Franței, ci numai contra Rusiei, speriat fiind mai ales că se dădeau Dardanelele rușilor. La Consiliul de Coroană din 4 august 1944, el a fost acela care a propus neutralitatea. În noiembrie 1916, regele i-a cerut să intre în minister. El (Marghiloman) a pus următoarele condițiuni: schimbarea lui Iliescu din capul Statului major; alt președinte de Consiliu; să se facă pace, dacă bătălia de la București ar avea drept urmare un insucces. În primăvara 1918, a scăpat dinastia. Czernin și nemții i-au cerut, de repetate ori, capul reginei, al lui Brătianu și al lui Barbu Știrbey. Czernin a cerut chiar să lase să intre la Iași o patrulă austro-ungară care să facă să dispară Brătianu. În vara 1918, el a rezistat presiunilor nemților. Restul — foarte lung — a spuselor lui, frazeologie. Îi arăt situația ce are el în Occident, unde numele de Marghiloman e sinonim cu trădător (devine verde) și-i spun că e cu neputință ca francezii să aibă relații cu dânsul. Îi mai arăt că reformele (improprietărirea și votul obștesc) erau cerute și de opiniunea publică occidentală, care ar fi căutat chiar a le impune; că regele și regina au o minunată situație și mult prestigiu în Occident. Isprăvesc sfătuindu-l să se retragă la vila Albastros (Buzău) și să steie liniștit acolo.

Seara, generalul dă o masă în onoarea generalului Franchet d'Esperey, sosit dimineața. Franchet d'Esperey îmi spune că acum trebuie să se asigure îndeplinirea tuturor năzuințelor noastre.

11 decembrie. Caius Brediceanu vine la mine și-mi arată verbal (dându-mi și un memoriu scris) ce se petrece în Ardeal și mai ales în Banat, unde sârbii își fac de cap, în dauna noastră. Îl sfătuiesc: 1) să pună pe șvabi ca să ceară unirea cu România și nu cu sârbii; 2) să se ceară de Consiliul Diriginte schimbarea liniei de demarcațiune (pe Mureș) trasată de Franchet d'Esperey și Karolyi, cum au obținut cehoslovacii schimbarea liniei lor de demarcațiune față de unguri.

. La dejunul dat de generalul Coandă, generalul Franchet d'Esperey arată serviciile ce am făcut noi românii Înțelegerii prin degajarea Verdunului.

G. Corbescu transmite o notă a Siguranței Generale arătând că soldați socialiști francezi au făgăduit concursul lor pentru triumful socialismului în România. Atrag atenția generalului și a lui Caput asupra acestui fapt.

12 decembrie. În înțelegere cu generalul Franchet d'Esperey, se stabilește ca a) linia de demarcație între armatele Henrys (Armée française d'Orient) și Berthelot (Armée du Danube) să fie Tisa. Ca urmare sârbii vor evacua Banatul, care nu va fi însă ocupat de români, b) Linia de demarcațiune de pe Mureș să fie dusă pe linia prevăzută prin convenția din august 1916.

Se schimbă guvernul, Brătianu formând noul guvern. Vorbind cu generalul Berthelot de această schimbare, el își arată mirarea față de atitudinea conservatorilor și de cârdășia lor cu Averescu, cu care el (Berthelot) n-ar putea avea nici o relație. Berthelot vrea să meargă la Belgrad și să viziteze Transilvania. Îmi cere să studiez un proiect pentru aceste vizite.

Părintele Zéphyrin revine cu chestiunea Netzhammer, soluția ar fi, după părerea lui, demisia acestuia.

Seara regele dă, la Palatul Regal din Calea Victoriei, o

masa la care iau parte, în afară de șefii militari aliați, câte 50 de oșteni englezi, francezi și români. Simplicitatea și urbanitatea regelui și a copiilor săi impresionează pe toți. Ostașii cer și obțin autografe ce li se dau cu multă bunăvoință de rege și prinți. Se regretă absența reginei, grav bolnavă.

Stau de vorbă cu subofițeri și soldați din regimentul englez Devonshire. Sunt dornici de a cunoaște situațiunea generală și nu par încântați de eventuala lor mergere în Rusia.

13 decembrie. Generalul Berthelot telegrafiază lui Clemenceau cerând să ieie măsuri pentru ca guvernul unguresc să nu mai facă agitații bolșevice (în Transilvania) și să nu mai tolereze prezența lui Rakovski la Budapesta.

14 decembrie. Tedeum pentru unirea cu Transilvania. Aflu că Franchet d'Esperey a plecat din București supărat că nu i s-a dat Ordinul „Mihai Viteazul" cls. I. De altfel a făcut o serie de gafe tot timpul cât a fost aici.

15 decembrie. Despre delegațiunea ardeleană venită în București pentru a prezenta actul unirii, I.I.C. Brătianu spune că nu are simțul practic al afacerilor și că membrii ei sunt nebuloși.

Pun la curent pe Caius Brediceanu despre ultimele modificări relative la Banat și la schimbarea liniei de demarcație. El îmi cere sfatul dacă să intre în minister ca ministru fără portofoliu sau nu. Îi răspund că e datoria fiecărui român să pună acum umărul la roată și că abținerea conservatorilor acuma este criminală.

16 decembrie. Dimineața am o întrevedere (la Palatul Regal, unde sunt găzduiți) cu episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, cum și cu domnii Al. Vaida-Voevod, V. Goldiș și C. Brediceanu, după inițiativa acestuia din urmă. Le înfățișez situațiunea generală și mai ales a noastră în Occident. Insist asupra nevoii acțiunii comune cu șvabii în Banat. Informat fiind de greutățile ce le fac pentru viitoarele relații dintre Regat și Transilvania, insist asupra nevoii ca ei să se înțeleagă cu cei de aici în privința constituțiunii viitoare. Înțeleg autonomie culturală și chiar comunală pentru secui, sași și șvabi, dar nu înțeleg să facă stat în stat. Ardelenii cari s-au ocupat până acum cu distrugerea statului unguresc nu par să priceapă nevoia unei politici constructive. Ei se tem de soluțiunea ce se va da chestiunii Banatului, pe care teren se arată foarte dârzi.

Convorbiri cu generalii Peano, șeful misiunii de legătură italiană și Hagić, șeful celei sârbești, cu privire la evacuarea foștilor prizonieri italieni și sârbi, aflați încă în România.

În ceea ce privește comisiunea de informație pentru asigurarea aprovizionării noastre, Brătianu face caz, cu drept cuvânt, de faptul că suntem puși pe aceeași linie cu Bulgaria și Turcia. În

Delegația care a adus la București Rezoluția Marii Uniri; de la stânga la dreapta: Al. Vaida-Voevod, Miron Cristea, I. Hossu și V. Goldiș

Generalul Berthelot

această chestiune, ca și în aceea a Dobrogei, nu se ține destul seamă de către Aliați, de faptul că le suntem aliați, că avem tratate formale și că am luptat și suferit pentru cauza comună.

Seara, reprezentație de gală, la Teatrul Național, în cinstea delegațiunii ardelenești.

Regina este, în sfârșit, mai bine.

I. Bianu mă înștiințează că azi în ședința Academiei, Gr. Antipa a cetit o protestare (al cărei text mi-a fost dat ulterior) [publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1991], cum că nu

a fost funcționar al Comandaturii germane, cum a afirmat primul ministru Brătianu. Această înștiințare din partea lui Bianu era un fel de răspuns la o comunicare ce-i făcusem eu cu câteva zile înainte, cum că generalul Berthelot refuză să primească o delegație a Academiei Române (ce ceruse a-i prezenta omagii), dacă Antipa făcea parte din ea.

17 decembrie. Sunt atașați biroului meu Gr. Romalo[1], Robert Bossy, Al. Balș și locotenentul englez Noël Baines. Nu am avut decât să mă laud de colaborarea lor.

Al. Vaida-Voevod și V. Golditrimis doi emisari, Horvath și Hohenlohe, la Berthelot, spre a-l îndupleca să nu schimbe linia de demarcație. Se tem ca aceștia să nu influențeze pe general. Îi asigur că nu.

18 decembrie. Generalul Berthelot, care a fost câteva zile la Iași, s-a întors și-mi spune, că într-o convorbire cu Dimitrie Greceanu, acesta i-a spus că dacă Brătianu ar numi un neutru (un magistrat de pildă) ca ministru de interne, ei (conservatorii) ar colabora cu dânsul. Comunicând aceasta lui Brătianu, îmi răspunde: „Nu dau ministerul nimănui căci înțeleg să guvernez. Partidul liberal este

pânâ la 24 decembrie. Mabilais arată, dând detalii, cum bulgarii voiau să facă din ocupație un fapt împlinit.

19 decembrie. Evacuările Dobrogei și Banatului ne dau mult de furcă. Faptul că Aliații par a nu voi să țină seamă de convențiile din 1916 indispune pe toată lumea de aici.

Dau seara o serată dansantă la mine acasă; serată la care regele dă voie principeselor Elisabeta și Mărioara să asiste. A. Lavillier expune, într-unul din saloane, lucrări de-ale sale. Generalul Ballard îmi spune că a revenit asupra părerilor sale despre Averescu și că eu am avut drep-

și regina Maria

A doua Misiune militară franceză în România (1918-1919)

diș mă previn că ungurii au

tare; a dovedit-o. A propus reformele; le va îndeplini. N-am nevoie de ajutorul conservatorilor. Dacă le-am oferit locuri, e pentru a-i face și pe ei părtași la faptele mari de acum și pentru a ne arăta uniți în fața străinătății. Am telegrafiat lui Tache Ionescu în acest sens. Îi aștept răspunsul. De nu acceptă, voi băga transilvăneni în minister și voi forma un adevărat minister național".

Bun rezumat istoric alcătuit de maiorul Mabilais asupra evacuării Dobrogei de bulgari și de autoritățile civile; acestea din urmă trebuie să plece

tate în această privință.

Telegrafiez (prin Legațiunea României din Paris) lui A. Gauvain, că articolul său din *Journal des Débats*, din 16 noiembrie, a făcut aici un efect deplorabil. În acest articol, Gauvain spunea că puterile Înțelegerii fuseseră prea darnice cu prilejul încheierii convențiunii din august 1916, atribuind României teritorii în care densitatea populației românești nu justifica anexarea lor de către țara noastră. El propunea ca România să consimtă la o revizuire a graniței de Nord-Vest, așa cum fu-

[1] Acesta-mi comunică azi convorbirea ce a avut de curând cu prințul Carol (cu care a crescut și al cărui prieten a fost). Chemat de prinț, i-a spus că, în privința căsătoriei lui cu d-ra Lambrino, el (Romalo) îl judecă ca prinț moștenitor și ca om. Ca prinț moștenitor, e deopotrivă cu colonelul Sturdza, un dezertor de la postul și datoria sa. Ca om, îl disprețuiește, „car il sera cocu avant deux mois" [căci el va fi încoronat în mai puțin de două luni]. Prințul n-a spus o vorbă și a înghițit totul. Seara vorbind cu Brătianu de aceeași chestiune, acesta ne spune că și el a spus prințului Carol că căsătoria sa e o dezertiune de la post și e mai rea ca o dezertiune de pe câmpul de luptă, căci pe câmpul de luptă putea fi înlocuit, iar ca prinț moștenitor *nu* [n. *R.R.R.*].

sese prevăzută în sus zisa convenţiune.

20 decembrie. Requiem pentru generalul Lafond [1].

Mă chiamă generalul Prezan şi-mi spune că ar vrea să obţină completa dezarmare a ungurilor şi a bulgarilor pentru ca, după încheierea păcii, ei să nu se poată arunca asupra noastră, în special ungurii, cari au acum arme multe luate de la trupele mareşalului Mackensen. Căutăm o soluţie şi în ceea ce priveşte minele de la Petroşani.

Îi comunic că generalul B[urileanu], adăpostit tot războiul pe la servicii, a scris generalului Berthelot cerând să intre în Paris, odată cu mareşalul Foch, în capul trupelor aliate.

Lui Sollier (părintele Zéphyrin), venit din nou cu chestiunea Netzhammer, îi spun că ar trebui ei să-i inspire ideea de a se retrage. Sollier crede că ar fi mai bine să o ceară Brătianu la Roma.

Chem pe Griffith Evans şi-l fac să telegrafieze guvernului englez reaua impresie ce a produs articolul lui Gauvain din 16 noiembrie cum şi faptul că Aliaţii nu ne lasă să exercităm toate drepturile noastre de suveranitate în Dobrogea, care e a noastră, deşi au garantat, prin convenţia din august 1916, integritatea noastră teritorială.

21 decembrie. După cererea lui B. Ştirbey cer lui Griffith Evans (ceea ce face) să telegrafieze la Londra: „Am căpătat impresia în cercurile Curţii şi cele guvernamentale că, cu toate că sunt adânc recunoscătoare colonelului Boyle, doresc să se ştie că numai dl. Mişu, ministrul român, reprezintă guvernul în ceea ce priveşte afacerile obşteşti şi pe Majestăţile Lor în ceea ce priveşte afacerile lor private şi în special în ceea ce priveşte pe principele Neculai" (Acesta, întovărăşit de N. Mişu, fusese trimis în Anglia la şcoala din Eton).

Insist din nou pe lângă Berthelot în chestiunea Dobrogei, arătându-i ce jignitoare e situaţiunea noastră acolo. Îmi arată că a telegrafiat în acest sens la Paris, dar că are ordine precîse. Aprobă părerea mea ca Brătianu să telegrafieze la Paris şi la Londra, cum aprobă să mărim efectivul jandarmeriei din Dobrogea şi ca să trimitem grănicerii acolo.

Brătianu, căruia îi comunic convorbirea mea cu Berthelot, mă însărcinează să redactez o telegramă identică către legaţiile noastre din Londra şi din Paris, arătându-le situaţia din Dobrogea şi spunându-le să intervină pe lângă guvernele respective ca să autorizeze intrarea trupelor noastre acolo. (Aceste telegrame n-au pornit decât la 23 decembrie.)

Vorbind de chestiunea Netzhammer, Brătianu e şi el de părere că ar fi bine ca acesta să-şi ceară singur rechemarea şi adaogă că are deocamdată atâtea chestiuni importante că nu vrea să-şi creeze o nouă greutate cerând rechemarea arhiepiscopului catolic. Adaogă că, de altmintrelea, Netzhammer a servit familia regală şi nu a fost duşman României. Îmi mai spune că ministrul francez al afacerilor străine, S. Pichon, a vorbit lui C. Cretzeanu în sensul articolului A. Gauvain de la 16 noiembrie, sfătuind guvernul român să nu ieie drept bază convenţia din 1916, căci Franţa ne va susţine în toate revendicaţiunile noastre. Brătianu a telegrafiat lui V. Antonescu şi lui N. Mişu că nu poate lua drept bază decât acea convenţiune şi că Franţa şi Anglia trebuiesc să-l susţină.

22 decembrie. Spre a sili pe ruşi să se înţeleagă unii cu alţii (fiecare fracţiune sau facţiune arătându-se ca singură reprezentantă a intereselor ruseşti şi fiind duşmănoasă celorlalte), Berthelot, care, precum am spus, este deplin împuternicit al guvernelor Înţelegerii în Rusia meridională, le declară că nu vrea să aibă a face cu dânşii decât prin mijlocirea lui Poklewski-Koziel.

Convorbire cu generalul Ballard, care cunoaşte bine şi se interesează mult de lucrurile din Rusia, unde ar vrea să fie folosit. Îmi atrage atenţia că Brătianu, după dânsul singurul nostru om de stat, a greşit bruscând pe ruşi, căci îşi creează duşmani şi are destui şi fără ei.

23 decembrie. Brătianu îmi spune că el nu dă arme ruşilor (toate facţiunile ruseşti cer să li se deie din armamentul provenit din dezarmarea trupelor ruseşti în 1917); până ce nu recunosc întâi alipirea Basarabiei de România. Ruşii vorbesc de refacerea marei Rusii fără Polonia, dar nu spun nimic despre Basarabia. Asta nu se poate. Dacă nu-i silim acum când sunt slabi, nu o vor face-o mai târziu, când vor fi tari; ei au nevoie acum de noi. El socoteşte greşit faptul că Aliaţii se sprijină în Rusia numai pe reacţionari şi pe imperialişti, căci, deşi crede şi el că va trebui să se revină la imperiu, în Rusia se doresc sincer reforme largi şi asta este tăria lui Petliura.

Ballard îmi spune că punându-se pe temelia pe care se pune Brătianu, acesta greşeşte pentru că chestiunea Basarabiei se va rezuma în discuţie la încheierea tratatului de pace şi atunci vom avea Rusia contra noastră şi Rusia e mai puternică decât se crede. O delegaţiune de basarabeni, cu Krupenski în cap, s-a dus în Anglia ca să lucreze pentru nerecunoaşterea unirii ei cu România şi are ca armă multe greşeli făcute de ai noştri în Basarabia. El (Ballard) le-a pus până acum pe seama lui Marghiloman.

Noi insistenţe pe lângă Berthelot ca să ridice interdicţia de a cunoaşte şi a frecventa anume doamne, intervenţii lipsite de demnitate şi încurajate pentru una din aceste doamne de De Belloy. Generalul nu revine.

Generalul Peano intervine în scris în chestiunea transportului foştilor prizonieri italieni.

24 decembrie. Primim manifeste antiromâneşti ale comuniştilor unguri şi un ma-

---

[1] Rămas în martie 1918 ca ataşat militar francez la Iaşi, unde a murit în urma unei răceli [n. *R.R.R.*].

nifest al ministrului agriculturii ungur arătând că guvernul lui va da pământ soldaților demobilizați ce n-au pământ. Desigur vrea să ne-o ieie înainte. Brătianu se teme de bolșevism și-mi spune să vorbesc cu Berthelot în această privință.

Generalul e scârbit de acțiunea lui T. Ionescu în Franța și de lipsa de unitate (de vederi și de acțiune) a Aliaților în Rusia.

Ballard vine la mine și-mi spune că nu vrea să raporteze la Londra convorbirea noastră de ieri, dacă nu e autorizat de Brătianu.

25 decembrie. Numărul din 5 decembrie al revistei *New Europe* conține articole asemănătoare articolului lui Gauvain din *Journal des Débats* din 16 noiembrie, ceea ce dovedește că, atât la Londra cât și la Paris, se dorește a nu se ține seamă de convenția din august 1916.

Din ordinul reginei mi se arată [de către Barbu Știrbey] scrisoarea obraznică și rea pe care i-a adresat-o Marta Bibescu.

Medicul colonel Reverchon, într-o notă cu data de azi, arată că el n-a autorizat pe această doamnă să viziteze pe un ofițer francez din spitalul ce conduce.

Călătoria generalului Berthelot la Belgrad, în Banat, în Crișana și în Transilvania e organizată. Plecăm seara cu un tren special în care vom locui nouă zile. Ne întovărășesc locotenentul colonel J. Grollemund, locotenentul P. Crouzier și căpitanul de Suguy. Acesta urmează ca de la Belgrad să meargă la Paris. Îi dau câte o scurtă dare de seamă despre relațiile României cu vecinii ei pentru A. Gauvain și pentru C.D. Thomson.

Trenul nostru e compus dintr-un vagon salon pentru general și pentru mine, un vagon cu paturi, pentru ceilalți ofițeri și diferitele persoane ce ne-au întovărășit pe anume distanțe, un vagon restaurant și un vagon de siguranță. Am luat ca bucătar pe fostul meu bucătar, acum ordonanța mea, Louis Denamiel. Consiliul Diriginte a luat măsuri pentru aprovizionarea noastră în diferite gări, aprovizionare bogată, care a întrecut cu mult nevoile. Am aflat ulterior că bucătarul a făcut și conserve din care a comercializat o bună parte la întoarcerea la București. Pot spune că tot timpul călătoriei, atât Lucullus cât și Gargantua ar fi fost pe deplin satisfăcuți.

În vederea discuțiilor viitoare cu generalul Henrys și cu sârbii, Marele Cartier General ne dă un tablou de barbarii maghiare și nelegiuiri sârbești.

Spre a nu repeta mereu același lucru, arăt aici că această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor. Cu miile, pe alocurea cu zecile de mii, îmbrăcați în haine de sărbătoare fluturând steaguri românești (adesea cu culorile puse de-a-ndoasele), cântând *Deșteaptă-te, române, Trăiască regele* și în multe localități *La Marseillaise*, s-au revărsat asupra gărilor prin care urma să treacă generalul Berthelot, așteptând acest tren chiar și până la 14 ore și ocupând împrejurimile gărilor atunci când trupe sârbești sau ungurești îi împiedicau să intre pe cheiurile gărilor. Nu numai bătrâni și femei plângeau de emoție față de măreția ceasului dar am văzut — și nu numai odată — lacrimi și în ochii lui Berthelot. Cine nu a trăit acele ceasuri și zile nu-și poate închipui mulțumirea ceasului prezent și a nădejdii în viitor ce ele trezeau.

Și apoi, cuvântări, cuvântări și iarăși cuvântări, în românește, în franțuzește, nemțește, ungurește, sârbește și chiar latinește. La toate aceste cuvântări (pe care le traduceam generalului, afară de cele sârbești și ungurești), acesta a răspuns recomandând: românilor, cari au suferit atâtea sute de ani, răbdare până la hotărârile Congresului de pace, din care va ieși desigur Marea Românie, iar delegaților minoritarilor dându-le sfatul de a trăi în bună înțelegere cu românii și a deveni cetățeni folositori ai României Mari, recomandări și sfaturi pe care le traduceam în românește, celor cărora le erau destinate.

În fiecare zi raportam telegrafic la București cele întâmplate, discutate sau hotărâte. Locotenent colonelul Grollemund a scris o dare de seamă asupra acestei călătorii, dare de seamă ce a fost publicată în *L'Indépendance Roumanie*.

26 decembrie. Prin Orșova în Banat spre Timișoara unde dormim noaptea-n tren. ■

Prezentare și selecție
Gabriela DUMITRESCU

PALESTINIANĂ
(Monoverb: 6-8)

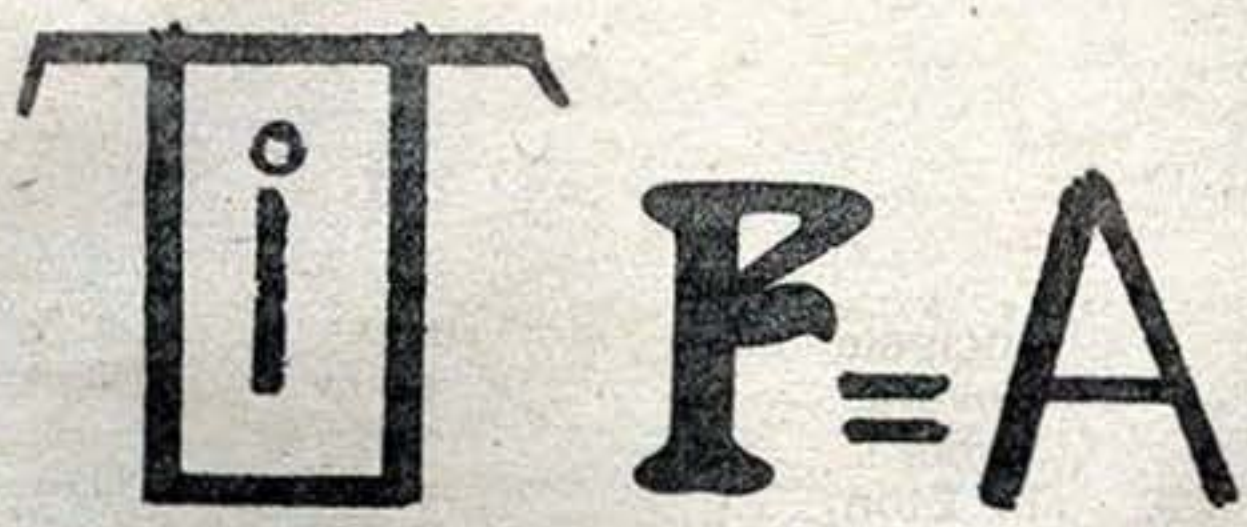

Radu STOIANOV

Album istoric: GENERALUL EREMIA GRIGORESCU

În 1920, tipografia Curții Regale „F. Göbl" publica — în excelente condiții grafice — albumul *Un erou al neamului — generalul Eremia Grigorescu,* „cinstindu-se pe această cale — după cum se menționează pe contrapagina foii de titlu — pomenirea în vecii vecilor a icoanei neînfrântului și vajnicului general Eremia Grigorescu, biruitorul lui Mackensen, înfricoșătorul cotropitor a toată Oltenia, Muntenia și Dobrogea".

Albumul apărea la un an de la trecerea în neființă a generalului Grigorescu (născut în 1863) și reunea mărturii documentare colecționate și editate de Vasile Malaxa privind viața și faptele de arme ale acestuia, cu scopul de „a ține treză în poporul românesc amintirea eroului". Lucrarea, se arată în introducere, era „fructul osârdiilor unui grup de admiratori care nădăjduiesc s-o vază răsfoită cât mai des de românii de pretutindeni, din Sătmar până în Dunăre, din Boian până la Mare, de la Tisa până la Kaliacra".

În deschiderea albumului, este reprodusă însemnarea autografă a reginei Maria: „Uitarea nu va putea niciodată șterge urmele aceluia a cărui amintire trăiește în sufletul unui popor".

În *Prefața* lucrării, A. D. Xenopol notează îndurerat: „Crezut-am eu că mâna mea slăbită, cari luptă cu moartea de 5 ani, în al 72-lea an al vieții mele va scrie aceste rânduri pe volumul care amintește și *Funerariile tale?...*

Tu, atât de frumos, atât de voinic și atât de plin de viață?

Tu, care mă urcai cu o singură mână pe treptele Academiei ca să-mi dăruiești bucuria de a asista încă la ședințele ei...

Iertați-mă iubiți cititori și voi alcătuitori pioși ai acestei scumpi amintiri că nu pot să scriu gândindu-mă la dânsul decât un singur cuvânt: *Durere".*

A. D. Xenopol îl cunoștea pe Eremia Grigorescu încă din perioada studiilor acestuia la Iași, făcând parte din comisia în fața căreia viitorul general și-a susținut bacalaureatul, în Aula Universității ieșene.

Mărturiile documentare reunite în acest volum sunt completate de 41 fotografii, de la aceea în care este înfățișat ca absolvent al Gimnaziului din Galați și până la cele de pe ultimul drum, din iulie 1919, când rămășițele sale pământești au fost înhumate la Mărășești.

Pe o pagină în care este reprodusă ultima fotografie a generalului de corp de armată Eremia Grigorescu, cu crucea Ordinului „Mihai Viteazul", clasa I, este tipărită și această însemnare autografă a sa: „Strejerii de la porțile Moldovei, care au pus stavilă puhoiului vrăjmaș făcând stâncă împrejurul meu, au scris cu sânge pe crestele de la Slănic, Oituz și Cașin «Pe aici nu se trece».

La Mărășești s-a răspuns lui Mackensen: «Nici pe aici nu se trece»".

Devenit raritate bibliofilă, albumul comemorativ Eremia Grigorescu închide în paginile sale amintirea unuia dintre cei care — cu vitejia faptelor de arme și cu credința în libertatea neamului — au făurit Marea Unire în urmă cu 75 ani, la 1 Decembrie 1918.

I. LĂCUSTĂ

COPERTELE

①④ Încoronarea regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia, detaliu din fresca Ateneului Român — operă a pictorului Costin Petrescu — ilustrând semnificația Marii Uniri (imagine ranversată)

② **Triptic,** artă greacă, sec. XVII-XVIII. Provine din colecția Georges Abou Adal, găzduită în vara acestui an de Muzeul Carnavalet din Paris. Voleții sunt pictați pe ambele fețe, iar întreg ansamblul este decorat cu bogate sculpturi. Pe panoul central este reprezentată într-o manieră occidentală, scena Nașterii Domnului. Celelalte scene reprezintă, în sens invers acelor de ceasornic, Botezul, Transfigurarea, Buna Vestire și Prezentarea lui Cristos la Templu. În primul număr dín anul viitor, un incitant interviu al comisarului științific al expoziției, academician Virgil Cândea.

PLANȘELE

①②③④ Fotografii-document din zbuciumul anilor când, cu un efort suprem, românii au rezistat agresiunii, demonstrând că „Pe aici nu se trece!" **Planșa①** În medalion — ultima fotografie a generalului Eremia Grigorescu. Generalul (x) împreună cu regele Ferdinand (xx) în inspecții pe front. **Planșa②** Generalul Al. Averescu (x) împreună cu colonelul adjutant E. Baliff (xx) (sus) și generalul Grigorescu (x) primind raportul **Planșa③** Regina Maria la Cartierul General al Armatei I (sus); generalul H. Berthelot (x) remite eroului de la Mărășești „Legiunea de onoare" în gradul de comandor. **Planșa④** Eremia Grigorescu (x) în inspecție pe linia frontului (sus) și la o unitate de aviație. **Generalul Eremia Grigorescu,** p. 32)

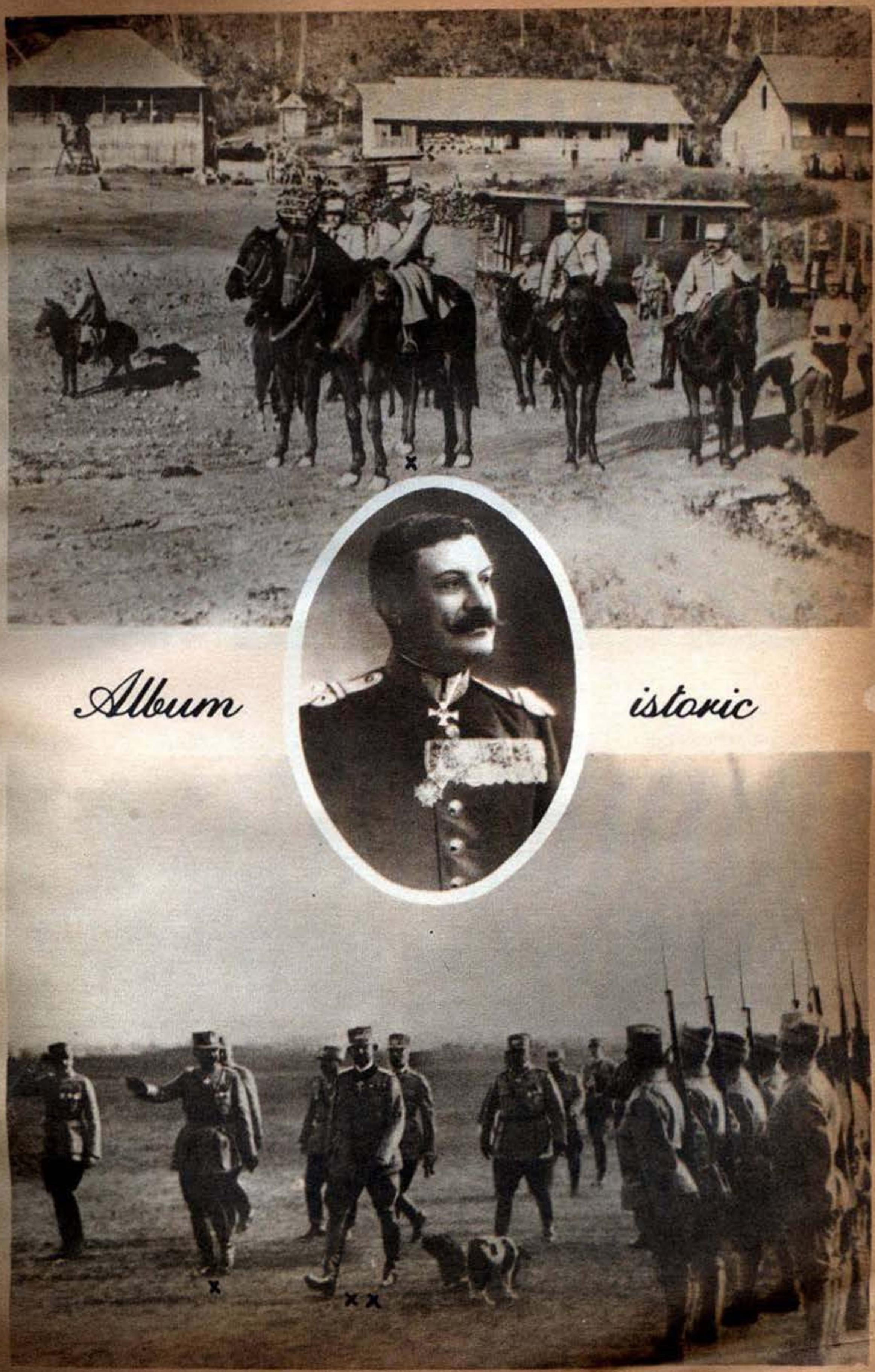

Album istoric

XX
X

X

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME

NECUNOSCUTĂ

Sociologii Europei Occidentale vorbesc tot mai mult de o modificare a comportamentului uman. Printre argumentele invocate sunt şi cele privind spargerea familiei ca o unitate de bază a societăţii, sporirea numărului burlacilor şi a copiilor aflaţi în grija unui singur părinte — mai ales în zonele urbane. Se consideră că o consecinţă directă va fi şi modificarea comportamentului alimentar: în următorii 20 ani, timpul consacrat pregătirii meselor se va reduce cu 2/3. Oala cu ciorbă şi cratiţa cu tocană sunt înlocuite tot mai mult de porţiile individuale, de semi-preparate, supra-îngheţate, legume ambalate sub vid, sosuri gata pregătite etc. Dar, cum se întâmplă de obicei — şi aici stă probabil unul dintre secretele supravieţuirii fiinţei umane — orice fenomen provoacă apariţia contra curentului. A apărut deci şi tendinţa reintoarcerii la produsele cu, cel puţin, gusturi tradiţionale, care să reamintească de pâinea de casă, laptele proaspăt muls de la vacă, ouăle de la găinile din curte, păsările hrănite cu boabe, nu cu făină

de peşte, brânza făcută de ciobani etc.

Pe de altă parte, viaţa sedentară a generat o adevărată manie a produselor alimentare puţin bogate în grăsimi. S-a adăugat şi constatarea că regimul alimentar al omului modern deficitar în fibre, fructe şi legume contribuie la apariţia unor numeroase maladii. Chiar dacă în Occident sunt magazine care oferă, în raioane specializate, produse obţinute în ferme unde nu se folosesc îngrăşăminte chimice etc., este clar că la actuala populaţie a globului, salvarea nu poate veni doar de la agricultura ecologică a strămoşilor noştri. Iată de ce aditivii alimentari capătă un rol tot mai important. Vom vedea, în cele ce urmează, că şi la acest capitol — în general, în domeniul specialităţilor chimice cu aplicare în industria alimentară şi în cea cosmetică — Grupul Rhône-Poulenc **este foarte bine situat şi poate deci ajuta industria noastră să ne ofere produse alimentare mai gustoase, mai frumos prezentate, la fel ca şi produse cosmetice de mai bună calitate.**

„Biblioteca de brânzeturi"

Industria agro-alimentară face eforturi pentru a se adapta noilor cerinţe ale consumatorilor. Graţie experienţei pe care a dobândit-o în domeniul biologiei, biochimiei, farmaciei şi biotehnologiei, cât şi achiziţiilor realizate în ultimii ani, Grupul *Rhône-Poluenc* oferă o mare varietate de ingredienţi şi aditivi. Piaţa acestora creşte cu 6% în fiecare an. Deja, Grupul *Rhône-Poulenc* deţine locul întâi în lume în producerea de vanilină, fosfaţi alimentari şi produse pentru prelucrarea lactatelor şi locul doi la guma xanthan.

Şi în acest domeniu - ca şi în celelalte ramuri de activitate pe care le-am prezentat până acum - cheia succeselor obţinute de *Rhône-Poulenc* stă în investiţiile masive făcute în cercetare. În cazul aditivilor şi ingredienţilor alimentari, ca şi a celor folosiţi în industria cosmetică, procesul de cercetare trebuie să ţină cont de o serie de cerinţe specifice. În primul rând, pentru că gusturile diferă de la o ţară la alta, cercetarea aplicativă trebuie să fie foarte receptivă la solicitările clienţilor şi, în consecinţă, puternic descentralizată. Grupul dispune de peste 30 laboratoare răspândite pe toate continentele. În acelaşi timp, pentru că ziua de mâine trebuie pregătită încă de azi, laboratoare situate în Elveţia, Franţa şi S.U.A. au ca obiectiv pregătirea tehnologiilor şi produselor de viitor. De asemenea, toate problemele întâlnite în cursul aplicării la scară industrială sunt reexaminate în laborator.

Principalul obiectiv urmărit este ca produsul obţinut să aibă o textură, un gust şi un miros cât mai apropiate de cele naturale. Pentru prepararea brânzeturilor şi a produselor din carne, Grupul *Rhône-Poulenc* oferă, prin filiala sa *Texel*, o gamă variată de aditivi şi ingrediente. *Texel* reuneşte, de fapt, trei societăţi anterioare: Marschall, Eurozyme şi Lacto-Labo. Principalele materii prime sunt obţinute din natură. De altfel, procese de preparare a produselor agro-alimentare erau cunoscute oamenilor din antichitate: în neolitic beau deja lapte prins; mai târziu, egiptenii pregăteau bere, iar călugării Evului Mediu erau maeştrii neîntrecuţi în prepararea diferitelor sortimente de brânză. *Texel* şi-a creat o adevărată „bibliotecă" în care pot fi găsiţi fermenţi lactici, fermenţi speciali pentru maturaţie, toate soiurile de brânzeturi din lume. Rostul ei este să permită asigurarea gustului original pentru orice fel de produs. Fermenţi speciali adăugaţi unor brânzeturi cu un conţinut redus de calorii asigură aromele pierdute prin îndepărtarea grăsimilor. Alţii grăbesc maturaţia cărnii tocate în cârnaţi, prelungindu-le în acelaşi timp viaţa în galantar. În sfârşit, *Texel* oferă şi fermenţi malolactici, care activează cea de a doua fermentare a vinului.

Întreg procesul de producţie este strict monitorizat, etapele de producţie fiind automatizate pentru a elimina riscurile de contaminare. Regulile de igienă impuse pot fi comparate cu cele dintr-un bloc operator.

În perspectivă, activitatea de cercetare din cadrul *Texel* urmăreşte obţinerea unor noi drojdii şi mucegaiuri care să dea un gust mai bun şi o aromă mai plăcută brânzeturilor. Iar în cadrul programului Bio Avenir se studiază posibilităţile de a inhiba anumite microorganisme patogene, pentru a permite industriei alimentare să lupte mai eficient contra contaminărilor microbiene.

Produsele alimentare sunt transformate în alimente „uşoare" cu ajutorul hidrocoloizilor. Proprietăţile lor de a reţine apa, de lianţi, de a îngroşa permit îmbunătăţirea sortimentelor existente şi crearea altora potrivite pentru cuptoarele cu microunde. Prin filiala sa *Meyhall, Rhône-Poulenc* este foarte bine plasat şi în acest domeniu. Sub marca *Meyhall* sunt comercializate făinile de roşcovă şi guar (o leguminoasă ce creşte în Pakistan), produse vegetale 100%, iar sub marca *Rhodigel*, guma xanthan. Aceasta din urmă este obţinută prin fermentarea bacteriei „xanthomonas campestris". *Rhodigel-Supra* este un granulat xanthan, care combină o dispersabilitate maximă cu o hidrare regulată, putând fi utilizat în alimentele cu putere calorică redusă, în care nu se pot încorpora ingrediente pe bază de ulei sau zahăr. *Rhodigel-Easy*, disponibil şi sub formă de granule, oferă o dispersie mai uşoară şi o hidratare rapidă; principala utilizare este pentru alimentele cu un mare conţinut de zahăr sau sare. *Meyhall* oferă, sub marca *Meyprogen*, o multitudine de stabilizatori pentru îngheţată (indicativul IC; au funcţii nu numai de stabilizare şi emulsifiere, ci îmbunătăţesc şi comportamentul produsului în timpul păstrării şi expunerii lui în vederea comercializării); supe, sosuri şi mâncăruri semi-preparate (indicativul MS; în func-

ție de destinație, sunt obținuți din diverse combinații de hidrocoloizi, gumă xanthane și proteine); produse lactate fermentate (indicativ JO; îmbunătățesc comportamentul lor în condițiile transportului la distanțe mai mari); creme și deserturi (indicativ NO; dau o stabilitate deosebită produsului și aspectul deosebit de atrăgător); băuturi și creme bătute (indicativ GN; fiecare stabilizator și emulsifiant este adaptat tipului de băutură căruia îi este destinat).

Furnizori pentru Colgate și Axion

. Presa de la noi a relatat în ultima vreme despre cazurile tot mai numeroase de îmbolnăviri cu salmonella constatate - mai ales - în Occident. *Rhône-Poulenc* a pus la punct procedeul Av-Gardtm TSP de tratare a puilor contra salmonella, brevetat deja în S.U.A. Sunt în studiu posibilitățile de aplicare și la alte tipuri de carne și la pește, cât și comercializarea lui în Europa.

Descoperită în 1876, de către savantul german Reimer, aroma de vanilie (vanilina) este cea mai răspândită aromă artificială din lume. Vanilia obținută pe cale naturală ar fi fost, în mod evident, insuficientă pentru a face față cererii actuale. Producția de vanilină a început în 1920, la Saint-Fons, lângă Lyon. Astăzi, ea este produsă de către grupul *Rhône-Poulenc* și la Baton Rouge, în S.U.A., fiind exportată în 140 țări.

Un alt domeniu în care excelează *Rhône-Poulenc* sunt micromembranele pentru filtre speciale. Create inițial pentru cercetările din domeniul medical, ele au fost adaptate și pentru domeniul alimentar, fiind comercializate prin *Tech-Sep*. Membrane organice sau minerale sunt folosite și pentru standardizarea conținutului de proteine al laptelui folosit pentru obținerea brânzei.

Polifosfații (utilizați ca agenți de dospit pentru cereale, șuncă, brânză topită și cârnați) și enzimele (alfa și

beta amilazele; absolut necesare pentru a asigura o fermentare consistentă în condițiile unei producții de masă) se numără, de asemenea printre produsele oferite de Grupul *Rhône-Poulenc* industriei alimentare. La fel ca și derivatele din siliconi - cunoștințele noastre din numărul trecut. Acestea au utilizări multiple, începând cu etichetele produselor, ambalajul și terminând cu aditivii meniți să împiedice formarea de spume.

Fără a fi un producător de cosmetice, grupul *Rhône-Poulenc* contribuie la realizarea multor produse din acest domeniu, furnizând ingredienți și aditivi pentru parfumuri și ape de toaletă, truse de machiaj, uleiuri pentru bronzare, creme pentru piele, șamponuri și săpunuri, deodorante, pastă de dinți. În România, de exemplu, pasta de dinți Colgate incorporează fosfat dicalcic-Victor DF produs de *Rhône-Poulenc*, iar capacele de la tuburile pastei de dinți sunt mai albe datorită bioxidului de titan. În pasta de curățat Axion intră silicat de sodiu provenit tot de la *Rhône-Poulenc*.

În sfârșit, *Rhône-Poulenc* oferă producătorilor români interesați: membrane, filtre și tehnologii de micro și ultra-filtrare pentru apă, bere, vin, băuturi nealcoolice; cărbuni activi pentru decolorarea și ameliorarea gustului vinului; pământuri de filtrare pentru bere și vin *Diatomée-Clarcel;* site moleculare pentru filtrarea berii și a vinului *Silice-Actigel;* adjuvanți pentru purificarea apei potabile și industriale; adjuvanți pentru limpezirea berii și vinului; adjuvanți și pasteurizanți pentru sucuri și siropuri din fructe; gumă xanthan granulată *Rhodigel* pentru sucuri din fructe; produse bio-chimice pentru purificarea constituenților activi ai băuturilor nealcoolice; arome alimentare *Sweetarome-Vanilina;* stabilizatori și emulgatori pentru băuturi nealcoolice *Meyprogen*. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Documente inedite

CARDINALUL IULIU HOSSU

„...Ce spun acum, doresc să se audă întotdeauna: am fost şi eu la Alba Iulia!“

Cardinalul Iuliu Hossu îşi aşteaptă biografii de o talie cu sine, cu aceeaşi răbdare cu care a ştiut să înfrunte greutăţile: păstor de suflete şi om al cetăţii, el luminează istoria românilor, de care n-a voit să se despartă sub nici o formă, cu nestinsa flacără a sacrificiului.

A fi exilat dincolo de hotarele ţării, este o pedeapsă. A fi exilat de către ai tăi, în hotarele ţării, este un supliciu. A fi exilat dincolo de hotarele ţării, îţi rămâne speranţa revenirii între ai tăi, în spaţiul pe care nici o forţă nu are cum să-l pustiască. A fi exilat în hotarele ţării, te lipseşte însă de speranţă şi-ţi pustieşte perspectiva de viaţă.

La două extreme ale istoriei ni se descoperă uimitoare asemănări la două mari personalităţi, egale în conştiinţă prin sacrificiul pentru unitatea românilor: episcopul Ion Inocenţiu Micu îşi încheia viaţa în 1786, exilat în Roma de către ai săi (catolici) printre ai săi şi, la aproape 200 de ani după el, în 1970, îşi încheia viaţa, exilat în Bucureşti (Căldăruşani), de către ai săi, printre ai săi, episcopul Iuliu Hossu — declarat la 28 aprilie 1969 cardinal „in pectore“ (în secret)[1]. Ca şi Ion Inocenţiu Micu, cardinalul Iuliu Hossu (30 ianuarie 1885-29 mai 1970), care nu a ajuns să poarte pe umeri sacra purpură romană, a învins exilul nu atât cu speranţa, cât cu credinţa. Câteva acte de arhivă îi sunt îndeajunse linii de portret pentru tăria în credinţa care l-a îmbrăcat însă cu incandescenţă în sacra purpură a neamului pe care l-a slujit până în ultima clipă a vieţii. A vieţii care, în chip obsesiv l-a consumat între două soroace — 1 Decembrie 1918 (Unirea de la Alba Iulia) şi 1 decembrie 1948 (decretul nr. 358 al Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 1 decembrie 1948 de suprimare definitivă a cultului greco-catolic) — soroace atât de contrastante dar pe care le-a trăit cu dârzenie, conştient de puterea adevărului.

La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, *Hotărârea Marii Adunări Naţionale* a răsunat şi prin glasul tânărului episcop unit Iuliu Hossu, sub privirile episcopului ortodox Miron Cristea şi ale lui Vasile Goldiş, sub tricolorul Gărzilor Naţionale din Ardeal şi Banat, ca o bătaie de inimă colectivă a celor de faţă. Glasul lui s-a auzit răspicat:

Fraţilor,

Ceasul plinirii vremii este acesta, când Dumnezeu Atotputernicul rosteşte prin poporul Său credincios dreptatea Sa însetată de veacuri.

Astăzi, prin hotărârea noastră, se înfăptuieşte România Mare, una şi nedespărţită, rostind fericiţi, toţi românii de pe aceste plaiuri: — Ne unim pe veci cu Ţara-mamă, România!

Vă reamintiţi când, prin sutele de spitaluri, în zilele de întuneric vă vesteam: — Va învinge dreptatea!

(Întreruperi entuziaste: — Te cunoaştem, Sfinţia Ta!)

Vă arătam că vine ceasul când toţi făcătorii nedreptăţii vor plânge cu lacrimi de sânge în ziua bucuriei noastre.

A biruit dreptatea!

Acesta-i ceasul dreptăţii lui Dumnezeu şi al răsplătirii Lui, pentru suferinţele veacurilor purtate de un neam, cu credinţa în Dumnezeu şi cu nădejdea în dreptatea Lui.

Suferinţele veacurilor se îmbracă în lumină, cum revarsă în clipa aceasta soarele asupra noastră lumina sa, cu binecuvântare (în acel moment soarele ieşea de sub norii care acopereau până atunci orizontul, mulţimea erumpând într-un entuziasm înflăcărat).

Cuvintele Domnului se pli-

[1] S-a optat pentru această formulă, tocmai spre a nu determina o înăsprire a persecuţiilor la care era supus Iuliu Hossu de către autorităţile comuniste din România; după moartea exilatului de la Căldăruşani, papa Paul VI a făcut publică această hotărâre.

nesc aici, întru plinirea dreptății dumnezeiești: „Mulți au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut, și să audă ce auziți voi și n-au auzit. Ochii voștri sunt fericiți că văd și urechile voastre fericite că aud!"

Văd ziua întregirii neamului și aud bunăvestirea dreptății lui Dumnezeu.

Ascultați români fericiți, bunăvestirea unirii noastre pe veci cu Țara-mamă: România.

La lumina celor expuse până aici, din încredințarea și în numele Marelui Sfat al Națiunii Române din Ungaria, Banat și Transilvania, rog Mărita Adunare Națională să binevoiască a primi și a enunța ca ale sale următoarele hotărâri:

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți, la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a teritoriilor locuite de dânșii cu România".

(Aplauze frenetice: Trăiască România Mare! Lumea se scoală în picioare, mâinile se ridică. Este ora 12 punct)...

[În continuare, au fost citite cele 9 puncte ale Hotărârii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — *n.r.*]

Fericit am vestit hotărârea judecății lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească, fericiți voi, care ați pecetluit pe veci UNIREA cu Țara-mamă.

O viață întreagă veți mărturisi cu mândrie: Și eu am fost la Alba Iulia!

Voi sunteți marea armată a sufletelor alese, ale neamului nostru.

De acum, o! România Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului Său.

Cântarea noastră de biruință să fie cântarea neamului pe calea lungă și grea a veacurilor: „Dreptatea Ta, Doamne, e dreptate în veac și cuvântul Tău adevărul".

Dreptate și adevăr la temelia României întregite.

Mărire întru cele de sus lui Dumnezeu.

Pe pământ pace.

Ziua învierii să ne luminăm popoare.

Trăiască România Mare, una și în veci nedespărțită.

Amin!

Un adaos autograf după 45 de ani din exilul lui la mănăstirea Căldărușani, întărește actualitatea acestei adevărate Charta romenorum dignitas:

Mulțimea de peste 100 000 a ratificat și a proclamat Unirea pe veci a Transilvaniei cu Patria-mamă.

Dr. Iuliu Hossu,
Episcop de Cluj-Gherla
28.VI.1969.

La sfârșitul celui de al doilea război mondial, în capitala României se va adăuga o nouă cunună de recunoștință pe fruntea episcopului Iuliu Hossu, din partea celui mai înalt for de cultură al țării, Academia Română (ședința din 2 iunie 1945):

Dl. N. Bănescu citește următoarea propunere pentru

În p. 36: *un profet al adevărului și dreptății neamului său – episcopul Iuliu Hossu*

În 1968, în mare taină și cu infinite precauții, prietenii și admiratorii au fost din nou alături de exilatul de la Căldărușani, pregătindu-i și dăruindu-i acest semnificativ montaj fotografic: în colțul din stânga sus al fotografiei cu scena în care, la 1 Decembrie 1918, episcopul se adresa mulțimilor adunate la Alba Iulia — medalionul cu chipul din 1968 al înaltului prelat patriot

alegerea P.S.S. Episcopului Iuliu Hossu al Clujului și Gherlei, ca membru de onoare:

„Avem onoarea de a propune Academiei Române alegerea ca membru de onoare a P.S.S. Episcopului Iuliu Hossu al Clujului și Gherlei.

Prea Sfințitul Hossu e nu numai un eminent ierarh, cinstindu-și dieceza pe care cu înțelepciune o conduce de treizeci de ani, dar și un distins cărturar și vorbitor dintre cei mai aleși ai bisericii noastre din Ardeal.

Meritele sale mari pentru cauza românilor de peste Carpați sunt îndeobște cunoscute; ne mărginim a vă aminti în această privință că P.S.S. Episcopul Hossu a făcut parte din delegația de patru care a prezentat la București măritului rege Ferdinand I hotărârea Adunării de la Alba Iulia de alipire la Patria-mamă a Transilvaniei și Banatului.

În anii din urmă, a rămas la postul său, a înfruntat asuprirea cu primejdia propriei sale vieți, în serviciul intereselor superioare ale neamului și Bisericii naționale, binemeritând de la Patrie.

Alegerea sa ca membru de onoare ar fi, credem, o recunoaștere a acestor deosebite virtuți.

ss. N. Bănescu, Th. Capidan, D. Gusti, Episcop N. Colan etc.".

Procedându-se la votul cu bile, din 34 de voturi exprimate, P.S.S. Episcopul Iuliu Hossu întrunește 33 de voturi pentru, 1 vot fiind contra.

Dl. președinte D. Gusti proclamă ales ca membru de onoare al Academiei Române pe P.S.S. Episcopul Iuliu Hossu.

Și acum un alt document mai puțin cunoscut. La 1 decembrie 1968, episcopul Iuliu Hossu, la propunerea noastră, evoca sub semnătură, pentru revista *Astra* din Brașov, tot din exilul de la Căldărușani, următoarea pagină interzisă de cenzură:

Semicentenar

Pe locul unde Horia și Cloșca au îndurat moartea în urma răscoalei iobagilor din 1784, sub zidurile cetății Albei Iulii, 100 000 de români au trăit visul năzuinței vitale a poporului: unitatea națională. Luminați de fericire, moții cu sumanele lor albe făceau acum de pază, să audă toată lumea hotărârea că: — Nu mai este împărat! Și-a dezlegat supușii!

Tot omul a ținut să spună fiilor și fiicelor lui — Am fost și eu la Alba Iulia! Am fost și eu în marea armată a poporului!

Episcop
Dr. Iuliu Hossu
de Cluj-Gherla

Alte câteva pagini autografe — trei scrisori din ultimele sale zile de viață — ni-l readuc, peste timp, cu marea lor sinceritate spontană, pe cel care totdeauna a semnat, cu smerenie, „Episcop Dr. Iuliu Hossu". Ele conțin răspunsurile la omagiul adus în clandestinitate de către delegații Asociației foștilor luptători în Gărzile Naționale din Ardeal și Banat, al cărei președinte a fost dr. Aurel Dumitraș.

Mult stimate și iubite domnule doctor,

Folosesc și acest prilej ca să vă mulțumesc din inimă pentru calda manifestare a dragostei [ce mi-ați arătat — *n.n.*] *cu distinșii însoțitori de la 1 decembrie, aniversarea a 51 de ani de la măreața fericita Adunare Națională din 1918, pentru organizarea căreia, în organizarea Gărzilor naționale ai câștigat merite nepieritoare.*

Aș fi fericit să te pot primi la reședința din Gherla și Cluj, dar lăudând și preamărind pe Domnul întru toate și pentru toate, așteptăm ceasul de încredere în nemurirea dreptății. Pentru aceasta, înfrățiți cu toții, Domnului să ne rugăm.

Mulțumindu-vă din nou tuturor din toată inima, pentru dragostea ce mi-ați arătat, cerșesc de la Domnul cereasca binecuvântare peste toți și peste scumpele familii.

Maica Domnului Preacurată să vă ocrotească;

din toată inima arhierească binecuvântare.

Dr. Iuliu Hossu
episcop de Cluj-Gherla
Mănăstirea Căldărușani,
5.XII.1969

A doua scrisoare: o altă pagină de rezistență antitotalitară, trimisă prin poștă unuia dintre colaboratorii săi intimi:

Mult onorate și preaiubite frate Costan [pr. Ioan Costan, membru în Comitetul românilor din Ardealul de Nord, în perioada 1940-1944].

Îți mulțumesc din toată inima pentru caldele urări și felicitări izvorâte din sufletul tău credincios și nobil. Le-am închinat Domnului jertfă de laudă și preamărire, cerșind răspunsul revărsării harurilor Sale peste tine, scumpul meu, și peste scumpa familie, și peste toți scumpii tăi și ai mei; Domnului I se cuvine toată lauda și preamărirea; a Domnului a fost dragostea pe. care am vestit-o și am îmbiat-o pe toate căile scumpe sufletului meu; tot cu ajutorul Lui preasfânt și al Maicii Domnului Preacurate ocrotire; al Domnului este și ecoul scump și sfânt care vine din depărtate și îndepărtate vremi; a[le] *Domnului imnurile inspirate ale sufletului tău generos. Repet aici toată recunoștința sufletului meu pentru caldele urări ce mi le-ați trimis din prilejul tuturor aniversărilor, pentru care ți-am mulțumit verbal de câte ori ai mângâiat sufletul meu cercetându-mă. Doresc să știi că aceste neputincioase cuvinte sunt încărcate*

cu numeroase răspunsuri cerşite Domnului pentru tine şi toţi scumpii tăi din familia iubită.

Îţi scriu, dragă Costane, cu amintirea proaspătă a dragostei tale arătată şi în anii de întunecare a vremelnicei ocupări a nordului Ardealului; cu slujba pontificală de pe insula Csepel, participând peste 1 800 convalescenţi din toate spitalele [referire la slujba oficiată pentru ostaşii români răniţi în luptele pentru eliberarea Ungariei — *n.n.*]; *şi între alte amintiri scumpe neşterse sufletului meu emoţionat, conferinţa preoţească din Budacul Român, terminată în seara târzie a zilei de 21 octombrie 1943 cu atentatul* [comis de horthyşti şovini împotriva episcopului — *n.n.*]. *Cer mereu iertare pentru toţi de la Domnul nostru.*

Ai fost de faţă pe calea peregrinării mele şi ai mângâiat sufletul meu cu dragostea ta. Domnul să-ţi dăruiască mângâierea harului Său preasfânt. Tu ştii, scumpul meu frate, că Domnul nu rămâne dator nimănui.

Te-am ţinut întru îmbrăţişarea smeritelor mele rugăciuni; aşa vei rămâne şi pe mai departe.

În cauza Reabilitării scumpei noastre Biserici, nici o schimbare şi nici un semn sau răspuns la memoriile mele în care am cerut de la forurile supreme Constituţionale Reabilitarea Bisericii prin infirmarea Decretului de desfiinţare a Bisericii noastre, care înfruntă şi sfidează Constituţia. Până la sfârşit va birui Constituţia, care ea, în primul rând, cere a sa reabilitare, neputând să rămână rănită şi sfâşiată.

Pentru aceasta cu smerenie cerşim de la Domnul lumină pentru Cârmuitorii Ţării în mâna cărora se află puterea şi răspunderea; noi cerem cu stăruinţă actul de dreptate pe care îl cere cinstea Ţării şi interesele sale supreme; să putem închina în continuare tot ce am închinat Neamului şi Ţării scumpe cu înaintaşii noştri, suflet de dreptate şi pace.

Darul Domnului cu noi. Maica Domnului Preacurată să ne fie bună, puternică şi iubitoare ocrotitoare.

Dragostea mea cu voi cu toţi întru Hristos Isus.

Cu arhierească binecuvântare, al vostru, iubiţilor,

Episcop Iuliu de Cluj-Gherla

Mănăstirea Căldăruşani, 4 februarie 1970.

(Sigiliul poştal: Moara Săracă, jud. Ilfov — 05.03.1970).

Ultima dintre scrisori reia linia de prudenţă politică pentru evitarea represaliilor:

Mănăstirea Căldăruşani, 9.II.1970.

Mult stimate Domnule Doctor [Aurel Dumitraş — *n.n.*],

Îţi mulţumesc din inimă pentru bunele urări pe care dragostea sufletului nobil mi le-a tălmăcit. Am rugat pe Domnul să le primească jertfă de laudă, pentru că Lui i se cuvine toată lauda şi preamărirea; a Domnului a fost dragostea pe care am vestit-o şi am îmbiat-o tuturor pe toate căile scumpe sufletului meu; a Domnului este acest scump şi sfânt ecou care îmi vine din îndepărtate şi îndepărtate vremi robului său. Primeşte, Doamne, cerşesc în smerite rugăciuni, şi răsplăteşte cu răspunsul harurilor Tale peste toţi, care în robul Tău pe Tine te preamăresc.

Aşa m-am rugat preaiubite domnule doctor, ca răspuns scumpei surori şi familiei ei întregi, care, auzind vocea pe calea eterului, au trecut cu gând cucernic la robul Domnului [referire la un interviu luat la Căldăruşani şi transmis de Radio Vatican — *n.n.*].

Te rog împărtăşeşte mult stimaţilor şi iubiţilor domni din delegaţia de la 1 Decembrie care şi-au îndreptat gândul spre mine cu bune urări că le mulţumesc din inimă şi-i rog să primească binecuvântarea Domnului pe care le-o trimit din toată inima.

Iară acum te rog să nu mai organizezi o altă manifestaţie pentru a evita interpretări greşite şi păgubitoare cauzei care primează: Reabilitarea scumpei Biserici pentru care trăim şi care am aşezat-o în mânurile [mâinile — *n.n.*] *Supremelor Foruri Constituţionale şi Cârmuitori ai Statului, cerând actul de dreptate pentru Biserica noastră.*

Sunt în aşteptarea răspunsului la memoriile înaintate; până acum n-am primit nici un răspuns. Aştept totuşi cu credinţă nezdruncinată în nemurirea dreptăţii; îl cere cinstea Ţării şi a Neamului, îl cere imperios Constituţia pentru a sa reabilitare, având în faţa sa un decret anticonstituţional care o înfruntă şi o sfidează, decretul de desfiinţare a Bisericii noastre, purtând data de 1 decembrie 1948, aniversarea a 30 de ani de la Unirea Transilvaniei cu Patria Mamă România — 1 Decembrie 1918. Actul de dreptate îl cer marile interese ale Neamului. Pentru asta Domnului să ne rugăm acum, că am intrat în Postul Mare; aşa să ne pregătim pentru Sfintele Paşti; să cerşim lumină pentru toţi care îşi iubesc Ţara; să se îmbrace în lumină ziua sfântă de lumină a Neamului — 1 Decembrie 1918; prin infirmarea decretului de desfiinţare dat la 1 decembrie 1948, care atinge temelia aşezată la temelia de nebiruit a României întregite la 1 Decembrie 1918.

Darul Domnului cu noi toţi.

Maica Domnului să ne ocrotească.

Cu arhierească binecuvântare,

Dr. Iuliu Hossu
Episcop de Cluj-Gherla

Filele mici, cu scrisul îngrijit, de om în luptă cu greutăţile vârstei, publicate acum pentru prima dată, sunt încărcate de tăria credinţei. Celor care îl înconjurau cu dragoste le răspundea cu căldura dăruirii totale.

Aceste rânduri aduc în actualitate rolul cardinalului Iuliu Hossu, flacără nestinsă la altarul Marii Uniri, statornic profet al adevărului şi dreptăţii neamului său. ■

Prezentarea şi selecţia documentelor: dr. I. DUMITRIU-SNAGOV

G.D. TEUTSCH

Episcop şi istoric al saşilor din Ardeal

Cel mai cunoscut episcop al saşilor din Ardeal — a cărui statuie se află în faţa catedralei evanghelice din Sibiu —, Georg Daniel Teutsch (de la moartea căruia s-au împlinit în 1993, 100 de ani) a fost totodată primul mare istoric al acestei etnii.

Născut la 12 decembrie 1817 în frumosul oraş Sighişoara, G.D. Teutsch urmează şcoala elementară şi studiile gimnaziale în oraşul natal, iar cele universitare la Viena (teologie) şi Berlin (istorie), unde îl are printre profesorii preferaţi pe celebrul Leopold von Ranke. Întors în 1839 în ţară, este la început profesor particular la Alba Iulia şi Sibiu, unde a avut posibilitatea să înceapă şi primele cercetări în renumitele biblioteci ale acestor două oraşe, Batthyáneum, şi, respectiv, Brukenthal.

Din 1842 este profesor şi ulterior rector (1850-1863) la gimnaziul din Sighişoara, iar din 1863 până în 1867 preot la Agnita. Ales în 1867 episcop al saşilor, G.D. Teutsch mută sediul episcopiei, care era din 1572 la Biertan, definitiv la Sibiu, unde timp de aproape 26 de ani, până la moartea sa în 1893, avea să fie cea mai autoritară şi recunoscută personalitate a saşilor. A fost membru al mai multor societăţi ştiinţifice din ţară şi membru al unor academii şi societăţi din străinătate.

Societatea Verein für Siebenbürgische Landeskunde a saşilor din Ardeal, înfiinţată la Mediaş în 1840, avea menirea să cultive cunoaşterea istoriei patriei şi, în acest sens, a editat cele mai valoroase lucrări ştiinţifice şi publicaţii periodice în decursul timpului. Din 1869 până la 1893, Georg Daniel Teutsch este preşedinte şi coordonatorul principal al acesteia. Opera cea mai valoroasă a acestei societăţi este, fără îndoială, editarea cunoscutei culegeri *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, al cărei prim volum apare în 1892, având ca autori pe Franz Zimmermann şi Carl Werner (volumul VI al acestei culegeri de documente a apărut în 1981 la Editura Academiei Române). Dintre publicaţiile periodice ale societăţii cel mai cunoscut este buletinul ştiinţific *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, care apare fără vreo periodicitate indicată, având în medie peste 500 de pagini pe volum. Această societate pentru cunoaşterea istoriei Transilvaniei a lansat, din primii ani de existenţă, un concurs cu premii pentru elaborarea unei istorii popular-ştiinţifice a saşilor. Concursul a fost câştigat de sinteza redactată de istoricul G.D. Teutsch, care a fost prezentată în 1851, la Rupea, în faţa Adunării generale a societăţii şi publicată apoi în şase numere consecutive ale buletinului amintit. Această lucrare a fost ulterior revizuită şi adăugită atât de autor, cât şi de fiul acestuia, Friedrich Teutsch, care a continuat-o cronologic până după unirea Transilvaniei cu România, adăugând la primul volum al tatălui (până în 1699) încă 3 volume, cunoscută în întregime sub titlul *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das Sächsische Volk*.

Această lucrare de sinteză, redactată în spiritul timpului, în concepţia idealist-pozitivistă, rămâne, în ciuda unor lipsuri, prin abundenţa informaţiei, o sursă indispensabilă pentru orice cercetător al istoriei Transilvaniei.

Georg Daniel Teutsch este, de asemenea, şi iniţiatorul unei culegeri de documente cu privire la istoria saşilor, pe care a editat-o în colaborare cu Fr. Firnhaber (Viena, 1857). Istoria trebuia, în viziunea lui Teutsch, să fie un educator al poporului, ceea ce explică „pasiunea" şi „idealismul" lui moral în cercetarea ei, cu redarea absolut fidelă a izvoarelor. În această viziune trebuie să fie văzute şi studiile sale cu privire la reforma religioasă din sec. XVI la saşi, şi, în special, broşura lui *Die Reformation im Siebenbürgischen Sachsenland* (1852) sau în lucrarea sa *Über Honterus und Kronstadt zu seiner Zeit* (Despre Honterus şi Braşovul în timpul său). Reforma religioasă este pentru G.D. Teutsch evenimentul cu înrâuririle cele mai profunde în istoria şi cultura saşilor.

Dacă astăzi G.D. Teutsch este şi poate fi privit ca făuritorul modern al bisericii poporului (Volkskirche) atunci acest lucru se datorează şi faptului că a fost, deşi mijlocit, un discipol fidel al reformatorului Johannes Honterus, în care a văzut un continuator credincios al reformei lui Luther şi, totodată, primul făuritor al bisericii poporului la saşii din Ardeal.

Paul SCHUSTER-STEIN

fundația culturală magazin istoric

DARURI DE CRĂCIUN

Cu ajutorul tuturor celor care o iubesc — și în primul rând al dumneavoastră, dragi cititori —, revista Magazin istoric **a mai parcurs un an din existența sa. Alături de ea, mai tânăra Fundație Culturală Magazin Istoric pășește cu tot mai multă siguranță. Încrederea îi vine din faptul că a reușit până acum să realizeze tot ceea ce și-a propus. Între realizări se află și acordarea a 37 de burse unor elevi și studenți cu preocupări și frumoase realizări în domeniul istoriei. Am beneficiat de sprijinul material al unor familii ce au înțeles — asemenea strămoșilor lor — că în vremuri grele cultura și știința au nevoie de sprijin material pentru a supraviețui. Este o datorie de onoare pentru noi să le amintim numele: familia Monica și Dimitrie Sturdza, familiile Giurescu, Rosetti, Călinescu, Goilav și Negru. De asemenea, o subvenție primită din partea guvernului Stolojan a permis acordarea burselor Fundației Culturale Magazin Istoric.**

Cu același sprijin financiar putem acum, în preajma Crăciunului, să anunțăm alți 41 bursieri.

Iată numele lor:

Elevi

Burse Monica și Dimitrie Sturdza, Zapodeanu Cristina - cls. VIII, Școala generală, Popești, jud. Iași; Ciopa Adriana - cls. XIII, Școala Normală „Nicolae Iorga", Botoșani; Bratu Luiza - cls. XI, Școala Normală, Focșani; Petroiu Marius - cls. XII, Liceul „George Bacovia", Bacău; Burlacu Renata - cls. XII, Școala Normală, Galați; Băican Laura Simona - cls. XII, Liceul „Mihai Eminescu", Oradea; Duțu Cătălina - cls. XIII, Colegiul Pedagogic „C. Brătescu", Constanța; Velisar Gabriel - cls. XI, Liceul militar „Constantin Brâncoveanu", Ploiești; Trifan Smaranda - cls. VII, Școala generală 118, București.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: Șerbănescu Bogdan - cls. XII, LiceuL „Gheorghe Lazăr", București; Sebe Roxana - cls. XIII, Școala Normală, București; Ilie Nadia Raluca - cls. XII, Liceul Pedagogic, Slobozia; Geafer Selda - cls. VII, Școala generală nr. 7, Constanța; Moisoiu Radu Adrian - cls. XI, Liceul „Alexandru Papiu Ilarian", Târgu Mureș; Caloian Iuliana Gabriela - cls. XII, Liceul „Nicolae Bălcescu", Brăila; Scuturici Gheorghe - cls. XII, Liceul „Andrei Mureșanu", Bistrița; Merchea Mihaela - cls. XII, Liceul „Unirea", Focșani.

Bursa „Armand Călinescu": Cigoianu Rodica Daniela - cls. XII, Liceul „Vlaicu Vodă", Curtea de Argeș.

Bursa „Constantin C. Giurescu": Parpală Anca Marilena - cls. X, Liceul „Mihai Eminescu", Buzău.

Bursa „Benedict Negru": Iordăchescu Tudor - cls. XI, Colegiul „Sfântu Sava", București.

Studenți

Burse Monica și Dimitrie Sturdza: Chiriac Ilie Iulian - anul III, Facultatea de istorie, Iași; Nazare Daniel - anul IV, Facultatea de istorie, Iași; Burciu Igor - anul III, Facultatea de istorie, Iași (student din Republica Moldova); Bogdan Antoniu - anul V, Facultatea de istorie, București; Durnea Ion - anul IV, Facultatea de istorie, București (student din Republica Moldova); Păvan Manuela - anul III, Facultatea de litere, filosofie și istorie, Timișoara; Stanciu Laura - anul III, Universitatea „1 Decembrie", Alba Iulia; Otilia Anca Preda - anul II, Facultatea de arhivistică, București; Benga Daniel - anul IV, Facultatea de teologie, București.

Burse Fundația Culturală Magazin Istoric: Ciubotaru Maria - anul IV, Universitatea „Ovidiu", Constanța; Leșanu Petre Nicolae - anul II, Universitatea „Ștefan cel Mare", Suceava; Costea Simion - anul III, Facultatea de istorie, Cluj; Munteanu Ovidiu - anul IV, Facultatea de istorie, Cluj; Gîdăr Alexandru - anul III, Facultatea de litere și istorie, Craiova; Dîrjan Daniel - anul IV, Facultatea de istorie, București; Davidescu Constantin - anul IV, Facultatea de istorie, București; Covalciuc Larisa - anul II, Institutul de teologie, Sibiu (studentă din Ucraina).

Bursa „Armand Călinescu": Dumitrescu Ionel Claudiu - anul III, Facultatea de istorie, București.

Bursa „Constantin C. Giurescu": Drulă Romeo Leonard - anul IV, Facultatea de istorie, București.

Bursa „Alexandru Rosetti": Mihai Popescu - anul V, Facultatea de istorie, București.

Bursa „George Goilav": Chivescu Araxi Mihaela - Facultatea de drept, Universitatea „Hyperion", Pitești.

Felicitându-vă, vă anunțăm, dragii noștri, că înmânarea burselor se va face la o dată pe care o vom comunica din timp. Îi așteptăm să vină atunci pe toți cei ce locuiesc în București, cât și pe cei din provincie care au posibilitatea să o facă. Celorlalți, le vom trimite bursele, prin mandat poștal.

Vă dorim sărbători fericite și La mulți ani! vouă, părinților și profesorilor voștri.

SINTEZA MODERNĂ
ŞI CREATOARE A ROMÂNILOR

Sanctitatea Sa BARTOLOMEU I,
patriarhul ecumenic al Constantinopolului

Patriarhii ecumenici Athenagoras (nr. 10/1972) şi Demetrios (nr. 3/1976) s-au adresat, în exclusivitate, cititorilor Magazinului istoric, **evocând îndelungatele tradiţii ale legăturilor dintre Patriarhia ecumenică din Constantinopol şi Biserica ortodoxă soră din România.**

Iată că acum şi Sanctitatea Sa, patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Bartolomeu I, împărtăşeşte cititorilor revistei noastre gândurile Sanctităţii Sale legate de români, de istoria lor, de trecutul ortodoxiei de la noi.

În cursul vizitei pe care a întreprins-o în România, între 12 şi 18 august 1993, Sanctitatea Sa Bartolomeu I a avut bunăvoinţa să accepte să acorde un interviu în exclusivitate pentru Magazin istoric, **primind întrebările propuse de noi, răspunsurile urmând a fi trimise prin poştă, dat fiind programul extrem de încărcat al Sanctităţii Sale.**

Şi poşta începutului de octombrie a.c. ne-a adus, odată cu o scrisoare din partea Î.P.S. Meliton al Filadelfiei, secretar şef al Sfântului şi Sacrului Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, şi răspunsurile Sanctităţii Sale la întrebările adresate de Magazin istoric.

Publicăm, în continuare, cele două documente, nu înainte de a prezenta câteva succinte date biografice ale Sanctităţii Sale Bartolomeu I.

S-a născut la 12 martie 1940 în satul Aghiol Theodori din insula Eglanana din Imbros. În 1961 şi-a încheiat studiile teologice la Institutul din Halki, iar în august acelaşi an a fost hirotonisit diacon, primind numele de Bartolomeu. Au urmat apoi alte ranguri: ieromonah şi arhimandrit (1969), arhiereu, mitropolit al Filadelfiei (1973), iar din 1974 membru al Sfântului Sinod al Patriarhiei ecumenice. La 22 octombrie 1991, după trecerea în lumea drepţilor a patriarhului Demetrios, a fost ales ca succesor în scaunul patriarhal, Bartolomeu devenind cel de-al 270-lea urmaş al Sfântului Apostol Andrei.

Mulţumind Sanctităţii Sale patriarhul ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului pentru deosebita amabilitate de a se adresa în exclusivitate cititorilor revistei noastre, îi urăm totodată ani mulţi, cu multă sănătate şi rodnice puteri de muncă în scaunul Patriarhiei ecumenice.

Patriarhatul Ecumenic
Secretariatul general
al Sfântului Sinod

Fanar, 1 octombrie 1993

Domnule redactor şef,

Înalt Prea Sfinţia Sa, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu, m-a însărcinat să vă trimit răspunsurile la întrebările pe care i le-aţi pus în interviul pe care l-a acordat revistei Magazin istoric.

Aşteptăm un exemplar al numărului din revistă în care va fi publicat acest interviu.

Dorindu-vă Dumneavoastră şi membrilor echipei Dumneavoastră mult succes, rămân

Cu sinceritate, al Dumneavoastră

Mitropolitul Meliton al Filadelfiei

Secretar şef al Sfântului şi Sacrului Sinod al Patriarhatului Ecumenic

— Cum apreciază Sanctitatea Voastră contribuţia poporului român, a Bisericii ortodoxe române la istoria generală a popoarelor din sud-estul continentului şi a Ortodoxiei în special?

— Poporul român, cât şi credinţa ortodoxă, în care acesta a găsit expresia ideală şi desăvârşirea mentalităţii sale liberale, au contribuit în mare măsură şi într-o manieră caracteristică la dezvoltarea culturală a naţiunilor sud-est europene în general şi a Ortodoxiei în special. Poporul român, nu numai datorită poziţiei sale geografice, dar şi pentru multe şi diferite naţiuni istorice — care conferă o particularitate specifică misiunii sale — este o punte între Est şi Vest şi de aceea se inspiră din ambele tradiţii pentru a le topi într-o sinteză modernă şi creatoare.

— Care este semnificaţia vizitei întreprinse de Sanctitatea Voastră în România, în cursul căreia aţi participat la sfinţirea bisericii mănăstirii Sâmbăta de Sus?

— Considerăm vizita oficială la Biserica Ortodoxă soră şi la nobilul popor al României drept o ocazie de a readuce la viaţă toate amintirile sacre ce unesc Patriarhatul Ecumenic şi Biserica soră, aşa cum a fost ea la început, pentru a fi apoi ridicată şi a deveni Biserica Autocefală soră a României. Faptul că am avut posibilitatea ca în această vizită să sfinţim biserica mănăstirii Sâmbăta de Sus, o ctitorie asociată cu Martirul Constantin Brâncoveanu, a fost nu numai o expresie a atenţiei şi afecţiunii particulare faţă de Biserica Română şi însemnata Diocezăă mitropolitană a Transilvaniei, ci şi o sursă de emoţie sacră şi binecuvântare pentru Noi înşine.

— Care consideră Sanctitatea Voastră că este rolul Ortodoxiei în dezvoltarea contemporană a lumii?

— Noi, creştinii, nu avem dreptul să ne lăudăm pe noi înşine, fie ca indivizi, fie întreaga Noastră Biserică, în ceea ce priveşte locul, misiunea şi rostul în lume, căci ştim că suntem simple unelte în mâinile lui Dumnezeu. Dar tocmai pentru acest motiv, putem spune că istoria ecleziastică, ca martoră şi păstrătoare a vieţii Bisericii, înţeleasă drept „Christus prolongatus" — pentru a folosi o sintagmă favorită a Părinţilor occidentali — relevă restului lumii şi confirmă mereu adevărul dogmei Christologice de la Chalkedon. Acest adevăr, în contextul Bisericii şi al istoriei ei, este tălmăcit prin faptul că Dumnezeu este continuu prezent în istorie, dar şi că istoria nu se identifică niciodată absolut cu escatologia. Şi asta înseamnă că noi ne aflăm pururea într-un pelerinaj *(peregrinatio)* către perfecţiune şi sanctificarea lumii transfigurate a lui Dumnezeu, aşa cum proclamă *Apocalipsa*.

În imaginea din p. 42: Sanctitatea Sa Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului (x), împreună cu Prea Fericitul Părinte Teoctist, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (xx) şi I.P.S. Antonie, mitropolitul Ardealului.

AMINTIRILE UNUI OM LIBER

AL. IACOVACHI

Publicăm noi fragmente din însemnările memorialistice ale fostului diplomat Al. Iacovachi (1876-1955) păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Selecţia noastră — ca şi în episoadele precedente, apărute în nr. 10, 11/1993 ale revistei — s-a oprit asupra paginilor de la finele anului 1938 şi primele luni ale lui 1939, când regele Carol II luase noi măsuri menite să-i consolideze regimul său de dictatură personală.

Pătrundem prin intermediul memorialistului — aflat nu în centrul evenimentelor, dar având numeroase legături în cercurile politice şi diplomatice ale vremii — în culisele unor fapte cunoscute şi din relatările altor contemporani (V. Slăvescu, A. Călinescu, R.R. Rosetti), însemnările sale aducând nuanţări şi precizări de detalii. Cum am subliniat şi cu alt prilej, în marea carte de memorialistică pe care o reprezintă documentele de acest fel publicate de revista noastră în cei peste 26 ani de apariţie, notaţiile de felul acestora, datorate unor comentatori şi observatori din planul secund al scenei politice, sunt semnificative prin faptul că nuanţează imaginea de ansamblu aşa cum au conturat-o protagoniştii principali.

Ca şi în episoadele precedente, pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervenţiile explicative din paranteze drepte ne aparţin.

În seara de 15 decembrie 1938, la ora 22 şi jumătate, adică în ajunul promulgării Decretului de constituire a Partidului Renaşterii Naţionale, dl. George Brătianu a fost chemat la Palatul Regal de dl. Urdăreanu pentru o consfătuire la care a luat parte şi dl. Armand Călinescu.

Ministrul Curţii l-a întrebat pe dl. Brătianu dacă este dispus să se înscrie în noul partid. Dl. Brătianu i-a răspuns că nu putea să dea un răspuns la întrebarea ce i se punea, decât numai după ce va referi şefului partidului liberal şi se va sfătui cu prietenii săi politici.

— Dar d-ta ai mai părăsit o dată partidul liberal, îi spusese dl. Urdăreanu.

— Da, l-am părăsit, răspunse dl. George Brătianu şi nu găsesc cuvinte pentru a vă spune cât regret această greşeală şi vă rog să credeţi că nu o voi mai reînnoi niciodată.

— Poate că va fi mai bine dacă nu te înscrii, zice atunci dl. Călinescu.

— Poate, răspunse George Brătianu, şi în acest fel am putea aduce un serviciu regelui.

Dl. Brătianu părăsi Palatul spunând că în cursul dimineţii următoare îşi va aduce răspunsul.

Răspunsul adus în dimineaţa zilei de 16 decembrie a fost negativ. El a fost însoţit de următoarea explicaţiune verbală dată d-lui Urdăreanu de dl. Brătianu: Dorim tot succesul partidului înfiinţat de rege. Dacă lucrurile vor merge bine, ne vom înscrie şi noi liberalii, poate mai târziu. Deocamdată ne vom abţine, deoarece credem că aducem regelui un mai mare serviciu neînscriindu-ne, căci nu se ştie dacă împrejurările nu vor fi de asemenea natură încât cei neînscrişi să fie tocmai acei cari vor aduce regelui însemnate servicii.

Scopul urmărit de oamenii regelui era acela de a rupe unitatea partidului liberal. Tentativa nu a reuşit şi eu cred că spre binele ţării, căci adhesiunile la noul partid nu sunt expresiunea unei convingeri, ci pornesc fie din interes, fie din teamă. Fricoşii se aşteaptă şi la sancţiuni faţă de cei cari şi-au rezervat adhesiunea.

În genere vorbind, înscrierile în Frontul Renaşterii Naţionale au fost numeroase. Ele au fost cauzate mai ales de temerea aplicării unor sancţiuni, pe cari imaginaţia le multiplica în măsura în care frica, interesele sau ambiţiunea le servea de îndemn. Astfel, de pildă, un ofiţer superior, frate cu un înalt demnitar al statului, spunea vărului meu, colonelul Grigore Iacovachi, care nu se înscrisese încă în partid: „Înscrie-te, căci altminteri ţi-or lua şi cenuşa din vatră". Un coleg al meu, fost ministru plenipotenţiar, cumnat al unui rezident regal, răspunse la întrebarea pe care i-o pusesem, dacă avea de gând să se înscrie în acest partid, prin cuvintele: „Da, m-am înscris de frică".

Cam pe la 15 a lunii ianuarie 1939, vărul meu Grigore a primit de la primarul din Brăneşti, comună de care depinde moşia mea Vadu Anei, o scrisoare care începe cu cuvintele: „V-am rezervat în registrul Partidului Renaşterii Naţionale 2 locuri care vă aşteptăm să semnaţi propriu".

Am înţeles numaidecât că scrisoarea era conformă unei formule tip venite de sus, de convingere în aceste împrejurări nu se mai ţinea seamă. Era o poruncă deghizată într-o formă politicoasă. I-am înţeles sensul şi m-am supus.

În ziua de duminică 22 ianuarie 1939, atât vărul meu, cât şi eu ne-am înscris în noul şi singurul partid permis în ţară. Înscrierea noastră a fost primită de primar cu o vădită mulţumire. Neavând nici o altă dorinţă, decât binele ţării şi orice gând de rezistenţă fiind străin de noi, sperăm că prin această înscriere vom fi lăsaţi în pace, spre a ne ocupa cu treburile noastre ca agricultori, căci sub această denumire ne-am înscris ambii în partid.

Carol II şi fiul său Mihai la Primăria Londrei

Zilele acestea [martie], *d*-nii Dinu Brătianu, Iuliu Maniu şi alţi fruntaşi ai ţării neînscrişi în F.R.N. au înaintat regelui un memoriu politic referitor la situaţiunea actuală. Dl. Maniu a adăugat în jurul semnăturilor sale cuvintele: preşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc. După ce memoriul a stat vreo patru ore pe masa ministrului Curţii, a fost înapoiat trimiţătorilor din cauza titulaturii pe care dl. Maniu şi-o însuşise. După această manifestaţiune şi pentru a-i îndulci consecinţele, ministrul Curţii Regale s-a adresat prin telefon d-lui Dinu Brătianu pentru a-i explica motivul returnării memoriului. Acesta îi răspunse că memoriul avea tocmai scopul de a atrage atenţiunea suveranului asupra unor greşeli politice petrecute în ultimul timp.

— De ce nu ceri o audienţă regelui pentru a i-o spune, zise dl. Urdăreanu.

— Am cerut de două ori audienţa şi nu mi s-a răspuns.

— Cere-o din nou acum şi te asigur că audienţa va fi acordată, cere-o, te rog eu să o ceri. Audienţa fu cerută şi dl. Brătianu fu primit de rege luni 27 martie 1939. Cu acest prilej, şeful fostului partid liberal a arătat regelui că mobilizarea nu fusese pregătită, că s-au mobilizat mult prea mulţi oameni, că nici o măsură nu fusese luată pentru adăpostirea şi hrana lor, că animalele fuseseră lăsate în ploaie şi frig etc.

Asta e vina Marelui Stat Major, răspunse regele.

Apoi dl. Brătianu adăugă că guvernul actual e lipsit de autoritatea şi de prestigiul indispensabil în împrejurările actuale, cu toate că a recunoscut d-lui Călinescu stăruinţă, curaj şi voinţă. Apoi a adăugat: Justiţia a devenit o unealtă de guvernare, procesele sunt dinainte judecate, după cum împricinaţii sunt favoriţii sau adversarii suveranului. Lumea nu mai are încredere în justiţia ţării.

— De ce nu te înscrii în F.R.N., zise regele, pentru a susţine aceste păreri?

— Nu mă înscriu, Sire, pentru că am trăit o viaţă întreagă în alte apucături şi cu alte convingeri. Sunt obişnuit să discut cu prietenii mei chestiunile care interesează ţara, cred că e bine să ascult toate părerile care pot fi utile şi să hotărăsc apoi. Sub actualul regim discuţia nu este permisă şi, la urma urmelor, cei prezenţi sunt obligaţi să se supună unei singure voinţe.

Pare neîndoios că regele ar dori să-şi apropie pe fruntaşii ţării cari până acum s-au ţinut departe de F.R.N. şi nu s-au înscris într-însul. Ar fi de dorit ca regele să înţeleagă că în cadrul acestui partid nu se găsesc personalităţile de care în împrejurările de astăzi ţara ar avea nevoie. Să sperăm că mintea din urmă va fi cea mai bună şi că el este cel mai înţelept om al ţării.

Astăzi, 29 martie, dl. George Brătianu trebuia să-şi rostească a doua parte a conferinţei sale, a cărei primă parte se referea la acţiunea politică a României înainte şi în timpul conferinţei păcii (Versailles 1919) şi a doua la acţiunea militară a României în cursul acestei conferinţe a păcii şi ocuparea Budapestei; cu câteva ore înainte de cea la care conferinţa trebuia să fie ţinută, poliţia a interzis-o. Lumea se întreabă cu mirare: de ce? Se presupune că guvernul nu a crezut oportun să se reamintească astăzi, chiar şi într-o formă obiectivă, evenimentele fioroase din 1919, pentru a nu da ungurilor un motiv de „a ridica vreo greutate în calea unei grabnice înţelegeri leale şi de bună credinţă" — pe care dl. Gafencu a precizat, în discursul său, că guvernul nostru o doreşte. În genere, impresia produsă de această interzicere de la libertatea cuvântului a fost defavorabilă.

Alt rău de care suferim este grandomania. Această

stare de spirit cadrează cu regimul care ne conduce, nu însă cu firea poporului nostru, care este modest, răbdător și neînfumurat. Avem de câteva luni ambasadori. Asemenea schimburi de demnitari se obișnuiesc numai între marile puteri sau între acelea care în cursul veacurilor au adus omenirii mari și reale foloase. Regele spera că cu ocazia vizitei sale la Londra în noiembrie 1938 va obține trimiterea unui ambasador englez la București; s-a înșelat și decepțiunea lui a fost amarnică.

Neputând obține binecuvântarea celor mari, guvernul român s-a îndreptat spre cei mici și a obținut un ambasador iugoslav, un ambasador grec, un ambasador polon și un ambasador turc. E drept că Franța, după îndelungi ezitări, motivate de necesitatea votării în Camera franceză a creditelor necesare, a confirmat ca ambasador la București pe ministrul său rezident aici, dl. Adrien Thiery. Sfântul Scaun, de asemenea, ne-a acordat dreptul de a avea un ambasador la Vatican, post care a fost încredințat unui fost ministru de externe [N. Petrescu-Comnen] care avusese slăbiciunea de a nu înștiința pe rege că despre un ambasador al Angliei la București nu poate fi vorba deocamdată.

Situațiunea reală a țării — căreia dușmanii noștri îi contestă dreptul de suveranitate asupra unei părți din teritoriul național — nefiind în raport cu gradul acordat unora dintre reprezentanții ei trimiși pe lângă puterile mijlocii și mici, face că situațiunea acestor trimiși cu rang de ambasadori să fie cu desăvârșire falsă. Miniștrii marilor puteri trec la Ankara, Atena, Belgrad după ambasadorii României. Este aceasta o situațiune care să corespundă raportului de forțe dintre state?

Scriind aceste rânduri, îmi aduc aminte de o fabulă a lui La Fotaine, în care este vorba de o broască care a voit să ajungă talia boului. România nu va avea, desigur, soarta broaștei lui La Fontaine. Dar de ce atâta grabă, chiar și cu cele mai bune intenții, când știut este că un surâs sceptic întâmpină de obicei cererile pripite. Să ne grăbim încet.

În vecinătatea zilei de 15 august 1939, Marele Stat Major a hotărât o chemare a rezerviștilor, în scopul de a asigura unităților armatei efective de război. Măsura care era în curs de executare a produs în țară nu o surprindere, ci oareșicare dezorientare. Muncile câmpului erau în toiul lor, chemarea tineretului și rechiziționarea unui însemnat număr de cai a făcut ca aceste munci să întârzie și în consecință a adus pierderi simțitoare. Dar această măsură de prevedere a avut și o consecință politică neașteptată: însărcinatul cu afaceri al Germaniei [W. Fabricius] a cerut audiență d-lui Gafencu și l-a întrebat, din ordinul guvernului său, ce înțeles trebuia dat concentrărilor pe care guvernul român le hotărâse.

Dl. Gafencu a răspuns funcționarului german că România este un stat suveran și ca atare este liberă de a lua măsurile pe care le crede de cuviință pentru întărirea armatei și apărarea țării. Că asemenea convocări de rezerviști fuseseră ordonate atât în statele vecine nouă, cât și în Germania și că în asemenea condițiuni România înțelege să-și exercite drepturile suverane, întocmai ca și Germania sau statele vecine nouă.

Cu prilejul garanției pe care guvernul englez și cel francez au dat-o în privința independenței noastre, dl. Fabricius, ministrul Germaniei l-a întrebat pe dl. Gafencu, din ordinul guvernului său, ce sens trebuie atribuit acceptării unei asemenea garanții din partea României. Ministrul nostru de externe i-a răspuns că România nu face o politică de ideologie, ci înțelege să-și apere independența și integritatea teritoriului ei, că Anglia și Franța garantându-i-le, ea a primit bucuroasă garanția ce i s-a dat. Că ar primi tot atât de bucuroasă garanția Germaniei sau pe aceea a Italiei, dar că trebuie să constate că această garanție nu-i fusese dată până acum.

Ministrul Germaniei s-a arătat puțin satisfăcut de răspunsul ministrului nostru. Întrebarea ministrului explică și demersul însărcinatului cu afaceri al Germaniei. Suntem considerați ca o țară cu independență relativă, poate ceva mai independentă decât Ungaria, dar tot în nota acesteia.

Precum că Germania consideră Ungaria ca o țară semivasală, următoarele fapte o dovedesc. Din inițiativa d-lui von Ribbentrop, contele Csaki [ministrul de externe] a fost poftit la Salzburg, pentru ca să i se facă anume sugestii. Ministrul de externe al Reichului a precizat ministrului ungar că, după părerea sa, Ungaria nu putea face altă politică decât aceea de intimă colaborare politică și militară cu Germania, permițându-i să intre cu trupele sale în Ungaria, spre realizarea scopurilor sale militare și că, în schimbul acestor concesiuni, Germania va ști să îi asigure Ungariei realizarea tuturor aspirațiunilor sale revizioniste.

Surprins de însemnătatea ofertei, contele Csaki nu a luat asupră-și de a da răspunsul ce i se cerea; el a cerut timp de gândire și mai ales dreptul de a referi guvernului său asupra propunerilor ce i se făcuse. Fără a da un răspuns concret într-un sens sau într-altul, regentul Horthy a căutat să câștige timp. Germania era însă grăbită: Ungaria în împrejurările de astăzi constituie cheia bazinului Dunării. Era deci nevoie să se știe la Berlin dacă și în ce măsură Ungaria se va înfeuda politicii Reichului.

Spre a asigura contelui Csaki pretextul unei noi călătorii în Germania, ministrul de interne al Reichului, a rugat pe ministrul de externe ungar să vină să petreacă câteva zile în vila lui lângă Salzburg. Contele Csaky a primit invitațiunea, a văzut pe dl.

von Ribbentrop și a fost așa de puțin mulțumit de ultimatumul pe care i-l adresa Germania, încât în loc de a se înapoia la Budapesta, a zburat cu avionul la Roma, spre a cere d-lui Mussolini să intervină ca mediator pentru a salva cel puțin în parte independența Ungariei. Ce va fi răspuns dl. Mussolini se va vedea mai târziu în ce măsură va fi obținut de la dl. Hitler o îmblânzire a condițiunilor ultimatumului adresat Ungariei se va afla în curând?

N. Titulescu împreună cu M. Litvinov

Ungaria mai are încă o altă slăbiciune: ea este legată de Polonia printr-o tradițională prietenie. Germania îi cere ca să devie puntea de trecere care va servi la invadarea Galiției orientale; o obligă să devie complicea uneltirilor care ar determina răscoala ucrainenilor din Galiția. Ungaria ar trebui să consimtă la o asemenea complicitate, atunci când știut este că acum 9 luni a anexat Rutenia subcarpatină, adică *avanpostul anti-polon al slavismului*; la care Mazaryk și dl. Beneș nu voiseră să renunțe niciodată.

Polonia este astăzi profund dezamăgită de modul cum Ungaria înțelege să practice amiciția tradițională ce le unește. Dl. Beck recunoaște acum că s-a încrezut prea mult în prietenia ungară și că ar fi fost poate mai rentabil pentru dânsul să practice cu lealitate alianța cu România și să se încreadă mai puțin în prietenia tradițională a Ungariei.

Politica este o neîncetată dezamăgire. O asemenea dezamăgire a încercat-o și România din partea Ungariei sub ministeriatul d-lui Petrescu-Comnen. Pentru a înlesni o apropiere a Ungariei de Mica Înțelegere, s-a parafat la Bled, în mai 1938, un acord semnat de d-nii Stoiadinodici (Iugoslavia), Krofta (Cehoslovacia) și Petrescu-Comnen, prin care se recunoștea Ungariei dreptul la paritate în privința înarmărilor, i se făgăduia că statele Micii Înțelegeri vor lua măsuri pentru rezolvarea chestiunilor minorităților ungare, iar în schimb Ungaria se obliga să semneze pacte de neagresiune cu fiecare din statele Micii Înțelegeri.

La câtva timp după parafarea acordului, Mica Înțelegere a intervenit la Budapesta pentru ratificarea acordului semnat la Bled. Răspunsul guvernului ungar a fost că-și rezervă semnătura până după soluționarea chestiunilor care puneau în cauză însăși existența Cehoslovaciei.

În primăvara anului 1939, guvernul din Belgrad a întrebat guvernul ungar dacă e dispus să ratifice cu Iugoslavia și România textul acordului semnat la Bled. Răspunsul Ungariei a fost că-și rezervă semnătura până după soluționarea chestiunilor care o despart de România. Iugoslavia a înțeles atunci soarta pe care i-o rezervă Ungaria. Cât despre România, ea a înțeles, de asemenea, că orice apropiere de Ungaria este iluzorie și că forța singură va hotărî soarta relațiunilor noastre cu această țară. Recunosc însă că în situațiunea de astăzi, Ungaria poate face cu greu altă politică decât pro-germană.

Mă întreb acum: ce rost a avut întrebarea necuviincioasă pe care a pus-o d-lui Gafencu însărcinatul cu afaceri al Germaniei? Ce vrea să zică supărarea d-lui Fabricius față de garanția dată României de Anglia și Franța? Această atitudine cominatorie [de constrângere] însemnează că Germania dorește să se găsească față de o România izolată și la discreția ei, pe care ar putea-o juca după voie, mulțumindu-se, deocamdată, să o intimideze prin dubla presiune pe care o exercită necontenit asupra noastră Bulgaria și Ungaria, dușmanele neîmpăcate ale țării noastre.

Și mă mai întreb încă: în ce împrejurare puterile Axei ar încerca să exercite în caz de război o presiune militară asupra noastră? În cazul când ele fiind blocate, respectiv în Mediterana și Marea Nordului, ar fi lipsite de petrol și de pâine. Italia are o rezervă de petrol de 1 an, Germania numai de 6 luni. Dintre cele două puteri ale Axei, situațiunea Italiei este mai gravă; ea este cu desăvârșire închisă în Mediterana, ea nu se poate aproviziona cu petrol și cu grâu nici prin Gibraltar, nici prin Istmul de Suez, nici prin Dardanele, căci Turcia este acum de partea puterilor democratice. Singure numai Ungaria și Iugoslavia o pot aproviziona cu grâu, singure numai alte două țări îi pot reînnoi rezerva de petrol, lăsând să tranziteze prin teritoriul lor

petrolul românesc.

Şi dacă România nu ar consimţi să predea o asemenea contrabandă de război, ce vor face puterile Axei? Vor invada ţara noastră pentru a lua ceea ce nu au? Cu ce trupe, cu ce efective vor încerca ele această operaţie? Căci, desigur, noi nu vom fi singuri.

Am credinţa că Polonia va şti să reziste invaziei Germaniei şi că poate Rusia nu o va ataca, dacă situaţiunea nu-i va fi prielnică, observând clauzele pactului de neagresiune pe care l-a semnat Polonia în 1931.

Ne vine de la Moscova o ştire neplăcută: dl. Molotov nu recunoaşte valoarea semnăturii puse de dl. Litvinov pe scrisoarea pe care a schimbat-o cu dl. Titulescu pentru garantarea reciprocă a teritoriului României şi Republicii Sovietelor. Va să zică chestiunea Basarabiei este redeschisă. E drept că în momentul de faţă interesele ruse şi cele româneşti urmează o cale paralelă şi că se prezintă eventualitatea unei revoluţiuni în Ucraina şi a unui război în Extremul Orient.

Rusia nu va redeschide chestiunea Basarabiei. Rusia şi România doresc pacea în Europa, Germania fiind pentru ambele un pericol iminent. Doar dacă situaţiunea s-ar schimba, dacă relaţiunile româno-ruse ar lua o altă întorsătură, semnătura d-lui Litvinov fiind „dezavuată", atunci chestiunea Basarabiei ar fi redeschisă.

Ce păcat că dl. Titulescu nu a obţinut în locul faimoasei scrisori, care astăzi a devenit un petic de hârtie, un acord în bună regulă, care să asigure inviolabilitatea fruntariilor şi abţinerea reciprocă de la orice propagandă agresivă din partea ambelor state vecine şi direct interesate. Unii susţin că dl. Titulescu nu a rezistat ademenirii de a fi pus d-sa şi nu un altul semnătura sa pe actul care îndruma spre rezolvarea chestiunii Basarabiei. Eu nu-i voi aduce această învinuire, ci sunt îndemnat a crede că nu a putut obţine mai mult şi că orgoliul său a fost măgulit de gândul că nici un alt român nu ar fi putut obţine mai mult de la reprezentantul Rusiei. Iată deci o grijă mai mult pentru viitorul ţării noastre; desigur că acest memento nu va fi uitat.

Printre mijloacele de intimidare chemate să distrugă energia popoarelor cu o unitate naţională realizată de curând este şi acela de a-i ameninţa cu distrugerea acestei unităţi, în folosul foştilor stăpânitori. Astfel, sârbii care sunt autorii actualului stat iugoslav, sunt ameninţaţi de a vedea Croaţia revenind Ungariei, Dalmaţia Italiei şi Macedonia Bulgariei. Sârbii ar vedea astfel statul lor unitar, clădit cu atâtea sacrificii, redus la proporţiunile cunoscute de ei înainte de 1914.

Germania exploatează antagonismul încă neîmpăcat care desparte pe sârbi de croaţi, promiţând acestor din urmă o largă autonomie în cadrul statului ungar. Presa franceză atrage atenţiunea celor în drept asupra unei asemenea posibilităţi şi nu mă îndoiesc că iugoslavii îşi dau seama de pericolul care-i ameninţă.

Aflu din sorginte bună, că în cursul conferinţelor de la Salzburg, dl. von Ribbentrop a informat pe dl. Ciano asupra semnării iminente a unui pact de neagresiune germano-rus, la care Italia nu fusese chemată să participe. În prezenţa acestei abateri de la o solidaritate pe care Italia credea că poate conta, dl. Mussolini ar fi informat pe cancelarul Hitler că în asemenea împrejurare se consideră degajat de obligaţiunile alianţei. De la acel moment se observă o discordanţă în acţiunea puterilor Axei. Este această discordanţă consecinţa negocierilor duse de contele Grandi la Londra? Fapt este că până în cea din urmă zi a lui august, conflictul germano-polon nu a izbucnit încă.

Mobilizarea Poloniei este totală. Relaţiunile între Polonia şi oraşul liber Dantzig sunt dintre cele mai rele. Franţa şi Anglia procedă la luarea măsurilor militare care de obicei preced cu câteva ore declanşarea războiului. Şi totuşi războiul nu exista încă în fapt.

Mă mărginesc a constata numai un fapt, care se poate dezvolta în bine.

Pactul de neagresiune semnat la Moscova la 23 august 1939 a dezorientat întrucâtva pe conducătorii noştri. Ei au văzut imediat pericolul unei coluziuni [înţelegere secretă] a Reichului cu Rusia Sovietică şi România prinsă sub presiunea acestor două puternice state. Şi s-au gândit conducătorii noştri să dea o dovadă despre spiritul pacific care ne însufleţeşte, convocând Parlamentul în faţa căruia guvernul urma să rostească o declaraţie formală de neutralitate.

Lucrul a fost însă amânat din cauză că războiul nu izbucnise încă şi că o declaraţie de neutralitate nu şi-ar fi avut rostul.

E curios însă de observat că în ziua când cercurile noastre politice cumpăneau această importantă hotărâre, unele legaţiuni, dintre care a Italiei, fuseseră informate despre intenţiunea guvernului. Un fost diplomat român care aflând ştirea din cercurile italieneşti s-a dus să o comunice secretarului d-lui Gafencu, ministrul de externe, a confirmat d-lui Ion Pască că, în adevăr, guvernul se gândise la o asemenea declaraţie, dar că deocamdată nici o hotărâre nu fusese luată. ■

Prezentare şi selecţie
Ioan LĂCUSTĂ

Anii '80

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Cei ce au văzut la televizor transmisia în direct a adunării de la Sala Palatului organizată cu prilejul vizitei lui Mihail Gorbaciov își amintesc un episod amuzant și cu valoare de premoniție. Când cei doi șefi de stat se pregăteau să părăsească sala, Ceaușescu s-a împiedicat și, dacă nu îl sprijinea Gorbaciov, era gata să cadă. Cu toții ne amintim acel entuziasm cu care a fost primit de bucureșteni liderul sovietic. Atunci când, de exemplu, coloana oficială care vizita cartierul Drumul Taberei și-a prelungit în mod neașteptat traseul dincolo de zona „pregătită", cumpărători și vânzători au fugit din magazine pentru a-l aplauda, unii cu lacrimi în ochi, pe Gorbaciov. Acești bucureșteni erau aceiași care în august 1968 se strânseseră, mulți nechemați de nimeni, în piața din fața fostului comitet central pentru a-l asculta pe Ceaușescu denunțând intervenția U.R.S.S. împotriva Cehoslovaciei. Greu de imaginat cele două stări de spirit la populația aceleiași capitale.

De ce a fost înlăturat Ceaușescu? Nu credem că mai trebuie căutat vreun răspuns la o asemenea întrebare, care echivalează cu prăbușirea regimului comunist și a statului partid. Cum a fost înlăturat? S-a scris și se va mai scrie mult despre acest subiect. Este greu de crezut că vom afla vreodată integral adevărul. Indiferent câte arhive se vor deschide. În fond, este suficient să ne gândim câte versiuni și interpretări se dau actului de la 23 august 1944 pentru a ne tempera entuziasmul că vom putea pătrunde toate secretele lui decembrie 1989. Spre deosebire de 23 august 1944, 22 decembrie 1989 are mult mai mulți actori și implică direct enorm de mulți factori.

Să urmărim dar ultimul episod adaptat din cartea istoricilor americani — Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 (Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990) — care privește momentul renunțării la clauză, perioada ce a urmat până în decembrie 1989 (și la care autorii au adăugat un post-scriptum, pe baza datelor de care au dispus în acel moment pentru intervalul decembrie 1989 - mai 1990). Și vom încheia cu caracterizarea globală făcută de ei relațiilor româno-americane în intervalul anunțat și în titlul cărții. Nu înainte de a spune încă o dată că această monografie — deși limitată — merită o traducere integrală în limba română (drepturile de copyright pentru România aparțin Fundației Culturale Magazin Istoric).

Cei doi autori americani și-au adjudecat în orice caz o prioritate în spațiul istoriografic contemporan. Repetăm că această lucrare, scrisă evident printr-o prismă americană, merită a fi socotită un punct de reper fundamental pentru o analiză lucidă, pragmatică, deci obiectivă a raporturilor româno-americane pe o jumătate de veac (și ce veac). Fără a omite rolul extrem de important al spiritualității și al valorilor morale, credem în continuare că istoria este un raport de forțe între numeroșii factori geopolitici, strategici, economici, financiari, politici. Guvernată de interesele complexe ale statelor și puterilor, istoria se încheagă desigur prin oameni, prin națiuni și popoare, în joc intrând deseori personalitățile ce iau deciziile. Lăsând deoparte dogmele ideologice în cercetarea istorică, Harrington și Courtney au reușit o primă radiografie amplă a intereselor unui stat cu regim comunist și a unei superputeri capitaliste, a felului cum aceste interese s-au ciocnit și s-au acomodat, cum au conlucrat și unde s-au despărțit, în umbra conflictului cu cealaltă superputere a veacului, U.R.S.S., astăzi dispărută.

Oricum, pentru cei 50 de ani de dictaturi, dintre care 42 sunt cei ai comunismului, istoricii americani au scris și o primă istorie de politică externă românească văzută de peste ocean, introducându-ne, tot pentru întâia oară, într-o serie de secrete ale cancelariilor de la București și Washington, dezvăluindu-ne procese decizionale ale căror consecințe le-am trăit cu toții. Rămâne să le adăugăm acum cunoașterea actelor politico-diplomatice și analiza românească a documentelor românești și desigur a numeroaselor documente americane, sovietice și din alte surse încă sub sigla clasificat (secret).

Să mai reținem o calitate a cărții lui Harrington și Courtney, carte scrisă de doi istorici americani anticomuniști. Lipsa oricăror adjective supărătoare la adresa României și a poporului român. Menținerea în zona tratării științifice și nu a formulării judecăților incriminatorii ca și corectitudinea cu care ei scriu despre reprezentanții statului român, evitarea etichetelor sau a interpretărilor ideologice, fără ca prin aceasta să se acorde vreo indulgență dictaturilor din România.

O carte mult folositoare cunoașterii istoriei noastre contemporane.

Gorbaciov face apel la Lenin

Ceaușescu anunțase deja că *glasnost*-ul și *perestroika* nu-și găseau locul în România. Mai mult, inițiativele de politică externă ale lui Gorbaciov îi uzurpaseră rolul pe care liderul român îl jucase până atunci. Când Gorbaciov a îmbrățișat cauza reducerii armamentelor, „inițiativele de pace" ale lui Ceaușescu nu și-au mai avut rostul. Din moment ce Gorbaciov dorea să îmbunătățească relațiile cu China, nu mai era nevoie de eforturile liderului român pentru a media între cele două puteri. Gorbaciov redusese semnificativ rolul internațional al României. Efectul acestui declin era evident la Washington. Lipsită de imaginea de țară care ducea o politică externă „aparte", România nu mai dispunea de scutul protector care s-o

apere de atacurile la adresa politicii ei în domeniul drepturilor omului.

De ce a fost totuși de acord Ceaușescu cu vizita lui Gorbaciov? Nu prea avea de ales. Hotărârea lui de a lichida datoria externă a României l-a forțat să caute importuri care să nu se facă pe valută. Moscova dispunea de resursele energetice și de materii prime care să permită uzinelor românești să funcționeze. Schimburile comerciale dintre România și U.R.S.S. au sporit, în intervalul 1985-1986, cu 47%. Tehnicienii și experții sovietici reapăruseră în România, după aproape 20 ani.

La 25 mai 1987, Gorbaciov a început vizita la București, ce avea să dureze trei zile. Radioul și televiziunea română au transmis în direct sosirea. Populația era tulburată. Era prima vizită făcută de un lider sovietic, din 1976. Dorința lui de a sta de vorbă cu oamenii pe stradă îi punea în încurcătură pe români. Mulți se temeau să îi răspundă lui Gorbaciov. În schimb, acesta nu se temea să spună cu voce tare ce gândea. La dineul oficial dat în onoarea lui în ziua sosirii și-a informat audiența că relațiile româno-sovietice aveau nevoie de o „schimbare calitativă". Extinderea lor depindea de o îmbunătățire a calității produselor oferite, lucru care putea fi cel mai bine realizat printr-o integrare mai mare în cadrul CAER.

A doua zi, Gorbaciov a vorbit în fața unei audiențe de câteva mii de persoane, selecționate dintre activiștii de partid, la un miting al prieteniei, desfășurat în Piața Palatului. Știind că cuvântarea sa avea să fie transmisă în direct la radio și televiziune, el s-a folosit de acest prilej pentru a-și face cunoscut mesajul de reformă poporului român. A spus că înțelege că în România existau „un număr de probleme 'dificile" care afectau „viața zilnică". S-a referit apoi la faptul că ascunderea unor nereușite nu face decât să ducă la sporirea lor. Gorbaciov dorea ca România să participe mai activ la CAER. Apoi, a spus el, restructurarea socială și economică cerea un personal competent, nu oameni promovați pe bază de nepotism. A atras atenția — făcând apel la Lenin — la nevoia de a aborda problema națională cu mult tact.

În timpul ultimei zile, Gorbaciov a vizitat cartiere de locuințe, piețe — în care abundau, cu acea ocazie, alimentele — și școli. Înainte de a se despărți, cei doi lideri au semnat un comunicat comun. El indica faptul că Ceaușescu acceptase o colaborare mai mare în cadrul CAER. Ambii erau de acord să își asume „responsabilități" nu numai pentru bunăstarea țărilor lor, ci și pentru „cauza comună a socialismului". Mai mult, România urma să stabilească întreprinderi mixte cu U.R.S.S. pentru a produce mărfuri destinate exportului în țările lumii a treia. Era un aranjament ce reamintea de sovromurile de după cel de al doilea război mondial.

La câteva zile după plecarea lui Gorbaciov, Ceaușescu a trimis o delegație la Budapesta pentru a discuta problema națională. Comunicatul de presă indica mari diferențe între cele două părți. Din moment ce Ceaușescu refuza să admită existența unei probleme a naționalităților, cererea Budapestei de a se îmbunătăți situația etnicilor maghiari din România nu putea găsi vreun ecou. Fiecare țară a ales să meargă mai departe pe drumul său. Budapesta a continuat să facă public răul tratament la care erau supuși etnicii maghiari, prin intermediul presei și a forurilor internaționale. A oferit astfel muniție în plus congresmenilor de la Washington. Căci dacă practicile Bucureștiului în materie de drepturi ale omului erau criticate și de o țară din cadrul Tratatului de la Varșovia, însemna că ele erau sub standardele cerute pentru reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate.

La Washington, partizanii suspendării clauzei pentru România sărbătoreau deja recentul lor succes: legea comerțului votată în Camera Reprezentanților la 30 aprilie includea încetarea valabilității clauzei pentru șase luni. La audierile care au avut loc, reprezentantul Administrației, Thomas Simons, adjunctul asistentului secretarului de stat, [fost ministru — consilier la Ambasada S.U.A. din București — *n.t.*], a căutat să mențină discuția în limitele Amendamentului Jackson-Vanik, fara să abordeze problemele naționale. În schimb, multe dintre persoanele care s-au prezentat pentru audieri — n-au lipsit Laszlo Hamos, care a vorbit și în numele lui Geza Szocs, Michael Szas, Istvan Gereben — au insistat asupra tratamentului aplicat minorității maghiare.

Populația se apropia de limita răbdării

Pentru a contracara proasta imagine care se contura României în timpul dezbaterilor parlamentare, ambasadorul Gavrilescu a lansat o campanie viguroasă. El a căutat sprijin în lumea academică. S-a întâlnit cu profesori universitari, le-a prezentat problema României ca fiind una creată de câteva grupuri religioase din S.U.A. La 8 mai a sosit la Washington o delegație a Marii Adunări Naționale, care s-a întâlnit cu speakerul Camerei Reprezentanților, Jim Wright, și cu John Whitehead, adjunctul secretarului de stat. În timpul ședерii lor în Statele Unite, membrii delegației s-au străduit să convingă cât mai multe persoane să sprijine acordarea clauzei pentru România.

La 2 iunie 1987, președintele Reagan a făcut cunoscută Congresului dorința sa ca România să își păstreze clauza, care făcuse posibilă reunificarea a mii de familii. În timpul audierilor din subcomitetul pentru drepturile omului și organizații internaționale al Camerei Reprezen-

tanților a survenit un incident neplăcut între Richard Schifter, asistentul secretarului de stat pentru drepturile omului și probleme umanitare, și congresmenul Hall, care îi reproșa că nu a citit nici măcar rapoartele propriului departament despre situația drepturilor omului în România. Atunci când Hall l-a acuzat că nu este „un avocat al drepturilor omului, mai ales când este vorba despre România", Schifter, exasperat, i-a replicat: „Domnule congresmen, să-ți spun ceva: abia săptămâna trecută am fost într-un lagăr de concentrare din Polonia, unde mama și tatăl mi-au fost gazați; eu știu despre drepturile omului mai mult decât știi dumneata". După ieșirea lui Schifter, congresmenii s-au mai potolit.

Două zile mai târziu însă, mai mulți senatori au propus un amendament la legea comerțului, similar cu cel votat deja în Camera Reprezentanților. Dacă legea trecea prin Senat cu amendament cu tot, se suspenda clauza pentru România pentru șase luni. Supus la vot, amendamentul a fost adoptat cu 57 la 36. Era un semn clar pentru București că, din punctul de vedere al Congresului, regulile de acordare a clauzei se schimbaseră. Mai rămânea să se voteze legea comerțului și președintele să o promoveze.

Ceaușescu a reacționat calificând gestul drept „un act ostil". La 29 iunie s-a întâlnit cu președintele onorific al lui B'nai B'rith, Jack Spitzer, cu care a discutat votul Senatului. Spitzer și-a exprimat speranța că emigrarea evreilor din România nu avea să sufere.

Casa Albă a exercitat presiuni asupra Senatului să își reconsidere votul. Rozanne Ridgway, asistenta secretarului de stat pentru problemele europene și canadiene, le-a reamintit congresmenilor că exista și un aspect economic, nu numai cel umanitar, al clauzei; contractele nu erau încheiate doar pentru șase luni. Dar, cum congresmenii erau prea ocupați să treacă legea comerțului cu amendamentele prin cele două camere, au uitat să se opună cererii președintelui de a se reînnoi clauza, așa că România și-a asigurat-o pentru încă un an, până în iulie 1988. După crahul financiar din octombrie 1987, dezbaterile legate de legea comerțului au fost întrerupte. La 12 noiembrie, trei membri ai Congresului american, Wolf, Armstrong și Helms, s-au întâlnit cu președintele Ronald Reagan, cerându-i să semneze un Ordin executiv pentru suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Totuși, la 5 decembrie, când a prezentat raportul său despre punerea în aplicare a Acordului de la Helsinki Reagan nu a făcut comentarii despre România.

În ajutorul lui Wolf și colegilor săi au venit însă evenimentele din România. La 15 noiembrie, muncitorii de la „Steagul Roșu" din Brașov au pornit din curtea fabricii spre centrul orașului, unde li s-au alăturat, în mod spontan, alți oameni. Ei au devastat sediul partidului, distrugând portretele lui Ceaușescu.

Demonstrația venea după o înștiințare guvernamentală, care anunța că, datorită scăderii producției întreprinderii, o parte a muncitorilor urmau să fie trimiși în alte zone ale țării, iar celor rămași urma să li se reducă salariile. Era prima manifestare de asemenea proporții în ultimii 10 ani. Pe lângă cauza deja menționată, existau și altele. Programul de austeritate impus de Ceaușescu golise rafturile magazinelor alimentare. Oficial, toată lumea era de vină pentru starea grea, cu excepția lui, a familiei Ceaușescu în general. La ședința comitetului central al partidului, din 5 octombrie, el afirmase că nu existau lipsuri de materii prime, „mașini-unelte sau piese de schimb, ci doar „proastă conducere". Chiar dacă demonstrația celor de la „Steagul Roșu" a fost repede reprimată, faptul că muncitorii au ieșit în stradă, într-o țară unde poliția secretă era omniprezentă, arăta că populația se apropia de limita răbdării.

America afacerilor avea altă părere

Ceaușescu, ignorând declarațiile lui Silviu Brucan că marea majoritate a comuniștilor români ar dezaproba orice măsură represivă, a arestat câțiva lideri presupuși ai revoltei. Peste câteva zile, a anunțat și o creștere cu 10% a salariilor, începând din vara lui 1988 și până în 1990.

La începutul anului 1988, congresmenii Smith și Wolf au vizitat România. Ei doreau să se întâlnească cu Ceaușescu, dar acesta a refuzat să îi vadă pe doi dintre artizanii declinului relațiilor sale cu Washingtonul. La 5 februarie, președintele Reagan a trimis la București pe adjunctul secretarului de stat, Whitehead, cu un mesaj prezidențial special pentru Ceaușescu. Dar fără rezultat. Mai mult, la recepția oferită de Whitehead la Ambasada americană din București, mulți dintre invitații români au fost împiedicați sau au avut dificultăți să ajungă. Tratamentul aplicat lui Whitehead arăta în mod clar că pentru București efortul cerut de Statele Unite pentru a primi clauza în continuare era prea mare. După cum spunea fostul ambasador în România, Aggrey, clauza însemna „evrei, unguri și creștinii". De fapt, încă din 1985 oficiali români declarașeră în *New York Times* că erau „limite în ceea ce noi putem accepta pentru a obține clauza națiunii celei mai favorizate". Conștient că până la urmă legea comerțului avea să treacă prin Congres, Ceaușescu a hotărât „să reducă pierderile și să iasă din această situație ca un erou", cum spunea Corneliu Bogdan. La scurt timp după ce Whitehead a părăsit România, Ceaușescu a notificat Washingtonului că România nu mai dorea clauza. Așa cum era formulat, mesajul trimis Washingtonului arăta că nu erau impli-

25 mai 1987. „Vizita oficială de prietenie" a secretarului general al P.C.U.S. a avut loc, deşi Nicolae Ceauşescu dăduse de înţeles că perestroika nu avea ce căuta în România. Mulţumim agenţiei RIA-Novosti pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziţie această fotografie

cate celelalte acorduri bilaterale şi că Bucureştiul lăsa Washingtonului libertatea să anunţe ştirea. Departamentul de stat a făcut public anunţul la 26 februarie 1988. Imediat, Bucureştiul a anunţat că guvernul român ceruse consultări bilaterale pentru „a clarifica probleme legate" de clauză, dar Washingtonul a ignorat acest lucru şi a făcut publică cererea înainte să aibă loc consultările.

Fără îndoială, decizia lui Ceauşescu a uşurat presiunea internaţională asupra politicii interne. Dar tot el a găsit modalitatea de a-şi atrage noi proteste internaţionale, anunţând planul de sistematizare care prevedea eliminarea a jumătate din satele României. Imediat, Germania de Vest şi Ungaria au protestat, căci multe dintre satele ce urmau să fie distruse aparţineau celor două comunităţi etnice.

După renunţarea la clauză, Ceauşescu a căutat să menţină legăturile economice cu S.U.A. Apelurile lui au găsit ecou. Oamenii de afaceri au depus eforturi pentru a perfecta cât mai multe vânzări de produse înainte de expirarea clauzei, în iulie 1988. În primele şase luni ale anului, exporturile americane în România au atins cifra de 122 milioane dolari, faţă de 193 milioane la cât se ridicaseră în întreg anul 1987. Totuşi, ambele părţi ştiau că fără clauză, credite şi garanţii guvernamentale, afacerile aveau să scadă drastic. Şi apoi, schimbările din Europa de Est creaseră pieţe mult mai atrăgătoare, în primul rând Ungaria, care avea clauza.

La sfârşitul lunii iunie 1988, preşedintele Ronald Reagan a emis o proclamaţie prin care, începând cu 3 iulie, importurile din România, inclusiv cele aflate încă în depozite, nu mai beneficiau de tratamentul clauzei naţiunii celei mai favorizate.

Acordul comercial româno-american rămânea însă în vigoare. Dar în Congres s-au introdus noi amendamente care să anuleze şi alte privilegii de care putea dispune comerţul românesc în S.U.A. În octombrie 1988, invocând distrugerea satelor, congresmenul Konnyu a cerut abrogarea Acordului comercial, îngheţarea tuturor bunurilor româneşti din S.U.A. şi luarea în considerare a posibilităţii rechemării ambasadorului american la Bucureşti. America afacerilor nu împărtăşea totuşi punctul lui de vedere. Oamenii de afaceri încă doreau să facă comerţ cu România. Ei sperau să nu se repete situaţia creată după retragerea clauzei pentru Polonia, când schimburile comerciale dintre cele două ţări s-au redus cu 50%. Cifrele indicau posibilitatea repetării fenomenului: în 1988 schimburile bilaterale atinseseră 940 milioane dolari; în primele şase luni ale anului 1989 valoarea lor s-a ridicat la 204 milioane, cu un avantaj de 80 milioane dolari pentru România.

La 10 martie, şi ca urmare a eforturilor ungare, Comisia Naţiunilor Unite pentru drepturile omului a votat, cu 21 la 7, o rezoluţie care condamna

practicile României din acest domeniu. Casa Albă deplângea politica dusă de Ceaușescu, dar nu dorea impunerea unor sancțiuni. Se considera că scrisoarea semnată de cei șase (Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Constantin Pârvulescu, Silviu Brucan, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu) îi crea liderului român destule probleme. Anunțul Bucureștiului, la 1 aprilie 1989, că România își plătise integral datoria externă a fost primit cu răceală și la Washington și de către Piața Comună. Programul de austeritate care permisese acest lucru ținuse importurile la un nivel foarte scăzut. La sfârșitul lunii septembrie, Departamentul comerțului informa că valoarea totală a schimburilor comerciale româno-americane se cifra la 356 milioane dolari, din care exporturile americane reprezentau doar 102 milioane.

„Trebuie să supraveghem România"

În presa americană au început să apară relatări despre numărul tot mai mare de refugiați români care treceau granița în Ungaria și Iugoslavia. În luna august, Națiunile Unite au primit un raport despre drepturile omului în România, scos în secret din țară. În 1985, un subcomitet al Comisiei pentru drepturile omului îl însărcinase pe Dumitru Mazilu să alcătuiască un raport despre tineret și problema drepturilor omului în România. Ceaușescu își dăduse acordul, se pare gândindu-se la cariera fiului lui, Nicu, pe atunci ministrul tineretului.

Administrația americană a refuzat să-și trimită delegația la lucrările Comisiei economice mixte româno-americane, iar Adunarea parlamentară a Consiliului Europei a cerut membrilor săi să impună sancțiuni României. În octombrie, congresmenul Hall a adus în discuție problema pastorului reformat din Timișoara, Laszlo Tökeș, spunând că moartea lui Erno Ujvarossy, unul dintre adepții pastorului, era opera securității. La 14 noiembrie, Wolf le-a spus colegilor săi din Camera Reprezentanților: „trebuie să supraveghem România", în condițiile în care rapidele transformări din Estul Europei captaseră atenția opiniei publice internaționale. A doua zi, Demus de Concini a transmis senatorilor același mesaj.

La câteva zile după încheierea lucrărilor celui de al XIV-lea congres al partidului comunist, agenția de presă UPI a anunțat fuga din România a gimnastei Nadia Comăneci. Dar din cauză că fugise împreună cu Constantin Panait, un om însurat, care-și părăsise soția, Nadia a dispărut rapid din presă.

La 17 decembrie, Laszlo Tökeș a devenit o figură cunoscută pe plan internațional. La 18 decembrie, în vreme ce răzmerița continua la Timișoara, granițele României au fost închise. Televiziunea și radioul din Budapesta au continuat însă să informeze Vestul despre violența represiunii organizată de securitate. La 19 decembrie Casa Albă a condamnat „folosirea forței brutale" contra demonstranților. La 21 decembrie, Departamentul de Stat a cerut din nou Bucureștiului să înceteze represiunea „brutală". Ambasada română a refuzat să răspundă apelurilor telefonice din partea Departamentului de Stat. În final, Departamentul a trimis un curier la ambasadă și l-a somat pe ambasadorul Stoichici să se întâlnească cu adjunctul secretarului de stat, Lawrence Eagleburger. A doua zi, pe măsură ce haosul cuprindea Bucureștiul, Departamentul de Stat a ordonat evacuarea personalului care nu era esențial pentru buna funcționare a ambasadei Statelor Unite din București. De asemenea, americanii din România au fost avertizați să părăsească țara, iar celor care doreau să meargă acolo li s-a recomandat să-și amâne călătoria.

După fuga lui Ceaușescu, s-a format un guvern provizoriu, numit Frontul Salvării Naționale.

Administrația Bush a salutat succesul revoluției și s-a oferit să trimită ajutoare medicale de urgență, în valoare de 500 000 dolari S.U.A. pentru victimele revoluției. Personalul Ambasadei române din Washington și-a declarat loialitatea față de noul guvern, dar aceasta n-a calmat pe demonstranții de afară. O femeie a replicat, atunci când s-a făcut public anunțul, strigând, în românește, printr-o porta-voce: „Ieșiți afară și o să vă spânzurăm de limbă".

La București, luptele continuau, fără să se poată spune de partea cui înclina balanța. Membrii Frontului păreau dezorganizați și înspăimântați. La 24 decembrie secretarul de stat James Baker a anunțat că Statele Unite aveau să urmeze exemplul Franței și să susțină U.R.S.S. dacă aceasta hotăra să intervină în România. Totuși, în 24 de ore criza a luat sfârșit. Deși Casa Albă a criticat F.S.N. pentru că Ceaușescu nu a fost judecat într-un proces public, Washingtonul l-a recunoscut drept guvernul legitim al României, trimițând instrucțiuni în acest sens ambasadorului Alan Green. La 30 decembrie, James Baker a explicat că declarația sa din 24 decembrie, referitoare la sprijinirea unei intervenții sovietice, a fost făcută „într-un context ipotetic".

La 24 ianuarie 1990, a doua zi după deschiderea celei de a doua sesiuni a celui de al 101-lea Congres al S.U.A., congresmenul Stanford Parris, din Virginia, a introdus o rezoluție prin care cerea președintelui să reacorde imediat României clauza națiunii celei mai favorizate. La 25 ianuarie i-a răspuns Wolf. Tocmai se reîntorsese de la București și și-a exprimat părerea că, deși era sigur că în România se vor produce schimbări, era mai bine să se mai aștepte — căci conducătorii erau tot vechi figuri — până la organizarea alegerilor libere. Un mesaj similar i-a transmis și James Baker

lui Ion Iliescu, în cursul întrevederii pe care au avut-o în februarie 1990.

Concluzii

În timpul celui de al doilea război mondial, relaţiile americano-române au trăit în umbra relaţiilor Statelor Unite cu Grecia şi Polonia. Ulterior, ele au fost condiţionate de cele ale Moscovei cu Tokyo şi Roma. După Conferinţa de la Teheran, din 1943, drumul spre Bucureşti a fost mereu trasat având Moscova în minte. La sfârşitul celui de al doilea război mondial, Washingtonul abandonase orice poziţie de putere în România, în favoarea Sovietelor. Explicaţiile erau multiple, dar realitatea era clară: din punct de vedere geografic, România nu prezenta interes pentru Pentagon, în schema determinată de Germania, Italia şi Japonia. Teheranul le-a dat sovieticilor mână liberă să construiască Balcanii după propria lor imagine. Atunci când Statele Unite au elaborat o politică pentru Europa de Est, România şi-a găsit locul doar în contextul sovietic, fiind considerată „cel mai sovietizat" dintre statele satelit. Între 1950-1975, deschiderile faţă de Bucureşti au fost făcute cu intenţia de a afecta Moscova. Treptat, România a început să fie percepută ca o „insulă latină într-o mare slavă", la care Kennedy a încercat să ajungă prin „penetrare", iar Johnson „construind punţi". Dar motivele rămâneau mereu aceleaşi: slăbirea Moscovei, nu întărirea României. Politica dusă de Johnson şi Nixon, numită a „diferenţierii", era aceeaşi Mărie cu altă pălărie. Ea fusese aplicată prima oară de Truman, în 1948, pentru Iugoslavia. Tito, ca şi Ceauşescu, promovau comunismul naţional.

Vizita preşedintelui Nixon în România, în 1969, avea prea puţin de a face cu această ţară. Este adevărat, el avea o slăbiciune pentru români datorită primirii pe care i-o făcuseră în 1967; dar principala raţiune era dorinţa lui de „a-i ciupi de nas pe ruşi". Apoi dacă Bucureştiul putea fi un canal de comunicare cu Beijingul, vizita merita într-adevăr să fie făcută. Multipolaritatea politicii externe a lui Nixon se întâlnea cu „politica către toate direcţiile", dusă de Ceauşescu.

În 1972, România a trecut pe lângă clauză la distanţa de... un apel telefonic. Nixon nu l-a sunat pe Mills pentru că România nu era chiar atât de importantă. Pe de altă parte, Moscova a supravegheat îndeaproape eforturile românilor de a obţine clauza, pentru a vedea cum decurg lucrurile. Când Brejnev a considerat că a sosit momentul a semnat, în 1972, un acord comercial cu Washingtonul, care promitea şi mult dorita clauză. Intrarea bruscă a Moscovei în scenă a blocat eforturile Bucureştiului care a trebuit să aştepte eşuarea negocierilor dintre sovietici şi americani. Dar de atunci încolo, românii au trebuit să dialogheze într-un cadru creat pentru Moscova, de amendamentul Jackson-Vanik.

După acordarea clauzei, Administraţia a citat mereu politica independentă a Bucureştiului faţă de Moscova pentru a justifica reînnoirea clauzei. În prima jumătate a anilor '80, s-au invocat, în ciuda abuzurilor comise pe plan intern împotriva drepturilor fundamentale ale omului, poziţia lui Ceauşescu faţă de invadarea Cehoslovaciei, criticarea invadării Afganistanului, obstrucţiile făcute în cadrul Tratatului de la Varşovia şi participarea la Jocurile Olimpice de la Los Angeles, în ciuda boicotului dictat de Moscova. Dar după apariţia lui Gorbaciov, toleranţa manifestată de Washington faţă de comportarea lui Ceauşescu a devenit o piedică în calea relaţiilor americano-sovietice. Cum ar mai fi putut continua Statele Unite să acorde clauza unei ţări ale cărei practici în domeniul drepturilor omului erau criticate de Moscova?

Executarea lui Nicolae şi a Elenei Ceauşescu de Crăciunul lui 1989 a redeschis problema relaţiilor americano-române. Evoluţia evenimentelor, până acum, în martie 1990, este prea confuză pentru a ne aventura în supoziţii. Un lucru este sigur. Moartea lui Ceauşescu a distrus factorul de apropiere care îi lega pe dizidenţi şi pe opozanţii lui. Dacă noul guvern poate asigura în România o politică a drepturilor omului conformă standardelor occidentale şi va deschide economia pentru investiţii, dezvoltare şi comerţ, relaţiile americano-române vor putea fi reluate şi vor prospera. Mai mult, ţinând cont de schimbările în curs din Europa de Est şi U.R.S.S., Statele Unite ar putea, în sfârşit, stabili cu România o relaţie care să nu fie bazată pe „ciupirea de nas a ruşilor". ■

Introducere şi versiune românească: Cristian POPIŞTEANU şi Dorin MATEI

IMPORTANT

Pentru trimestrul I (ianuarie, februarie, martie) 1994 preţul revistei noastre este următorul:

- 400 lei exemplarul la vânzare liberă
- 300 lei exemplarul pentru abonament

(deci abonamentul pe trimestrul I 1994=900 lei).

NU UITAŢI

Prin abonament, vă asiguraţi primirea revistei la un preţ avantajos!

lubiri celebre

ANTONIU ŞI CLEOPATRA

FLORENTINA DOLGHIN

Un război pentru o regină

După asasinarea lui Cezar, la 15 martie 44 î.e.n., moştenirea lui politică a fost disputată de doi bărbaţi: Marc Antoniu, la început cel mai bine plasat în cursă, în calitatea-i de consul în anul morţii lui Cezar, al cărui prieten fidel era, şi Octavian, un bărbat foarte tânăr, nepotul lui Cezar. Între cei doi nimic comun. Antoniu era un colos de o mare inteligenţă şi o năvalnică elocinţă, un filoelen rafinat, dar şi un mare îndrăgostit de viaţă şi un excelent militar; Octavian, un plăpând, prea puţin înzestrat pentru război, cu o inteligenţă de o rară ascuţime, ţinută în frâu de o voinţă de fier şi de o mare stăpânire de sine.

Cum era de aşteptat, cu vremea, legăturile între cei doi s-au degradat, pentru ca în final să se rupă. Istoria „oficială", cea scrisă de învingător, pretinde că vina i-ar fi revenit lui Antnoniu sau mai degrabă influenţei nefaste asupra lui a Cleopatrei, regina ultimului regat elenistic, încă independent, Egiptul. Se pare totuşi că pentru îngheţarea relaţiilor dintre cei doi, la fel de responsabile sunt şi ambiţiile lui Octavian. În personalităţile celor doi se contrapuneau — atât cât putem înţelege şi judeca noi astăzi — două concepţii diferite asupra imperiului: Octavian vroia primatul absolut al Romei asupra lumii locuite, făcând din ea un *cosmopolis*, un oraş de dimensiunile Universului, concepţie conform căreia era cetăţean roman universal atât locuitorul Galiei, cât şi cel al Spaniei, al Africii sau al Iudeii. Spre deosebire de el, Antoniu, probabil sub influenţa Cleopatrei, dar foarte posibil şi sub cea a lui Cezar, căruia îi fusese multă vreme apropiat, vedea imperiul aşa cum era: o parte occidentală „barbară", unde misiunea civilizatoare a Romei trebuia să se exercite din plin, direct, şi o parte orientală, populată de civilizaţii antice prestigioase.

Astfel, ultimul război civil al Republicii — cel între Octavian şi Antoniu — nu a fost de fapt un război civil: a fost ultimul din cele pe care Roma republicană le-a purtat întotdeauna împotriva regilor duşmani. Un război contra Cleopatrei, egiptencei, vrăjitoarei, târfei, celei care îl sedusese pe Antoniu, reginei, eventual, dar nu contra lui Antoniu.

Unii istorici — Cicero mai ales — o consideră pe Cleopatra responsabilă şi de moartea lui Cezar, prin persistenţa reproşurilor sale,

ANTONIU: Ştiai prea bine/ Că m-ai legat de cârma ta cu funii/ Ce mă vor trage după ea. Ştiai/ Că eşti stăpâna cugetului meu,/ Că la porunca ta, voi înfrunta/ Pe zei.

CLEOPATRA: Iertare!

ANTONIU: Acum va trebui/ Să-i scriu ţingăului umile cereri,/ Să mint, să mă prefac, să-nghit, eu, care/ Făceam ce vream cu-o jumătate-a lumii./ Nenorocind sau fericind./ Ştiai/ Că m-ai înfrânt deplin şi spada mea/ Slăbită de iubirea ce ţi-o port,/ Te va sluji oricând.

CLEOPATRA: Iertare, doamne!

ANTONIU: Nu plânge-o lacrimă de-a ta-i mai mult/ Ca tot ce-am câştigat sau am pierdut./ Chiar un sărut de-al tău mă răsplăteşte.

(Shakespeare,
Antoniu şi Cleopatra)

Pentru ţara ei, Egiptul antic, Cleopatra şi-a visat un destin de excepţie. Romanul ei de dragoste cu Cezar (Magazin istoric, **nr. 10/1993), apoi cel cu Marc Antoniu, pe care îl vom prezenta în acest număr al revistei, sunt şi ele subsumate acestei constante preocupări. Ele lasă să se întrevadă deopotrivă pe femeia iubitoare de plăceri, dar şi pe posesoarea de geniu politic. Din păcate pentru ea, Roma i-a stăvilit proiectele, astfel că, odată cu ea, s-a întors o pagină de istorie: Cleopatra a fost ultima mare personalitate a Egiptului antic, cu ea stingându-se dinastia lagidă.**

apelurilor sale repetate la mândria lui, la amibiția și apetitul lui pentru putere. De aceea, după 15 martie 44, ziua asasinatului, Cleopatra s-a grăbit să părăsească Roma; împreună cu fiul lui Cezar, Ptolemeu Cesarion, pentru a scăpa de răzbunarea celor ce o acuzau a fi avut o influență nefastă asupra lui Cezar.

Întâlnirea de la Tarsos

Revenită la Alexandria, ea și l-a asociat imediat la tron pe Ptolemeu Cesarion, deși acesta avea numai trei ani. Apoi a rămas în espectativă. Pentru ea, Cezar nu fusese decât un mijloc, un instrument în realizarea imperiului pe care îl visase. Ceea ce nu a împiedicat-o ca imediat ce s-a întors la Alexandria să poruncească înălțarea unei splendide construcții închinate divinului ei Iulius, pe locul unde Cezar își avusese cartierul general.

Aștepta să vadă cum evolua conflictul de la Roma, pentru a examina ce profit putea trage din el. Antoniu avea să îi urmeze lui Cezar, dar, din nefericire, el împărțea puterea cu Octavian, despre care Cleopatra știa că este calculat, rece, politician șiret. În mod sigur — gândea regina —, el n-ar fi făcut jocul unei străine ambițioase. Instinctul ei de femeie îi spunea că în Octavian va avea un dușman implacabil. Ce va face Octavian?, se întreba ea. Va anexa Egiptul, răzbunându-se pe Cesarion și pe ea, cea pe care divinul Iulius o copleșise cu favoruri? Deci, pentru Cleopatra, doar Antoniu părea „utilizabil", în realizarea marilor sale proiecte.

În sfârșit, la Roma, Octavian și Antoniu și-au împărțit puterea. Octavian s-a întors în Italia, în vreme ce Antoniu, tentat de rolul de rege oriental și, mai romantic decât asociatul său la putere, a rămas în Orient. Era deci o *victimă predestinată* a Cleopatrei. Natura lui generoasă, arzătoare, accesibilă tuturor atributelor romantice ale gloriei, iubirii, voluptății, opusă întru totul celei a lui Octavian, putea servi proiectelor reginei Egiptului, scrie cunoscutul istoric francez Marcel Brion. Cleopatra știa că nu avea de ce se teme de Antoniu. Și totuși, nu ea a făcut prima pași către el. A așteptat ca el să solicite primul întâlnirea.

Cum a decurs ea? Antoniu nu a venit în Egipt. Se afla atunci în Sicilia, de unde supraveghea provinciile orientale ale Imperiului roman, încă frământate de război civil. Constatase că între toți adulatorii, regi și regișori din Asia, suverani ai diverselor provincii și regiuni, încărcați cu daruri, nici o ambasadă, nici un legat al celui mai înfloritor regat, Egiptul, nu-și făcuse apariția. A hotărât să-l trimită la Cleopatra pe unul dintre curtenii săi, cu ordinul de a o aduce pe regină la el, cât mai repede, pentru a discuta situația politică din Asia. Antoniu cunoștea foarte bine istoria acestei femei.

Cleopatra l-a primit și ascultat cu mult interes pe Dellius, emisarul lui Antoniu, care a început prin a-i spune că stăpânul lui o aștepta pentru explicații politice și a sfârșit prin a-i mărturisi că răbdarea stăpânului său semăna mai degrabă o dorință. În loc să plece de îndată ce și-a încheiat misiunea, amabilul mesager — scrie celebrul istoric Paul Reboux în lucrarea *Les deux amours de Cléopatre* — a fost reținut de regină, care l-a fermecat cu frumusețea și luxul ei. Și când, în sfârșit, a plecat, singur, Dellius era probabil îndrăgostit el însuși de regină. A dus cu sine promisiunea că regina va fi prezentă la întâlnirea cu Antoniu, în orașul Tarsos.

Așa a și fost. Ea a venit acolo, supusă, dar atunci când a vrut ea. Informată de Dellius despre caracterul senzual și maleabil al lui Antoniu, Cleopatra voia să-l facă să tânjească. Ca femeie, văduva lui Cezar trebuia să-i dea o lecție de cum să se poarte romanul cu o regină.

„Suntem departe aici — oricât am vrea sau n-am vrea — de imaginea femeii fatale. Această regină de 27 de ani, care se îndârjește astfel să subjuge un bărbat cu aproape 15 ani mai mare decât ea, se dedă total, din nou, unei lupte pentru ea însăși, notează Pierre Daix, în cartea *Cléopâtre*. Și dacă își pune la bătaie toate resursele, dacă nu se dă înapoi de la nimic, este pentru că nu-și mai permite să piardă, încă o dată. Nu este vorba numai despre a se concilia cu Antoniu, ci despre a-i deveni soție. De aceea, de fapt, Cleopatra nu se comportă ca o seducătoare, ci ca o soție ce i-ar putea fi pe plac juisorului nostru, la fel cum nu de mult ea știuse să fie o companie politică de care Cezar avusese nevoie. Ceea ce nu înseamnă că ea nu-l iubea pe Antoniu, că nu nutrea afecțiune pentru el. Nu o să știm niciodată nimic despre asta. Este greu, pe de altă parte, să faci multă vreme un asemenea joc fără pasiune. Să nu uităm că Antoniu era un bărbat foarte frumos".

În loc să adopte ceremonialul maiestuos și sever al unui faraon de altădată, Cleopatra a fost însoțită de un cortegiu fantastic, teatral, ale cărui elemente, împrumutate din mitologia greacă, semănau leit cu escorta Afroditei. Tot ceea ce bogăția, frumusețea și grația puteau acumula în seducție, totul i-a oferit lui Antoniu suverana: cele mai frumoase dansatoare, coafuri regale, rochii din stofe transparente, farduri și parfumuri alese, fabricate după rețete proprii. Era acest cortegiu un amestec de strălucitoare eleganță elenistică cu desfrâu roman.

Vulgară și violentă, Cleopatra a știut să-l amețească pe Antoniu, iar el, pradă fericirii, s-a lăsat prins în mrejele ei. Dellius îi vorbise despre râsul ei de copil, despre mătasea pielii ei, parfumurile și rafinamentele meselor ei, ca și despre seducția exercitată de spiritul ei. Antoniu avea să constate singur, cu stupoare,

că în mijlocul acestei opulenţe ostentativ afişate, regina nu purta nici o bijuterie, nimic în afara a două perle strălucitoare în urechi. De asemenea, că vorbea cu fiecare rege şi suveran prezent la ceremonie în limba lui, la fel de elegant şi de fluent.

Cum era de aşteptat, regina a scăpat de eventualele reproşuri ce i le-ar fi putut face Antoniu. Ba, mai mult, a obţinut de la el executarea tuturor duşmanilor ei personali, mai ales a perfidei şi ambiţioasei ei surori Arsinoe, urmărită până în Templul lui Artemis din Efes, unde se proclamase „regină" şi unde a şi fost asasinată. Antoniu a fost recompensat pentru amabilităţile lui prin dăruirea farmecelor regale. Dar el avea ezitări. Nu-i plăcea vărsarea de sânge. Era însă atât de fericit...

Din dragoste, 15 capete tăiate

Vreme de zece ani, din 41, când s-au întâlnit, până în 31 î.e.n., Antoniu nu a fost decât o jucărie, mai mult sau mai puţin docilă, în mâinile reginei Egiptului. El şi-a abandonat în această perioadă soţia, pe Octavia, sora lui Octavian, despărţindu-se astfel — o dată mai mult — de acest om puternic şi influent, ce avea să devină stăpânul lumii romane. Când se căsătorise cu Antoniu, Octavia fusese văduvă de numai câteva luni. Senatul acordase o dispensă tinerei femei — care era în doliu — şi căsătoria avusese loc imediat. Feminină, de aceeaşi vârstă cu Cleopatra, o frumuseţe blondă, seducătoare, şi virtuoasă, Octavia era o posibilă rivală a reginei Egiptului, care îi purta o nestinsă ură. „În primăvara lui 40, Antoniu s-a văzut în faţa a două catastrofe. O mare parte din Orient era în mâna parţilor; în Occident el îşi pierduse influenţa în faţa colegilor lui. Şi cum a vrut să-l trezească brusc din vis, destinul l-a plasat în acelaşi timp în faţa unei femei ce putea — în simplitatea şi puritatea lui — să-l sustragă farmecelor reginei orientale, Octavia" (Hans Volkmann, *Cléopatre*).

Cu timpul, Antoniu şi-a scurtat şederile în Italia, şi-a precipitat toate expediţiile militare, pentru a reveni cât mai repede la Alexandria şi a fi alături de Cleopatra. De fapt, a încercat numai cuceriri avantajoase pentru Egipt: în Siria, Peninsula Calcidică, Fenicia. Elevă formată la şcoala lui Cezar, Cleopatra i-a supus lui Antoniu un proiect conform căruia — cu ajutorul ei — Antoniu s-ar fi putut lansa asupra Italiei, l-ar fi putut alunga de acolo pe Octavian, dominând singur asupra lumii romane şi asociindu-şi mai târziu la putere pe Cesarion.

Toate tentativele de reconciliere între Antoniu şi fostul său cumnat nu au condus niciodată la un acord durabil, căci din clipa când Antoniu o reîntâlnea pe Cleopatra totul era repus în discuţie. „Copil teribil — cum scrie Ernest Renan, — capabil să cucerească lumea, dar incapabil să reziste unei plăceri", Antoniu a neglijat, absorbit de gândurile sale de dragoste, până şi organizarea armatei. La Tyr, pe unde l-au dus drumurile lui, vreo o mie de evrei îl urmăreau cu reclamaţii împotriva unui stăpân local. Antoniu a ordonat trupelor sale să-i izgonească, dar, încăpăţânaţi, 15 dintre ei au revenit cu plângerea lor, întârziind cu câteva clipe plecarea navelor romane cu destinaţia Egipt. Ca să le arate cât costă să-l contrazici pe un îndrăgostit, Antoniu a poruncit să li se taie capetele.

În anul 37 î.e.n., ca o supremă devoţiune, Antoniu s-a căsătorit, printr-o ceremonie solemnă, cu Cleopatra VII a Egiptului, în templul din Antiohia (centru al artei, al treilea oraş după Roma şi Alexandria), deşi nu divorţase încă de Octavia, lucru pe care nici un roman nu mai îndrăznise să-l facă până la el. Şi, pentru ca nimeni să nu ignore acest mariaj, el a bătut monedă cu dubla lor efigie, trimiţând câteva exemplare şi în Italia. „Un gigant infantil şi o regină rafinată, într-o mare frenezie senzuală aveau să devoreze tot ceea ce voluptatea greacă, desfrâul roman şi viaţa uşuratică asiatică aprinseseră în sângele lor, accentuat în plus de focul cerului egiptean. Ea nu cunoscuse decât dragostea delicată şi perversă a unui bătrân: Cezar. El, Antoniu, se simţea intimidat în faţa gustului rafinat şi culturii amantei sale. Aşa încât a început să caute compania unor spirite cultivate, să se îmbrace grecește, să ia lecţii de artă de la arhitecţii şi sculptorii ce lucrau la înfrumuseţarea oraşului Cleopatrei, Alexandria; iar ea, pentru a-i fi pe plac, a coborât la nivelul lui intelectual. Nu îl părăsea nici o clipă, bea, vâna şi pescuia alături de el, se plimba cu el pe Nil şi pe lacurile sacre, călărea alături de el, îl privea cum îşi măsura forţa cu gladiatorii", scrie Paul Reboux.

Antoniu şi Cleopatra au avut trei copii, doi gemeni la început, consideraţi vlăstare divine, Alexandru Helios (Soarele) şi Cleopatra Selena (Luna) şi un al doilea băiat, Ptolemeu Philadelphul. Antoniu nu a trăit cu emoţie maternitatea Cleopatrei. Subit, şi-a amintit că parţii invadau ţinuturile romane şi că în Siria se revoltau trupele sale. Dar la sfârşitul acestor campanii şi al altora, pentru a-i face pe plac iubitei sale, el şi-a sărbătorit triumfurile la Alexandria, şi nu la Roma. „Niciodată un împărat nu-şi celebrase victoriile altundeva decât la Roma. A «triumfa» la Alexandria însemna a face din Alexandria o rivală; însemna a insulta sentimentul cel mai violent şi cel mai sfânt al romanilor: dragostea lor pentru oraşul de pe cele şapte coline. Dar imprudentul Antoniu nu se poticnea el în asemenea consideraţii", menţionează acelaşi Paul Reboux. Pentru Cleopatra asemenea ceremonii erau o ocazie de a-l expune poporului, în aparatul strălucitor al unui zeu egiptean, copiii lor fiind şi ei îmbrăcaţi ca nişte zei.

De altfel, după izbânzile lui Antoniu, copiii lui primiseră titluri regale. Alexandru Helios era mare rege al Armeniei, tânăra Cleopatra era regină a Cirenaicăi, Ptolemeu Philadelphul — rege al Siriei și Asiei Mici. Cât îl privește pe fiul cel mare, Ptolemeu Cesarion, el devenise rege al regilor, în vreme ce Cleopatra era regină a regilor.

La Actium

Două obstacole o separau încă pe Cleopatra de imperiul universal visat de ea: parții și Octavian. Antoniu pornise de mai multe ori război împotriva parților, dar niciodată nu obținuse un succes de luat în seamă și de fiecare dată revenise la Alexandria, lăsând acest duel în suspensie. Or parții blocau drumul spre Extremul Orient. Iar Octavian era stăpânul lumii romane occidentale, în proiectele lui politice Egiptul urmând a fi provincie romană. El respingea ideea unui imperiu oriental-occidental, o construcție himerică, irealizabilă, cum o socotea.

După divorțul dintre Antoniu și Octavia, o dată mai mult Octavian a început să o prezinte pe Cleopatra ca o dușmancă a Romei, declarându-i război deschis. Trupelor sale, aflate în fața unei victorii facile, cum o considera el, Octavian le-a declarat: „Antoniu nu mai este un roman, ci un egiptean, sclav al unei curtezane. Nu cu el aveți de luptat, ci cu eunuci, cu flautiști și cu bufoni". În condițiile unui conflict deschis cu Roma, Antoniu se situa în fața alternativei: ori să renunțe la regină, pentru a-și îndeplini datoria de roman, ori să intre în disidență, rămânându-i ei fidel. Se cunoaște opțiunea lui.

Consecințele nu s-au lăsat așteptate. Abandonat de cei mai buni ofițeri ai săi, profund decăzut din cauza vieții ușoare duse în ultimii zece ani în Orient, Antoniu nu și-a regăsit nici una dintre calitățile militare pe care și le demonstrase în trecut ignorând total opinia generalilor săi, în loc să lupte pe uscat, unde deținea o superioritate absolută, el a acceptat confruntarea pe mare — la sugestia insistentă a Cleopatrei —, fiind înfrânt dezastruos la Actium, pe 2 septembrie 31 î.e.n., alături de trupele reginei egiptene, și ea participantă la conflict.

După luptă, Octavian și-a început avansarea triumfală în Asia. Întors în Egipt, Antoniu nu a luat nici o măsură de organizare a rezistenței împotriva lui Octavian. În plus, cele 60 galere egiptene venite în ajutorul lui Antoniu s-au întors la Alexandria, abandonând locul luptei. Dar Cleopatra nu dădea semne de resemnare în înfrângere. Ea a conceput proiectul fantastic al unui imperiu în Extremul Orient. Pentru a-l realiza, plănuia să transporte resturile flotei sale de la Alexandria în Marea Roșie. Mai târziu, cruciații vor încerca același lucru și vor reuși, regina Egiptului nu a reușit. Octavian a avansat deci fără nici o dificultate, ajungând până în fața Alexandriei.

Ce a făcut în continuare Antoniu? I-a trimis un emisar învingătorului, cerându-i îngăduința să se retragă, ca simplă persoană particulară, la Atena. Cleopatra i-a declarat și ea lui Octavian că ar depune armele, dacă acesta îi promitea păstrarea regatului pentru copiii ei. Pe Antoniu, Octavian nu l-a onorat cu răspunsul, pe regină a asigurat-o că poate spera la clemență, dacă ar consimți să-l suprime ea pe Antoniu sau măcar să-l expulzeze.

Poate că nu-l mai iubea, poate că în secret îl disprețuia pe generalul ce nu știuse — înfrânt fiind — să moară, conform codului onoarei, poate că prezența lui devenise compromițătoare pentru regatul ei, dar de aici și până a se dezice de omul ce își pierduse demnitatea din dragoste pentru ea, până a-l alunga pe tatăl copiilor ei, era o cale atât de lungă... Era prea mândră, prea regină, prea Cleopatra pentru a încheia un târg atât de josnic.

Totuși, instinctul de femeie i-a dictat să-l primească pe trimisul lui Octavian cu multă deferență, cu onoruri și atenții, cu cochetărie feminină chiar, pentru că — știa ea prea bine — acesta îi putea pleda cauza, a ei și mai ales a copiilor ei, de care avea a se teme, dată fiind natura crudă și rece a nepotului lui Cezar. Toate aceste griji nu au împiedicat-o însă, impulsivă și generoasă cum era, să-i închine omagii publice lui Antoniu, să-i sărbătorească cu mare pompă cea de a 52-a aniversare, în vreme ce a ei, a 38-a, la câteva zile distanță de a lui, a fost marcată cu o simplitate familială.

Octavian — cu trupele lui — se afla foarte aproape de învinși și părea fără milă. Disperat, Antoniu, fără știri de la

Moartea a survenit imediat după mușcătura șarpelui

Cleopatra, refugiată într-un templu, și greșit informat că ea era moartă, și-a chemat libertul, căruia i-a poruncit să îl ucidă. Acesta a vrut să execute ordinul, dar din greșeală și-a înfipt lui însuși spada, căzând mort. Generalul, deplângând soarta bravului său servitor, și-a aplicat singur o lovitură mortală și, în timp ce agoniza, a aflat că Cleopatra era vie. De-a lungul unor grădini, servitorii l-au transportat atunci, la cererea lui, la iubita sa, în brațele căreia a și murit.

În Forum? Niciodată!

Octavian vroia să o captureze vie pe Cleopatra. După moartea lui Antoniu (era anul 30 î.e.n.), regina a încercat să-și înfigă un pumnal în piept, pe când se apropia un sol al lui Octavian. Agil, acesta a deposedat-o însă de armă. Cu sufletul greu, Cleopatra a început să refuze hrana. Dar nu de asemenea pradă avea nevoie învingătorul. El o vroia „în formă", pentru a o duce la Roma și a o târî în urma carului său triumfal. Dacă refuza să se hrănească, Octavian a amenințat-o că se va răzbuna crunt pe copii.

Cleopatra a consimțit să trăiască. Dar Octavian vroia și mai mult. O vroia frumoasă, seducătoare, pentru a demonstra lumii propria-i virtute, cea care nu îl prăbușise la picioarele ei, așa cum stătuseră Cezar și Antoniu. Deci regina își va îngriji corpul cu multă atenție, în ciuda doliului; iar la proxima întrevedere cu Octavian se va arăta plină de viață. I-a vorbit atunci acestuia cu mare dragoste despre copiii ei, i-a citit scrisori adresate ei de Cezar, din Africa, din Spania, de la Roma. El a ascultat-o insensibil, aruncându-i priviri oblice. De fapt, era bucuros că ea prinsese gust de viață și se împăcase cu ideea de a merge la Roma, fără a se mai revolta. Octavian s-a retras de la această întrevedere convins că o înșelase. El era însă cel înșelat.

Cleopatra știa că nu avea ce aștepta de la bunătatea lui ipocrită și rece. Ea știa și că în trei zile cortegiul triumfal urma să pornească spre Roma. Hotărârea ei era luată. Nu va merge în lanțuri, în acel Forum, unde cândva intrase în triumf. Niciodată. Niciodată nu va fi un „trofeu".

Pentru a-i adormi și mai mult încrederea lui Octavian, i-a cerut permisiunea să facă libații la mormântul lui Antoniu. A coborât, urmată de femeile sale și de gărzi, în cripta unde dormea generalul, îmbălsămat ca un faraon, în sarcofagul lui de piatră. „Vii, nimeni nu ne-a despărțit; morți, totul ne va despărți, și pământul, și marea — s-a lamentat ea. Tu, un roman, vei dormi în Egipt, mie, din Alexandria, Italia va fi cea care va oferi rămășițelor mele un adăpost, singurul bun pe care îl voi primi de la patria ta", notează Plutarh. Evident, toate aceste vaiete au ajuns la urechile lui Octavian, care era astfel liniștit că proiectele lui cu captiva vor reuși.

În preajma Cleopatrei se afla însă un fidel servitor al ei, Eros, care, după intrarea romanilor, lucra deghizat în grădinar. El jurase reginei să-i aducă — atunci când ea îi va porunci — un șarpe de Nil, cu o mușcătură binefăcătoare, experimentată pe criminali. Cleopatra s-a arătat la fereastră, a făcut un anume semn și Eros a înțeles. Apoi regina și-a făcut baia, s-a lăsat masată cu uleiurile și balsamurile ei minunate, după care, fardată ca în zile deosebite, s-a așezat să prânzească. Ca desert grădinarul i-a adus personal un coș cu smochine de Siria, atât de apreciate de regină. Ea și-a apropiat coșul cu fructe și a văzut șarpele, ondulându-se între fructe. Moartea a survenit imediat după mușcătură.

S-a stins astfel puternica și cultivata dinastie lagidă a Egiptului. Octavian a poruncit ca regina să fie îmbălsămată și înhumată alături de Antoniu.

În ce-i privește pe cei trei copii, ei au mers ca trofee la Roma: Helios și Selena, deghizați în Soare și Lună, iar micul Ptolemeu, de numai șase ani, purtând o impunătoare mantie. Ei au fost apoi dați în grija prea bunei Octavia. Helios și Ptolemeu au murit la puțin timp, fără a plana nici cea mai mică suspiciune asupra morții lor. Cleopatra Selena s-a căsătorit foarte tânără cu un alt prinț învins de romani, regele Juba II, al Numidiei.

De atunci, destinul Egiptului s-a confruntat cu cel al Imperiului roman, la fel cum mai târziu, se va confrunta cu cel al Imperiului bizantin, când Bizanțul va succeda Romei. ■

ANTONIU: Când vezi cât de sluțit arăt murind,/ Mai bine veselește-te la gândul/ Că eu am fost odată cel mai mare/ Și nobil prinț al lumii și că astăzi/ Nu mor un laș și coiful meu îl las/ Unui compatriot; un brav roman/ De-un brav roman învins./ Mă părăsește duhul. Nu mai pot.

CLEOPATRA: Ales între aleși, vrei tu să mori?/ De mine ai uitat? Cum să trăiesc/ În lumea asta slută, ce-i un grajd/ Când nu ești tu? Ah, doamnelor, priviți! *(Antoniu moare).* Coroana lumii s-a topit. Stăpâne!/ S-a ofilit a luptelor cunună,/ Stindardul ostășesc e la pământ;/ Fetițe, băieței și oameni mari/ Sunt otova; s-a șters deosebirea/ Și n-a rămas nimic de preț sub raza/ Iscoditoarei luni. *(Leșină)*

(Shakespeare, *Antoniu și Cleopatra)*

1923. UN TESTAMENT SENZAȚIONAL

Legatul Elias în opinia publică românească

În primăvara anului 1923, un eveniment răscolea literalmente ceea ce mai târziu — mult mai târziu — avea să se numească mass-media bucureșteană și, datorită ei, impunea întregii țări un nume care până atunci fusese cunoscut doar într-un cerc restrâns de inițiați din lumea consiliilor de administrație și a marilor bănci. Căci la 14 mai fusese deschis testamentul financiarului Jacques Elias, iar ceea ce el revelase îndreptățea din plin stupoarea pe care o suscita. Astăzi, la ceva mai bine de șaptezeci de ani de atunci, puțini sunt, desigur, cei care, în București, n-au auzit de Spitalul Elias, dar și mai puțini sunt cei care, în București sau în țară, mai știu ceva despre cel de care a fost asociat acest patronim.

De aceea, mai întâi, în puține cuvinte: cine a fost Jacques Elias?

S-a născut la București, în decembrie 1844, într-o familie înstărită care l-a pregătit pentru cariera de om de afaceri. La 30 ani, dovedind extraordinare aptitudini în materie, a preluat cârma treburilor familiale, iar către sfârșitul vieții era proprietarul Băncii Generale Române, al domeniului Sascut (fabrică de zahăr, hotel, case de locuit, prăvălii), al moșiei Dărvari din jud. Mehedinți (3 246 ha teren arabil), al moșiei Balotești din același județ (1 693 ha păduri, 14 ha islaz, 50 ha teren arabil, construcții), al mai multor imobile în Capitală, printre care hotelul „Continental" și al unei mari averi în toată Europa și peste Ocean. Într-adevăr, ea era răspândită în Austria (bancă și șase imobile la Viena) în Iugoslavia (concesiunea a două mine de minereu de mercur pe coasta dalmată), în Bulgaria, Germania, Franța, Belgia, Anglia și Statele Unite.

În 1880, printr-o lege specială trecută prin cele două camere legislative, procedură cerută de draconica și extrem de restrictiva legislație a timpului, Jacques Elias a fost „împământenit", cu „dispensă de stagiu". Document al unor vremi revolute, textul legii, promulgată de Carol I și contrasemnată de ministrul justiției, Al. Stolojan, poate fi consultat în *Monitorul oficial* de vineri 14/26 martie 1880, p. 1 752, col. 2.

Beneficiarul nu a ocupat nici o demnitate oficială, dar ca răsplată a meritelor sale în întemeierea industriei zahărului în țară și, în genere, în dezvoltarea industriei românești, tot regele Carol I i-a decernat, în multe rânduri, cele mai înalte distincții: acelea de cavaler și apoi de ofițer al Ordinului „Steaua României", în 1889 și 1904, de ofițer și comandor al Ordinului „Coroana României" în 1901 și 1905, Medalia „Meritul Comercial" în 1913 ș.a.

Deși nu părea a o anunța sau a o îndreptăți, numele lui Jacques Elias a rămas, totuși în primul rând, legat de cea mai înaltă instituție științifică și de cultură a țării, Academia Română, în împrejurări care au stârnit o extraordinară vâlvă în epocă. Motivul? Atunci când i s-a deschis testamentul, întocmit în 1914 și rămas nemodificat, s-a constatat că el începea cu acest preambul total neașteptat: „Subscrisul Jacques M. Elias, proprietar, domiciliat în București, Str. Corabia I, neavând ascendenți, nici descendenți, dispun ca după încetarea mea din viață să se urmeze cu averea în modul următor:

Institui legatar universal Academia Română, căreia îi las toată averea mea mobilă și imobilă, fără de nici o rezervă, oriunde s-ar afla această avere în țară și străinătate".

Or, era vorba de o avere cu adevărat fabuloasă, evaluată la circa 800 milioane lei — la cursul leului de atunci.

Alte dispoziții testamentare, de mai mică însemnătate, ce ar fi putut totuși, fiecare în parte, perpetua amintirea unui testator, prevedeau donații către Primăria Capitalei — 100 000 lei „din al căror venit se va distribui la săraci pentru sărbătorile de Crăciun și de Paști, fără distincție de cult" și alți 40 000 „pentru mărirea și îmbunătățirea Azilului de noapte"; 100 000 lei Facultății de medicină „pentru laborator"; în fine, danii destinate Societății pentru învățătura poporului român, Societății Regina Elisabeta, leagănului Sf. Ecaterina, leagănului Materna, Societății pentru profilaxia tuberculozei sau unor salariați ai lui Elias.

Concomitent cu proporțiile legatului, opinia publică descoperea și figura *ieșită* din comun a testat*orului*: un om care, în *pofida unor* întinse

relații în țară și peste hotare, a unor infinite posibilități de a-și satisface orice capricii, dusese o viață de o supremă sobrietate, într-un cadru extrem de modest, îngrijit de o menajeră care-i ducea toată gospodăria. „Viața lui cumpătată și stropită cu puține bucurii — se putea astfel citi într-o evocare apărută la 7 iunie 1923 în ziarul *Aurora* de sub conducerea dr. N. Lupu, viitorul fruntaș al Partidului Național-Țărănesc — se mărginea între pereții unui birou mobilat simplu, în care singurul lucru de preț era lada de fier într-un colț stingher ... Bancherul din modestul apartament din piața Sf. Gheorghe s-a acomodat repede cu costul și mecanismul complicatelor instituții financiare pe care sfatul său, totdeauna ascultat, le-a condus pe căi rodnice. Dar până la moartea sa, Jacques Elias n-a izbutit, fiindcă n-a vrut, să-și facă traiul complex, așa cum exigențele vieții «moderne» o pretind".

După cum nu este, poate, mai puțin adevărat că și o seamă de împrejurări exterioare făceau ca legatul Elias să se înfățișeze în ochii opiniei publice într-o lumină singulară și să fie perceput ca atare. În anii aceia imediat consecutivi primului război mondial, presa se plângea, într-adevăr, frecvent de „plaga donatorilor farsori, adică a acelora care, la adăpostul unor donațiuni în scop de binefacere sau de cultură, urmăresc să facă afaceri bănești" — cum se exprima publicația *Înfrățirea* din Cluj. Iar cotidianul bucureștean *Dimineața*, din 23 iunie 1923, publica, bunăoară, un desen umoristic înfățișând un individ proptit obraznic în fața unui ghișeu de casierie publică și vestind ritos: „Am venit să depun 200 000 000 lei pentru văduva eroului necunoscut".

În aceste circumstanțe nu este de mirare că legatul Elias a fost privit, deopotrivă, ca un exemplu ori chiar ca o lecție. Comentând evenimentul, chiar sub titlul *Un exemplu*, editorialul ziarului *Universul* din 7 iunie 1923 sublinia: „Citind dispozițiile testamentare ale răposatului bancher Elias, noi care de atâta timp și cu toată insistența posibilă facem apel la inițiativa particulară, am simțit o adâncă mulțumire și credem că memoria generosului donator merită toată veneratia. Să nu se uite că Elias... avea mari interese în țară, avea altele, tot atât de mari, în străinătate, că activitatea lui s-a împărțit în România și afară, că averea lui se găsea și înăuntru și dincolo de hotare. Cu toate acestea, a consacrat-o întreagă promovării culturii din România, alinării boalelor săracilor noștri, în-

Jacques Elias

curajării elementelor valoroase, sprijinirii cauzelor nobile. Și aceasta fără deosebire de origină, pentru toți cei care merită să fie ajutați.

Desigur că nu există un mijloc mai concret pentru admirația datorită unei asemenea fapte decât imitarea ei în marginile posibilităților".

La rândul său, *Neamul românesc* al lui Nicolae Iorga punea și el în lumină caracterul exemplar al legatului, stăruind asupra faptului că acesta era destinat mai cu seamă operei de ridicare culturală a națiunii. „Legatele lăsate de bancherul Jacques Elias pentru scopuri culturale și de binefacere și care cuprind întreaga lui avere de 800 milioane lei, constituie desigur pentru vremile noastre un fapt unic de filantropie la noi. Numai boierii din alte vremuri învățaseră nația noastră cu astfel de largi danii, iar de la ei nimeni până la Jacques Elias, nici dintre urmașii lor, nici din rândurile burghezilor bogați nu l-a imitat.

Dar importanța socială a testamentului lui J. Elias nu stă numai în aceea că el amintește tradițiile acestei țări în ce privește datoriile clasei avute față de obște, ci și în faptul că el lasă întreaga avere pentru cultură".

Mai mult, relevând exemplaritatea actului lui Elias, editorialistul de la *L'Indépendance Roumaine*, oficiosul în limba franceză al Partidului Național Liberal, vedea în el și un tăcut dar puternic reproș la adresa celor care, deși avuți, nu se sinchiseau de semenii lor în nevoie: „Câți alți bogați n-au avut ca primă preocupare, atunci când Providența le-a permis să adune o mare avere, decât aceea de a-și pune în valoare propria personalitate; și câți nu au avut ca prim gest de generozitate acela de a-și oferi lor înșile, plătind o mare sumă, titluri de noblețe. Poate, însă, exista mai glorioasă noblețe decât cea dobândită cu prețul unui gest atât de mărinimos ca acela al lui Jacques Elias? Un filosof pretindea, odinioară, că există donații ce răscumpără o întreagă viață; în cazul nostru se poate mai degrabă afirma că pentru a face un astfel de gest în pragul morții, trebuie să fi avut în tot cursul vieții o inimă foarte nobil durată".

Care a fost, reacția Academiei Române, titulara și de departe principala beneficiară a generosului legat? Într-o primă ședință din 5 iunie 1923, consacrată acestuia, ea a numit o comisie compusă din trei academicieni — Andrei Rădulescu, Ion Bianu și Al. I. Brătescu-Voinești — care să studieze atent testamentul, din

toate punctele de vedere și să alcătuiască un raport pe care să-l prezinte plenului academiei. După o lună de zile, în cadrul unei alte ședințe, Academia Română a aprobat raportul, dat odată cu el și legatul și primul Comitet de conducere al Fundației Elias, cu membri aleși pe viață. Următorii membri — s-a mai stipulat — urmau, însă, să fie aleși pe 7 ani, dar cu dreptul de a fi din nou desemnați. Din primul Comitet făceau parte: Ion Bianu, Grigore Antipa, G.Țițeica și Dimitrie Gusti, iar ca membri supleanți Victor Babeș, C. Rădulescu-Motru, G. Murnu și N. Vasilescu-Karpen. Așadar, o paletă de personalități de prim rang care releva atât însemnătatea pe care înaltul for o conferea legatului cât și dorința de a-i asigura o administrare fără reproș.

Prima grijă a conducerii proaspetei Fundații, a fost întocmirea unui inventar foarte exact, exhaustiv al bunurilor, lucrare care a durat aproape șase ani și s-a bucurat de tot sprijinul lui F. Streger, secretarul particular al lui Jacques Elias și singurul la curent cu averea de peste hotare a acestuia. La începutul anului 1929, Academia Română a putut astfel face publică o voluminoasă dare de seamă asupra celor constatate, anunțând totodată că până în acel moment izbutise să intre în posesia unei averi de 361 milioane de lei, care aducea un venit anual net de circa 22 milioane lei.

Între timp, efectele legatului se făceau simțite și în celelalte planuri în care testatorul își vădise generozitatea. În februarie 1930, în cadrul unei mari manifestări numite „Inimi milostive" — să nu uităm că ea se desfășura într-o perioadă de cumplită criză economică, cu urmări devastatoare asupra populației sărace — primarul general al Capitalei, Dem Dobrescu (unul din cei mai dè seamă edili pe care i-a avut vreodată Bucureștiul), inaugurând un număr de plăci comemorative așezate în sala de ședințe a municipalității, s-a simțit îndatorat să declare: „Am trecut și numele unui milostiv care astăzi este mort, numele lui Jacques Elias, care ne-a uimit prin dărnicia lui, făcând o operă la care mulți bogați ai țării nu s-au gândit... Capitala noastră se onorează cu asemenea cetățeni mari și ca să arăt adânca ei recunoștință, în numele orașului București declar pe acești iubitori de oameni cetățeni de onoare ai Capitalei".

Pentru marele public, însă, cea mai evidentă înfăptuire a Fundației a fost, între cele două războaie, construcția Spitalului Elias. Ridicat între 1936 și 1938, el a fost, în anii

Distrus și risipit, monumentul de pe mormântul lui J. Elias de la Viena a fost reconstituit cu multă migală, prin grija conducerii Fundației, de neobositul administrator al bunurilor ei vienezè, dl. Mircea Corbeanu

aceia, una din cele mai moderne instituții spitalicești din Europa. Apoi, mulțumită acumulării de venituri și bunei lor gospodăriri, în anii războiului, mai exact în 1941 și 1943, Fundația și-a putut spori patrimoniul cu ferma Podul Văleni (58 ha) din jud. Prahova și ferma Bondrea (250 ha) din jud. Olt.

Însă imediat după război, odată cu instaurarea dictaturii comuniste, activitatea Fundației Elias a suferit, în două reprize, lovituri distrugătoare care au adus-o în pragul desființării. Mai întâi, în 1952, ea a fost văduvită de o suprafață de circa 3 000 ha, de păduri, iar în 1970 i-au fost trecute în proprietatea statului nu numai toate bunurile din țară, dar și acțiunile și obligațiunile aflate în depozite bancare din străinătate, ca și imobilele din Viena.

Incât, după decembrie 1989, odată cu reconstituirea Academiei Române și desemnarea unui nou consiliu de conducere a Fundației Elias, acesta a trebuit să înceapă o vastă și minuțioasă muncă de recuperare a patrimoniului. Acțiune ce nu e nici pe deplin terminată și se va mai prelungi, până când efectele unui arbitrariu totalitar și ale unei incurii de jumătate de veac vor putea fi total înlăturate. Cu toate acestea, mulțumită unei activități stăruitoare, pusă parcă și mai mult în relief de discreția cu care este săvârșită, Fundația Elias a izbutit să se impună din nou ca o instituție de prim ordin în promovarea operelor de cultură și caritate. Desigur, nu stă în căderea noastră să facem bilanțul strădaniilor ei, dar contextul ne obligă să amintim măcar câteva dintre înfăptuirile din ultimii trei ani. Înfăptuiri ce s-au tradus prin ajutoare sistematice acordate unor instituții de caritate, prin donarea a zeci de valve pentru operații pe cord, prin ajutorarea sinistraților din sate afectate de inundații și cutremure, prin donații de cărți pentru copiii din Republica Moldova, dar și prin sprijinirea lucrărilor de reconstrucție a Ateneului Român și a Bibliotecii Centrale Universitare, prin punerea gratuită la dispoziție a localului în care funcționează Centrul Cultural Român din Viena, prin burse de studii și multe altele.

Care toate laolaltă confirmă, cuvintele rostite de Grigore Antipa, la 1 iulie 1923, la Templul de rit spa-

niol din Bucureşti cu ocazia împlinirii a patru ani de la moartea lui Jacques Elias, cuvinte ce constituie neîndoios şi cel mai nimerit epilog cu putinţă la ecourile legatului său în opinia publică românească: „Viaţa, sentimentele nobile şi patriotismul lui Jacques Elias merită în adevăr a servi de pildă tuturor cetăţenilor acestei ţări; a muncit fără odihnă până la cele mai adânci bătrâneţe, a adunat ca o albină, fără a cheltui pentru sine decât strictul necesar pentru un trai de o modestie exemplară şi a destinat apoi tot fructul muncii sale realizării unui măreţ ideal pe care şi l-a meditat în lunga sa viaţă şi carè este: «Înălţarea patriei prin crearea de instituţiuni de cultură, de preferinţă de cultură practică şi înfrăţirea fiilor ei prin tovărăşie de muncă, de bucurie şi de suferinţă».

Modestia şi abjurarea de sine care l-au caracterizat în întreaga viaţă, au pornit dintr-un sentiment şi o convingere atât de profunde, încât a lăsat ca, chiar după moarte, numele său să nu fie pus în evidenţă şi fundaţiunea culturală ce se va crea din averea strânsă de el să poarte numai numele tatălui său *Menachen Elias.* Numele său totuşi va rămâne înscris în mintea fiecărui cetăţean al acestei ţări şi va fi pomenit cu recunoştinţă de toţi cei ce vor beneficia de instituţiunile filantropice şi de cultură create de el.

Academia Română ţine să declare că a înţeles pe deplin toată importanţa patriotică a gestului distinsului decedat, care a ales-o pe ea ca legatarul său universal, cât şi că s-a pătruns total de măreţia idealului său, a' cărui realizare i-a încredinţat-o el".

Într-adevăr, cine şi ce s-ar fi putut spune mai bine şi mai frumos?

Dumitru HÎNCU

GEORGE IVAŞCU LA BÂRLAD

Posteritatea oamenilor îşi are cu siguranţă legile ei. M-am gândit că aşa trebuie să fie, când, la 2 octombrie 1993 am revăzut biroul lui George Ivaşcu într-una din sălile noului Muzeu al Colecţiilor (Casa Sturdza, refăcută după originalul din 1818), organizat cu mare grijă de către Muzeul de artă „Vasile Pârvan" din oraşul Bârlad.

Donaţie a fiicei incandescentului ziarist şi istoric literar, care a fost George Ivaşcu, domnişoara Raluca Voichiţa Ivaşcu, sala de la Bârlad — deşi încă în curs de finisare, în sensul că i se pot adăuga multe elemente ce existau în biroul de până acum câţiva ani — ne face să retrăim acele zile şi nopţi, din anii mulţi şi grei, când acest profesor al multor jurnalişti şi literaţi de azi înnobila şi incendia cu flacăra spiritului său mereu incitant, atât dialogul cât şi pagina de gazetă.

Contemporanul, Lumea, România literară, trei titluri din presa culturală română cărora George Ivaşcu fie că le-a făurit o imagine de adevărate laboratoare de spiritualitate, fie că le-a salvat de la pierzanie multe din pagini. Le-a salvat deseori numai plătind el, cu preţul sacrificiului numelui şi renumelui său. Conştient deci că, printr-o asemenea tactică, face un imens serviciu culturii noastre şi multor, foarte multor autori, altfel ameninţaţi cu dispariţia din paginile presei culturale. Cărţile, fotografiile şi dedicaţiile din Biblioteca lui George Ivaşcu de la Bârlad dezvăluie tainica sa legătură cu Arghezi, Bogza, Călinescu, Noica, Nichita, cu sute de autori din universul spiritual românesc.

Am fost recunoscător echipei de la *România literară* când, în numărul dedicat celor 25 de ani de existenţă, a surprins multe din trăsăturile celui ce a fost, din 1971 şi până la moarte, Directorul revistei. Iar Muzeului din Bârlad, şi în mod deosebit energicei şi neobositei directoare, doamna Nicoleta Arnăutu, o caldă şi sinceră felicitare pentru cele 7 donaţii („Artă comparată Ritta şi prof. dr. doc. Ion Chiricuţă"; „Artă orientală şi extrem orientală dr. Marcel Vainfeld"; „Dr. Constantin Teodorescu"; „Ştefan Constantinescu"; „Nicolae Ursăcescu"; „Ioan Negoescu" şi „George Ivaşcu"), cu grijă şi competenţă adunate în Casa Sturdza.

Deci, călătorule, dacă treci prin Bârlad, nu uita să te abaţi la Muzeul Colecţiilor.

Cristian POPIŞTEANU

ONOAREA OFIŢERILOR DE MARINĂ

Căpitan comandor (r) VICTOR BĂDESCU

La 17 mai 1946, „Tribunalul *Poporului*" a condamnat la moarte pe mareşalul Ion Antonescu, iar la 1 iunie acelaşi an, a fost executat, împreună cu foştii săi miniştri şi colaboratori, Mihai Antonescu, C.Z. Vasiliu şi Gh. Alexianu.

Sentinţa pronunţată de „Tribunalul Poporului" a fost publicată în ziua de 20 mai 1946. În dimineaţa acelei zile, la Comandamentul Marinei din Bucureşti, care funcţiona în clădirea actualului Hotel Bulevard, amiralul Bărbuneanu, comandantul de atunci al marinei, a organizat un „meeting", la ora 11, la care au fost prezenţi aproximativ 100 de ofiţeri de marină, din Comandament sau de la Constanţa şi Galaţi (cei veniţi în Bucureşti în interes de serviciu). Din Comandament, lipseau doar câţiva ofiţeri, motivaţi se înţelege.

Înainte de ora 11, ne-am aşezat „în front" pe una din laturile mari ale sălii de la parter, în aşteptarea amiralului Bărbuneanu. La ora 11 fix acesta şi-a făcut apariţia şi ne-a făcut o comunicare destul de scurtă, cam în termenii următori: „Tribunalul Poporului" l-a judecat pe fostul mareşal Antonescu şi urmează să pronunţe sentinţa definitivă. În Comandamentul Marinei s-a făcut propunerea ca ofiţerii aparţinând acestui Comandament să voteze pentru condamnarea la moarte a fostului mareşal. Trebuie, deci, să procedăm la vot. Are cineva de spus sau de adăugat ceva?

Secretul scopului acelui „meeting" fusese bine păstrat până în acel moment, astfel că nu avusesem timp să ne pregătim pentru un asemenea eveniment lugubru. Cu toate acestea, după numai câteva secunde, trei dintre ofiţeri au „avut ceva de spus": lt. comandor Victor Bădescu — semnatarul acestor rânduri, căpitan comandor Ion Bujoreanu şi căpitan comandor Nicolae Bercea. Toţi trei au exprimat în esenţă aceeaşi idee: ofiţerii combatanţi nu au pregătirea şi calitatea de a judeca şi condamna la moarte un mareşal, o asemenea sentinţă fiind de resortul tribunalelor. Nu vom vota pentru condamnarea la moarte a mareşalului Ion Antonescu!

În cele 15-20 de minute câte au fost necesare pentru a ne spune părerea noastră, atmosfera din sală s-a încălzit foarte mult şi liniştea disciplinată s-a transformat într-un freamăt destul de pronunţat, ca un gest de aprobare a celor spuse de noi.

Probabil că amiralul Bărbuneanu avusese în vedere o astfel de situaţie şi, după câteva minute de zumzet şi vociferări, a recurs la următoarea stratagemă: a invitat pe cei care sunt „contra" să treacă de cealaltă parte a sălii, iar pe cei care sunt „pentru" să rămână pe loc. În câteva secunde, masa votanţilor „contra" s-a pus în marş automat, pentru a parcurge cei 7-8 metri până la latura opusă, s-au oprit, au făcut stânga 'mprejur, întorcându-se cu faţa spre cei rămaşi pe loc: 6-7 ofiţeri, din cei veniţi de curând din U.R.S.S. cu diviziile Anei Pauker...

Astfel, „meetingul" a luat sfârşit, asistenţa întorcându-se în birourile respective, fără să bănuiască ce va urma.

Dintre ofiţerii care lipsiseră la „meeting" era şi şeful statului major al marinei, comandor Gh. Roşescu, care fusese plecat la Marele Stat Major; când s-a întors la Comandamentul Marinei, aflând ce s-a întâmplat, a declarat că este de acord cu cei care au votat „contra". Astfel, numărul purtătorilor de cuvânt ai opoziţiei a crescut la patru.

În cursul nopţii de 20 spre 21 mai, cei patru am fost arestaţi de un grup de ofiţeri generali din armata terestră, care ne-au dus la cazarma Malmaison, unde am fost instalaţi în celule separate, de circa 2,5/1,5 m pătraţi. Timp de zece zile cât am rămas aici am fost anchetaţi de Emil Bodnăraş, în prezenţa unui procuror, care n-a scos niciodată măcar un singur cuvânt. Bodnăraş nu ne-a supus niciunei violenţe fizice, ci doar ne-a ameninţat pe un ton foarte dur şi lipsit de menajamente: „Voi, ofiţerii români, aţi dori ca U.R.S.S. să fie distrusă şi să vă stea la picioare!" Acesta era un comentariu repetat fiecăruia dintre noi. L-am auzit şi-am tăcut. În general, Bodnăraş a vrut să afle de la noi dacă facem parte din Partidul Naţional-Ţărănesc sau din Partidul Naţional Liberal, sau dacă, măcar, aveam simpatii pentru cele două partide politice. Mie mi-a fost uşor să-i spun că am o apreciere deosebită pentru Partidul Social Democrat al lui Titel Petrescu. După anchetă, mi s-a cerut şi o declaraţie scrisă, conţinând cele declarate verbal.

Din perioada cât am stat în celula de la Malmaison, mult timp mi-a rămas întipărită în memorie o întâmplare. Câteva nopţi la rând, dintr-o celulă foarte apropiată de a mea, se auzea plânsul îngrozitor al unei femei. Plânsul care continua ore în şir, repetând la infinit: „Nu mai suport! Luaţi-mă de aici şi omorâţi-mă! Trageţi-mi un glonţ în cap!". După o vreme, timp în care această scenă se repetase de multe ori, m-am gândit la faptul că vocea respectivă putea fi înregistrată pe un disc de patefon şi era pusă special pentru a ne distruge psihic. Era imposibil să închizi ochii, auzind plânsul şi vaietele disperate ale acelei femei.

...După zece zile de celulă, noi cei patru am fost mutaţi la Arsenal, pe strada Uranus, unde am fost instalaţi în aceeaşi încăpere cu un scriitor-gazetar din Basarabia, un anume Ştirbu, posibil informator comunist, pus special împreună cu noi, spre a ne trage de limbă... La Arsenal se mai aflau şi alţi militari, între care generalul-aviator Jienescu. Am dedus că la Arsenal fusese amenajat un fel de centru de triere, de unde unii erau expediaţi în alte închisori...

Iniţiativa „meetingului" de la Comandamentul Marinei se pare că fusese inspirată de cineva, un comandor, care dorea să se remarce prin idei originale şi ataşament faţă de comunişti. Aşa se explică şi faptul că incidentul nu a avut urmări prea grave pentru cei patru purtători de cuvânt ai „opoziţiei". Este posibil ca şi ministrul apărării naţionale de atunci, generalul C. Vasiliu Răşcanu, care manifesta mare interes şi simpatie pentru marină, să fi concurat la sancţionarea destul de blândă pentru acele vremuri: trecerea în cadrul disponibil.

La 10 iulie 1946 am fost eliberaţi din detenţie, după 50 de zile. Mult mai târziu, discutând despre ce se întâmplase, atunci în mai 1946, căpitan-comandor N. Borcea mi-a făcut o declaraţie intimă: „Bădescule, să ştii că noi am salvat onoarea Marinei!"

DECEMBRIE 1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Colegiul **naţional „Sf. Sava" împlineşte 265 ani de la înfiinţare. La festivitate participă prof. Vintilă Mihăilescu, secretar general al Ministerului culturii naţionale.**

● Capitala **îşi modernizează cinci dintre principalele sale şosele: Bucureşti-Măgurele (4,69 km), Colentina-Ştefăneşti (3,38 km), Militari-Chiajna (2,65 km), Bucureşti-Domneşti) (4,04 km), Bucureşti-Berceni (4,79 km).**

● La Bratislava, **în aula Universităţii de aici, Ion Marin Sadoveanu conferenţiază despre** Evoluţia istorică şi structura dramei şi teatrului român. **Este salutat de Valentin Beniak, preşedintele scriitorilor slovaci.**

● 5 milioane **ţigări sunt expediate la Berlin, locuitorilor care au avut de suferit de pe urma bombardamentelor aviaţiei engleze.**

● La Ministerul **propagandei naţionale se organizează expoziţia** Spania în pictura românească. **La deschidere vorbeşte prof. Al. Marcu, ministru subsecretar de stat al Propagandei naţionale: „Publicul românesc nu uită nici o clipă identitatea de misiuni în trecutul celor două popoare, spaniol şi român, răsfrântă în toată istoria lor naţională: credinţa creştină şi romanitatea".**

● În şedinţa **publică a Academiei Române, generalul Radu R. Rosetti prezintă comunicarea** Centenarul reînfiinţării artileriei române şi ros-

La 1 decembrie se împlinesc 25 ani de la Marea Unire din 1918. În împrejurările tragice în care o parte din trupul ţării, nord-vestul Ardealului, era ocupat de Ungaria horthystă în urma odiosului diktat de la Viena din 30 august 1940. În Capitală şi în ţară au loc festivităţi de cinstire a luptătorilor unionişti, de evocare a izbânzii istorice înfăptuite din voinţa întregului popor român.

În Bucureşti, la Patriarhie, are loc un Te-Deum, la sala Aro „Astra" — mutată la Bucureşti în urma ocupării nord-vestului Transilvaniei — organizează o întrunire comemorativă, la Teatrul Municipal se desfăşoară o festivitate prilejuită de împlinirea unui sfert de veac de la înfiinţarea Gărzilor Naţionale Române din Ardeal şi Banat, iar la Regimentul de gardă al conducătorului statului se oficiază, de asemenea, o slujbă religioasă.

În Sala Unirii de la Alba Iulia, la festivitatea care are loc, ia cuvântul Ion Petrovici, ministrul culturii naţionale. Împlinirea Unirii, arată I. Petrovici, „ a fost un act de curaj al românilor ardeleni, care a culminat cu Adunarea de la Alba Iulia, unde s-a creat un cadru legal pe de-asupra drepturilor eterne pentru care România liberă aruncase în balanţă nu numai forţa, dar însăşi existenţa ei"[1].

Referindu-se la însemnătatea Marii Uniri — în condiţiile în care, în 1943, o parte a Transilvaniei se află iarăşi sub dominaţia străină, prof. Mihai Antonescu, vice-preşedintele Consiliului de Miniştri, scrie în ziarul *Viaţa* din 2 decembrie (de fapt, 1 decembrie): „Un sfert de veac de la sfânta şi dreapta unire care a mărturisit tuturor că unitatea pământului românesc nu este o împlinire convenţională pe care s-o poată face şi desface un tratat, ci este o aşezare a dreptăţii, a voinţei noastre, a istoriei şi a nevoilor Europei, pe care nimeni nu o poate atinge fără a lovi onoarea noastră, dreptatea şi înseşi legile Europei.

Transilvania — continuă M. Antonescu — nu este pentru noi un pământ, un teritoriu, o provincie.

Transilvania suntem noi toţi, este sufletul nostru şi nimeni nu ne poate avea întregi, fără suflet".

Cu acelaşi prilej al aniversării actului de la 1 decembrie 1918, Muzeul regional Alba Iulia — instituţie a Ministerului culturii naţionale — lansează un apel pentru strângerea documentelor Marii

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanţelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat şi noi această datare de epocă.

Bine-ai venit, Moș Crăciun!

Silviu Dragomir prezentând la Academia Română comunicarea Adunarea de la Alba Iulia și rolul ei istoric

Uniri. „Păstrarea și expunerea, în cele mai bune condițiuni, sunt asigurate, iar folosirea în publicațiile muzeului sau ale cercetătorilor istoriei naționale va fi mult ușurată, ceea ce constituie o contribuție neasemuit de mare pentru cauza noastră și pentru mărirea zestrei spirituale a neamului românesc".

Dintre evenimentele războiului, presa bucureșteană informează despre întâlnirea celor trei conducători de state aliate, I.V. Stalin, F.D. Roosevelt și W. Churchill, la Teheran, între 29 noiembrie și 1 decembrie 1943 (*Magazin istoric*, nr. 6-8, 10, 11/1968, 12/1987). Comentariile și informațiile publicate subliniază semnificația deosebită a întâlnirii celor trei — prima de acest fel —, marcând o cotitură în desfășurarea conflagrației.

„Conferința de la Teheran — scrie Ion Vinea în *Evenimentul zilei* din 24 decembrie 1943 — a stabilit unele lucruri cu caracter urgent. Greșit și-au închipuit unii că cei trei șefi ai Națiunilor Unite s-ar fi putut întâlni numai pentru a impresiona opinia mondială. Nici pentru a intimida cercurile conducătoare neutrale nu s-au întrunit comandanții celor trei puteri".

Cei trei s-au reunit, arată comentatorul, pentru a găsi soluții în vederea grăbirii sfârșitului conflagrației. „Războiul nu mai poate dura, notează I. Vinea. Clipa hotărâtoare se apropie, minutul dramatic se precipită; deznodământul se impune riguros, de neînlăturat.

Conferința de la Teheran a reprezentat sfatul din ceasul al unsprezecelea, ultima ședință premergătoare păcii. Ce s-a hotărât în această importantă întâlnire este greu de știut în amănunt. Suntem încredințați că anglo-americanii au vrut mai puțin să știe care va fi noua ordine în lume, decât să afle și să pună la punct ceea ce în mod propriu se numește aparatul de război, în vederea luptelor care vor culmina în două-trei luni".

Trecând în revistă situația de pe fronturi — atât din Răsărit cât și din Mediterana sau din Vest — autorul conchide: „Războiul s-a intensificat, nu întâmplător, ci în virtutea unui consens, valabil într-un fel în amândouă taberele și, așa cum afirmă de altfel și ministrul Reichului, dr. Goebbels, «asistăm astăzi la ultimul act al acestei drame», al cărei «final» se va desfășura la Răsărit".

Iată însă și alte comentarii ale presei bucureștene referitoare la desfășurarea celei mai mari conflagrații cunoscute de omenire. La sfârșitul lui 1943, după mai bine de patru ani de război, atenția presei continuă să fie reținută cu stăruință de mersul luptelor, în această lună decembrie din urmă cu cinci decenii tema centrală a presei, zi de zi, fiind una și aceeași: speranța Păcii.

Cronică măruntă

tul ei în războiul din 1877-1878.

● Apare **vol. IV din** Enciclopedia României, **consacrat economiei naționale. „Vastitatea materialului prezentat în vol. IV, în mai mult de 1 000 pagini, preciziunea datelor statistice și interesul pe care această operă îl poartă tuturor compartimentelor și activităților economice ale țării privind distribuția, circulația și consumația — scrie** Viața **din 16 decembrie — fac din această apariție un adevărat eveniment cultural".**

● Sub **titlul** Note despre E. Lovinescu, **Al. Piru publică la 21 decembrie, în** Viața, **o analiză a creației critice a mentorului** Sburătorului. **„E. Lovinescu este cel dintâi care a pus ordine într-un haos evident, dând prima** Istorie a literaturii române contemporane. **O astfel de istorie trebuia confirmată în judecățile ei de valoare de viitor și în mare parte a și fost confirmată, fie în forma inițială a celor cinci volume, fie în sinteza din 1937".**

● Societatea - **cooperativă „Filmul românesc" împlinește 3 ani de activitate. Din Consiliul de administrație fac parte: Nichifor Crainic, N. Porsena, I. Hudiță, Dragoș Protopopescu, G. Florescu, D. Ciurezu, I.G. Feldioara. Societatea are în exploatare 7 săli de cinematograf în Capitală: Scala, Regal, Victoria, Roma, Volta Buzești, Carmen Sylva și Elysée.**

DECEMBRIE 1943

Noul ministru al Spaniei la Bucureşti, Don Manuel Gomez y Garcia (x), la Palatul Regal, după remiterea scrisorilor de acreditare

Cronică măruntă

• Se constituie **Asociaţia de prietenie româno-suedeză care îşi propune „să pună în valoare toate dimensiunile fenomenului suedez — pentru a obţine imaginea completă şi autentică a unui popor creator de istorie şi civilizaţie". Preşedinte activ al Asociaţiei este Barbu Constantinescu, acreditat opt ani la Stockholm, iar printre membri: H. Hulubei, I. Simionescu, G. Oprescu, I.M. Sadoveanu, O.W. Cisek, I. Conea, G. Sbârcea, alţi oameni de cultură diplomaţi, cadre militare etc.**

• „Actorul **Radu Beligan — scrie** Evenimentul zilei **din 4 decembrie — a devenit soldatul în termen redus Beligan Radu. Ieri dimineaţă a fost încorporat la o unitate de infanterie din Capitală. După cum a declarat camarazilor, Radu are de gând să fie un ostaş conştient de menirea sa şi să-şi facă datoria cu aceeaşi abnegaţie ca şi în teatru. Rămâne de văzut dacă şi cu acelaşi talent.**

Întrebarea este acum dacă talentatul actor va mai putea juca în puţinul timp liber pe care i-l mai acordă programul de instrucţie pe care îl va urma".

• „Societatea **de Telefoane, care urcă regulat tarifele sale** — scrie Curentul — **ar trebui să asigure de aceeaşi măsură şi perfecta funcţionare a convorbirilor. Primim numeroase reclamaţiuni**

Este posibilă o pace? — este întrebarea la ordinea zilei. „Nimeni nu-i lămurit ce fel de pace doresc, evident nu popoarele, ci conducătorii lor", scrie Pamfil Şeicaru, într-un editorial sub titlul de mai sus din *Curentul* din 5 decembrie 1943. „Până acum nu s-a vorbit decât de o pace pedepsitoare, de o pace în care învingătorii ar aminti în ceea ce pregătesc învinşilor ceva din ferocitatea regilor asirieni cari scoteau ochii, schingiuiau pe nefericiţii căzuţi luptând. Şi nu mai pomenim ce vrea Stalin, să ducă în robie milioane de muncitori osândiţi să reclădească Rusia sub loviturile de knut ale politrucilor. În asemenea condiţii, în acest climat de ură, o pace nu este posibilă, firește o pace în sensul unei împăcări menite să redea omenirii chinuite, devastate, sărăcite, măcar un secol de linişte în care să poată reface pustiirile apocaliptice ale acestui război".

Pacea, arată autorul, nu se poate obţine în „atmosferă de încordare războinică". „Fără să se coboare în conştiinţa conducătorilor o altă viziune a păcii, decât aceea a forţei, pace nu poate fi şi războiul trecut ar mai fi durat, dacă nu exista acea chemare împăciuitoare a preşedintelui Wilson, temperament prea puţin războinic, idealist singuratic în furtuna de patimi ce mistuiau forţele morale ale omenirii".

Reamintind cuvintele lui Wilson aflat la Conferinţa de pace de la Paris: „Suntem aici pentru a semna Pacea şi, în ceea ce mă priveşte, nu vreau s-o fac într-un sentiment de răzbunare", Pamfil Şeicaru conchide: „Cuvinte care află o mustrătoare actualitate în aceste vremuri când începe să circule cuvântul Pace".

În comentariile presei apare tot mai stăruitor întrebarea: va intra sau nu Turcia în actualul război?

În ziarul *Ardealul*, Corneliu Coposu scrie despre Turcia următoarele: „Un popor faţă de care, niciodată, nu ne vom putea arăta pe deplin admiraţia şi prietenia este poporul turc.

Vrednicia acestui neam, care a abandonat tradiţia stăpânirii de întinderi şi s-a retras în crusta unui naţionalism sănătos şi creator, l-a ridicat, după un război pierdut — nu de adevăratul popor, ci de putregaiul din Serai şi din haremuri, care îşi clătina atotputernicia pe ruinele vechi — şi l-a pus strajă credincioasă Europei, cu puternice temelii implântate în cele două continente.

Turcia — continuă autorul — este marele semn de întrebare al conflagraţiei care încearcă, din nou, lumea, după abia două decenii de la catastrofa trecutului măcel şi este stâlpul de beton de care se vor prinde copcile viitoarei organizaţii balcanice a Europei de mâine.

Turcii, încheie C. Coposu, sunt şi vor fi adevăraţii prieteni ai neamului românesc. Nimeni şi nimic nu poate împiedica ori con-

Noul bulevard
Constantin Brâncoveanu

Piața
din Chișinău
în urmă
cu cinci decenii

trazice această prietenie, născută din cunoașterea rosturilor și valorii celor două neamuri, prietenie care suntem siguri că va rodi în folosul țării noastre.

Trimitem țării pe care inimile noastre o îmbrățișează într-o caldă admirație frățească cele mai curate gânduri de neschimbată prietenie și poporului turc îi trimitem toată dragostea noastră".

La Institutul de istorie universală „N. Iorga" se deschide, de la 5 decembrie, anul academic 1943/1944.

Gh. I. Brătianu, directorul Institutului, prezintă activitatea acestuia în anul precedent de activitate.

Astfel, s-a obținut de la Primăria Capitalei aprobarea de a se mări clădirea Institutului, prin construirea unor spații corespunzătoare bibliotecii. Aceasta, prin grija bibliotecarei principale Valeria Costăchel, și-a sporit colecțiile cu volume de la Chișinău, din Germania, din Italia etc. În total, în anul 1942/1943 au fost primite 2 288 volume.

Tot în 1942/1943, sub auspiciile Institutului au conferențiat prestigioase personalități ale vieții științifice europene: prof. Eitter von Srbik, președintele Academiei din Viena, prof. Al. Ech, de la Universitatea din Bruxelles, Marie R.P.V. Laurent, directorul Institutului francez de studii bizantine. În cadrul conferințelor lunare ale Institutului au vorbit: Gh. I. Brătianu, I. Moga, Șt. Ciobanu, D.M. Pippidi, M. Berza, E. Condurachi, R. Vulpe.

În seria publicațiilor Institutului, au fost tipărite scrierile inedite ale lui N. Iorga *Conferințe și prelegeri* și *Oameni reprezentativi în purtarea războaielor*.

Au fost tipărite, de asemenea, „pentru lămurirea străinătății" două volume în colecția *Bibliothèque d'histoire contemporaine* despre originea unității românești și, respectiv, drepturile românești asupra Basarabiei.

„Sarcina ce ne stă în față — arată Gh.I. Brătianu — nu e ușoară. Trebuie în asemenea vremuri multă stăpânire a cugetului și a nervilor, pentru a împlini până și rostul normal al unui așezământ de cultură. Dar istoria pe care o cercetăm ne învață că neamul nostru a mai înfruntat și alte primejdii și a biruit și alte greutăți. Să spunem deci acum, ca odinioară marele întemeietor al dinastiei și al României moderne, regele Carol I, în pragul lungii și glorioasei sale domnii: «Singur numai Dumnezeu poate ști ceea ce viitorul păstrează Patriei noastre. Din parte-ne, să ne mulțumim întru a ne face datoria»". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

și am putut constata și noi acest lucru, de multe ori, că în timpul convorbirilor se aud pe fir mai multe conversațiuni deodată, ceea ce denotă o îngrijorătoare defectuozitate a centralei telefonice. Vi s-a repetat, pe toate tonurile, că aceste instalații sunt noi și perfecte, că ele au costat atât și atât și că exigențele tarifare, din ce în ce mai mari, ar fi astfel justificate".

● Ciclu de conferințe la **Ateneul Român organizate sub auspiciile Căminului cultural „Avram Iancu" al refugiaților ardeleni: V. Netea** — Generația Unirii; **I. Moga** — Transilvania în istoria românească; **G.T. Marcu** — Biserica Transilvaniei factor de unire; **Gabriel Țepelea** — Ardelenii în cultura românească; **L. Chinezu** — Etica Transilvaniei; **I. Vlasiu** — Pictori și sculptori ardeleni; **M. Beniuc** — Perspective transilvane.

● Cursul valutar **la 1 decembrie 1943: 1 dolar — 142,50 lei cumpărare, 157,53 vânzare; 1 franc belgian — 4,56/5,04; 1 gulden olandez — 75,64/83,60; 1 marcă germană — 57,00/63,00; 1 franc — 64,35/64,35.**

● Primăria **de Albastru este rugată să trimită o roabă de nisip, un salahor și un pavagiu să repare trotuarele de pe podul „Lemaitre" din imediata vecinătate a Abatorului. Gropile din pavaj nu se văd noaptea și cetățenii riscă să-și rupă picioarele.**

CRIME LA OPERĂ

JEAN-MARIE DUHAMEL

Stockholm, vineri 16 martie 1792[1]. Iarna nordică a adus frig şi zăpadă în capitala suedeză. În aceeaşi seară, sute de oameni se îndreaptă spre balul mascat de la Operă, o clădire superbă, inaugurată cu zece ani în urmă. Regele Gustav III, monarhul Suediei încă din 1771, urmează să asiste şi el.

La cei 46 ani ai săi, acest despot luminat, deopotrivă autoritar şi generos, reformator, dar şi estet şi mecenat, trebuie să facă faţă unei opoziţii puternice chiar din rândurile nobilimii. Circulă zvonuri despre un complot. De aceea suveranul nu este decât pe jumătate surprins când, către ora 10.00, la sfârşitul dineului la care participa într-un mic apartament în incinta teatrului, i se aduce un bilet anonim, redactat în franceză, ce îl pune în gardă: „Există persoane care nu nutresc decât ură şi răzbunare faţă de dumneavoastră... Amânaţi acest bal blestemat pentru vremuri mai convenabile... Luaţi seama la parterul de la Haga [reşedinţa regală]".

Anturajul său îl conjură să nu coboare la balul mascat sau, măcar, să-şi pună zale. Dar regele îşi bate joc de idee. Însoţit de baronul von Essen, mare scutier, îşi face intrarea în sală. Amândoi poartă măşti albe; regele are o mantie veneţiană şi tricorn. Două grupuri de costume de domino negre se apropie imediat de el. În busculadă, răsună focuri de armă. Regele este rănit. Se instalează o larmă de nedescris: dominourile negre încearcă să fugă, dansatorii şi muzicienii se opresc împietriţi de spaimă, oamenii fug care încotro, se strigă „foc"! Un tânăr aghiotant dă ordin gărzilor să blocheze ieşirile. Sunt arestaţi astfel aproape toţi conjuraţii. Gustav III, lovit de două gloanţe deasupra şoldului stâng, moare 13 zile mai târziu, după ce şi-a pus în regulă succesiunea.

Revolta nobililor suedezi a inaugurat o serie de atentate şi de regicide care vor avea drept spaţiu de desfăşurare întreaga Europă. În Franţa ca şi în Rusia, în tot cursul secolului XIX, vom auzi despre împuşcături, bombe şi maşini infernale dispuse pe traseele suveranilor.

În Franţa, primul atentat de acest fel a avut loc la 24 decembrie 1800. În acea seară, Bonaparte, Primul Consul, a scăpat ca prin minune — în timp ce se îndrepta spre Operă — de explozia unei maşini infernale plasate în strada Saint-Nicaise.

Pe 13 februarie 1820, ducele de Berry, moştenitor al tronului Franţei, a fost asasinat în timp ce ieşea de la Operă. Pe 14 ianuarie 1858, o maşină infernală a explodat în timp ce împăratul Napoleon III sosea la Operă. Astfel, trei atentate politice (fără a mai lua în calcul numeroasele tentative) au fost comise în Franţa în mai puţin de 60 ani, numai în împrejurimile Operei. Să mai amintim cazul preşedintelui Lincoln, omorât la 14 aprilie 1865, la Ford's Theatre din Washington.

Pare a fi mai mult decât o coincidenţă la mijloc. De fapt, de la crearea sa, la începutul secolului XVII, Opera

[1] Reproducem acest articol — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre şi într-o formă prescurtată — din revista franceză *L'Histoire*.

Explozia unei maşini infernale pe str. St. Nicaise din Paris

s-a aflat în atenţia autorităţilor de rang înalt. Sistemul mecenat a „hrănit" această relaţie. Protectorii muzicienilor, — fie ei regi sau prinţi, nobili sau burghezi bogaţi — nu au acţionat niciodată total dezinteresat. Exemplul cel *mai* bun rămâne cel al lui Ludovic XIV, care înţelesese foarte bine profitul pe care îl putea trage din acest gen de muzică; opera violonistului şi compozitorului Jean-Baptiste Lully (1632-1687) nu este nimic altceva decât glorificarea Regelui-Soare, de-a lungul unei reprezentaţii cvasi-permanente, pe imensa scenă de *la Versailles.*

A lovi la Operă = a lovi în inima puterii

În secolul următor, la Paris ca şi în provincie, scenele de operă sunt deseori folosite în scopuri de pură propagandă. În 1730, la Limoges, de pildă, s-a jucat o operă întru gloria guvernatorului; în 1745, Voltaire şi Rameau au scris împreună *Le Temple de la gloire*, care celebra victoria de la Fontenoy[1]. Sfârşitul Vechiului Regim nu a răsturnat aceste practici: noii conducători au înţeles imediat folosul pe care îl pot trage din teatrele lirice. Patria, libertatea, fraternitatea au fost revelate poporului de numeroşi compozitori — Gossec, Méhul, Grétry, Cherubini etc. — care şi-au folosit talentul pentru a proslăvi — cu pompa de rigoare — operele Republicii. Abili în felul lor, cea mai mare parte a muzicienilor au urmat apoi cariere foarte oneste sub Imperiu. De atunci înainte, era sau nu amator de muzică, prinţul trebuia să asiste la aceste reprezentaţii ce îl glorificau. Napoleon, nu mai mult decât succesorii lui, nu s-a putut abate de la acest ritual.

[1] Francezii, sub comanda mareşalului de Saxa şi în prezenţa lui Ludovic XV, i-au bătut la Fontenoy, la 11 mai 1745, pe englezi, austrieci şi olandezi.

Celebrii conspiratori regalişti împotriva Primului Consul, Pichegru (sus) şi Cadoudal (jos), sunt arestaţi în primăvara anului 1804

Căci despre ritual este vorba. Opera era un sanctuar, scânteind de mii de lumini, era fast și opulență, ceremonial bine reglat, păstrând eticheta Vechiului Regim. Opera devine oglinda publicului, care regăsește acolo propria sa imagine.

Reversul medaliei: operele, încărcate de o atât de puternică semnificație politică, pot constitui apeluri periculoase la critică, adică la răzvrătire. De unde recurgerea la o cenzură ce nu totdeauna era eficace. Astfel, în 1810, poliția imperială a interzis reprezentația lui *Fernand Cortez* de Gaspare Spontini (1774-1851), creată totuși, cu un an mai înainte, la inițiativa lui Napoleon. Expediția din Spania nedând rezultatele scontate, această operă întru gloria unui erou spaniol devenea instigatoare. Același lucru sub Restaurație, cu opera lui Daniel François Esprit Auber (1782-1871), *La Muette de Portici*, jucată la 29 februarie 1828. După anchetă, funcționarii Ministerului de interne au autorizat reprezentația dar opera a făcut vâlvă. Libretul, care evoca revolta poporului napolitan contra ocupantului spaniol în 1647, a inflamat spiritele și, săptămâni la rând, tapajul a fost enorm: publicul, presa, opozanții guvernării lui Carol X au făcut din asta un stindard politic și revoluționar.

Păcălită de acest afront pe care nu a știut să-l prevină, monarhia și-a întărit controlul asupra Operei: începând din anii 1828-1829 toate operele au fost supuse unor cenzori cu sediul în Ministerul de interne. Mai târziu, Napoleon III i-a plasat pe directorii de operă sub ordinele directe ale ministrului Casei imperiale.

Prin jocul clasic reacțiune-opoziție, noile guverne ce s-au instalat în timpul bulversărilor politice, atât de frecvente în sec. XIX, și-au făcut o plăcere din a inversa conduita afacerilor în materie de Operă. Astfel, în timpul crizelor revoluționare, s-a încercat livrarea către popor a acestui templu al culturii dominante. Este cazul anilor 1789, apoi 1830 și 1848. Pentru a seduce păturile muncitoare, s-au înmulțit în acei ani reprezentațiile gratuite, s-au distribuit bilete de favoare, se avea în vedere chiar construirea unei Opere în aer liber pe Champs-Elysées.

Dar acest vis al unei Opere populare nu a durat decât cât durează o utopie; era mult prea periculos a încredința cheile unui vis unei populații versatile care — din ce în ce mai apăsat — prinsese gustul frondelor. Și apoi, după această politică de seducție culturală ce nu se justifica decât în raport cu un potențial electorat, perioadele de reacțiune repuneau pe fiecare la locul lui: elita în lojile Operei, poporul în cârciumile și la balurile de doi bani. Pentru opozanți a lovi la Operă însemna a lovi în chiar inima puterii.

„Conspirația pumnalelor"

Când, la sfârșitul anului 1800, zvonul despre complotul împotriva Primului Consul a ajuns la urechile poliției, nu se mai știa pe ce pistă să se meargă. Regaliști, iacobini, amenințările veneau din toate părțile. În octombrie, temerile au căpătat concretețe. S-a descoperit cu groază că câțiva iacobini plănuiseră să-l asasineze pe Primul Consul în loja sa. Această „conspirație a pumnalelor" a declanșat mai multe zeci de arestări și o adevărată psihoză a atentatului, propagată prin presă.

Nici două luni mai târziu, în seara de Crăciun a anului 1800, o mașină infernală a explodat în strada Saint-Nicaise, în timp ce trecea trăsura lui Bonaparte, care mergea să asculte *Creațiunea* lui Haydn. Bilanțul a fost grav: opt morți, 28 răniți, dar „Primul Consul și-a continuat drumul și a asistat la oratoriu", scria *Le Moniteur universel*, a doua zi după atentat. A treia zi de la acest moment, același jurnal amesteca cu abilitate critica muzicală și elogiul politic: „Se executaseră uvertura și 20 de măsuri sau chiar mai puțin, când s-a auzit un zgomot îndepărtat de explozie. Un moment după sosirea Primului Consul, pericolul pe care el tocmai reușise să-l evite în drumul său spre Operă circula din gură în gură, nemailăsând spectatorilor atenția și calmul necesare pentru a auzi bine".

O jumătate de secol mai târziu, la 14 ianuarie 1858, același scenariu s-a repetat cu Napoleon III. „În această seară, la ora 8.30 — menționa *Le Moniteur* —, când Maiestățile Lor împăratul și împărăteasa au sosit la Operă, s-au auzit trei detonații, provocate de proiectile. Un număr considerabil de persoane, care staționau în fața teatrului, soldați din escortă și gardă au fost răniți, între care doi mortal".

Acest atentat, comis de revoluționarul italian Felice Orsini, a avut loc în fața peristilului Operei. La fel ca Napoleon I, cuplul imperial a mers la spectacol și s-a lăsat aclamat, în ciuda tuturor avertismentelor: „Împăratul și împărăteasa au fost primiți la intrare cu cel mai viu entuziasm. Reprezentația nu a fost întreruptă... Maiestățile Lor au părăsit Opera la miezul nopții, continua ziarul. Bulevardele au fost iluminate pe neașteptate și o mulțime considerabilă a putut auzi, la trecerea împăratului și împărătesei, aclamațiile cele mai entuziaste și cele mai emoționante". Cuplul a ieșit din nou a doua zi pe bulevarde, „în trăsură descoperită și fără escortă", și a primit o dată în plus atunci ovațiile populației.

Apărând în public după ce văzuse moartea cu ochii, Napoleon III a cristalizat în jurul persoanei sale o formă de coeziune națională. În plus, în zilele ce au urmat atentatului executat de Orsini, ziarele nu au scăpat nici un detaliu, și-au umplut coloanele cu mesaje de simpatie adresate împăratului și care anunțau că acest demers „pare a fi rezultatul unui vast

complot ţesut în străinătate" — ceea ce nu era total inexact (în măsura în care el fusese pregătit de italieni refugiaţi la Londra).

Pentru a stinge ramura Bourbonilor

În ce priveşte gestul muncitorului Louvel, care l-a înjunghiat în februarie 1820 pe ducele de Berry la ieşirea sa de la Academia regală de muzică (în timpul Restauraţiei, termenul „Opera" fusese abandonat, căci suna prea republican), el a fost trăit ca o adevărată tragedie. În aceeaşi seară, Chateaubriand a mers la locul crimei. Autorul lui *René* a surprins dramatismul situaţiei: „o sală de spectacole goală, ca după o catastrofă — scrie el în *Mémoires d'outre-tombe* —, cortina ridicată, orchestra pustie, luminile stinse, maşinile imobile, decoraţiunile fixe şi afumate, comedianţii şi cântăreţii, dansatoarele dispărute pe scări şi pasajele secrete!"

În zilele următoare, ziarele chemau ţara şi „toate inimile franceze" să împartă doliul familiei regale; pe pagini întregi s-au publicat scrisori şi declaraţii îndurerate ale autorităţilor în exerciţiu, prefecţi, locotenenţi-generali de provincie, înalte feţe bisericeşti; s-au înmulţit ceremoniile funerare, s-a comparat asasinul cu unul dintre predecesorii săi celebri: Ravaillac. Louvel a fost dus la Luvru, lângă cadavrul ducelui: „Nici aspectul victimei regale, nici vederea funestei răni de sub ochi nu l-au emoţionat pe monstru, care şi-a păstrat constant cruda sa impasibilitate", scria *Le Moniteur*. „Avea aerul unei javre — nota, la rândul lui, Chateaubriand — arţăgoase şi solitare".

Fiu al contelui d'Artois (viitorul Carol X), ducele de Berry era unica speranţă a dinastiei. Rămas multă vreme celibatar, a sfârşit prin a se căsători, în 1816. Louvel nu a ascuns că a vrut — prin gestul său — să stingă definitiv ramura Bourbonilor[1]. Acest „nou 21 ianuarie împotriva legitimităţii", după expresia lui François Furet, a făcut ca regimul să încline de partea extremiştilor: o săptămână după moartea ducelui, guvernul liberal al lui Decazes a demisionat şi i-a lăsat locul ducelui de Richelieu! Acesta a suspendat libertăţile individuale, a restabilit cenzura, a restrâns dreptul la vot.

După atentatul din strada Saint-Nicaise, Bonaparte, convins că bomba fusese pregătită de iacobini şi alţi turbaţi, „al căror ţel era să restabilească regimul din 1793", cum scria *Le Moniteur*, şi-a trimis poliţia să cerceteze atent mediile opoziţiei de stânga: au urmat o serie de arestări, de puneri în afara legii şi câteva execuţii. De fapt, Fouché, ministrul poliţiei, a adus dovada că regaliştii erau adevăraţii responsabili: principalii autori, Saint-Réjeant şi Carbon, au fost arestaţi şi executaţi, în vreme ce Limoelan a reuşit să fugă.

Bonaparte a profitat de afacere pentru a-şi consolida regimul: poliţia a profitat şi ea, pentru a reduce la tăcere orice formă de opoziţie. Cu executarea lui Georges Cadoudal şi a altor şefi regalişti, în iunie 1804, calea era liberă pentru stabilirea Imperiului.

VERDI de pe zidurile Romei

Tot la fel, în 1858, după atentatul lui Orsini, un val de represiune s-a abătut asupra ţării: ministrul de interne a fost înlocuit cu generalul Espinasse, un militar autoritar, presa a fost redusă la tăcere, s-au efectuat 2 000 arestări. Pe 27 februarie, 13 zile după atentat, a fost promulgată o lege a securităţii generale. Ea declanşa vânătoarea asupra suspecţilor: au urmat patru sute de deportări în Algeria.

Dar, în termeni mai largi, gestul disperat al lui Orsini a avut consecinţe imprevizibile. În ajunul execuţiei sale, el i-a scris împăratului, conjurându-l să se dedice cauzei italiene. Napoleon III ar fi vrut să-l graţieze, dar Consiliul privat s-a opus. Împăratul s-a decis totuşi să intervină pentru a-l ajuta pe Cavour şi s-a lansat în aventura unificării italiene; convins, în sfârşit, că o liberalizare internă era inevitabilă, suveranul a lansat o serie de reforme politice şi sociale, care au asigurat regimului un nou suflu.

Atentatele comise la Operă împotriva suveranilor sunt revelatoare pentru conflictele şi revoluţiile din epocă. Politizând scena ca sală de spectacol, ele stau mărturie faptului că acest secol a fost înainte de toate cel al romantismului. Ce este opera epocii, dacă nu genul romantic prin excelenţă, de la *Fidelio* al lui Beethoven (creat în 1805) la Wagner, trecând prin Verdi?

Opera, loc de omagiere a valorilor patriotice şi a luptei contra opresorului... *Balmascat* de Verdi relatează istoria morţii lui Gustav III al Suediei... Opera a fost jucată la 17 februarie 1859, la Roma. În zilele ce au urmat, patrioţii italieni, în lupta lor contra ocupantului austriac, au scris pe zidurile din Roma şi Milano inscripţia VERDI (Vittorio Emmanuele Re d'Italia). Muzicianul, oarecum împotriva voinţei lui, fără îndoială, a fost definitiv recuperat de mişcarea Risorgimento. Trei ani mai târziu, a fost proclamată independenţa regatului Italiei unificate...

Opera, loc al tuturor vrăjitoriilor şi al tuturor misterelor... Cu cortegiul ei de povestiri legendare. Moartea la Operă devine o temă permanent prezentată: aici istoria şi visul se întrepătrund. ■

În *româneşte* de
Florentina DOLGHIN

[1] În acelaşi timp, ducesa de Berry era însărcinată; fiul ei, născut după moartea tatălui lui şi supranumit „copilul miracolului", de către regalişti, a devenit conte de Chambord, pretendent nefericit la tronul Franţei, sub titlul de Henric V.

FRIEDRICH-WILHELM ŞI FRIEDRICH II, UN TATĂ ŞI UN FIU IRECONCILIABILI

ANDRÉ CASTELOT

Toată tinereţea lui Friedrich cel Marè, rege al Prusiei între anii 1740 şi 1786, a fost dominată — cum am văzut în numărul trecut al revistei — de conflictul cu tatăl său, Friedrich-Wilhelm I, supranumit „Regele-Sergent". Acesta voia să îşi supună fiul unei existenţe eminamente militare, în vreme ce tânărul prinţ, „Regele-Filosof", cum avea să i se spună, se simţea atras irezistibil de cărţi, poezie, muzică, filosofie.

În articolul său, reprodus de noi după revista Historia, **cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, André Castelot analizează mai departe relaţiile tată-fiu, în mixtura lor istorică.**

Când citeşti *Memoriile* Wilhelminei, rămâi stupefiat! Sora lui Friedrich afirmă că regele scuipa în farfurii înainte de a fi aduse copiilor săi. Ştim — din rapoartele ambasadorilor — că într-o zi Friedrich-Wilhelm s-a năpustit asupra fiului său care tocmai intrase în cameră, l-a lovit cu bastonul, l-a luat de gât şi l-a obligat să-i sărute cizmele şi să-i ceară iertare. Tânărul prinţ este fericit când, după ce a fost târât de păr în noroi, nu a fost obligat să meargă la paradă în aceleaşi haine murdare.

Trăind acest infern, Friedrich cade adesea pradă deznădejdii.

— Sunt atât de dezgustat, încât aş prefera să-mi cerşesc pâinea decât să trăiesc aşa.

Căsătoria, acum că are 17 ani, i-ar permite poate să scape de brută şi să-şi câştige un strop de independenţă. Tocmai a apărut un proiect în acest sens. E vorba să fie însurat cu verişoara lui, prinţesa Amelia de Anglia. Dar proiectul este pe placul reginei, ceea ce e suficient pentru ca Friedrich-Wilhelm să fie de altă părere.

— Doamnă, eu n-am nevoie de o noră care să vină cu aerele ei şi să umple curtea de intrigi. În ce-l priveşte pe fiul dv., acest mucos, eu i-aş aplica mai degrabă un bici, decât să-l însor. În orice caz, aş trata-o pe această femeie într-un mod la care nu s-ar aştepta.

„Mi-l aduci viu sau mort!"

Lui Friedrich nu-i rămâne decât o consolare; prietenia pentru un paj de-al surorii lui, Wilhelmina, numit Keith. Cei doi conspiră. Friedrich s-a hotărât — suntem la sfârşitul anului 1729: va părăsi Prusia. Cu ajutorul lui Keith şi al locotenentului von Spaen, Kronprinzul ar putea avea o trăsură. Dar tocmai atunci, monarhul se grăbeşte să-l expedieze pe paj în garnizoana Wesel.

Friedrich îşi va face un alt prieten, un ofiţer, şi el cântăreţ la flaut, Hermann von Katte. Un personaj complex: spiritual, liber cugetător, pictor, matematician, fiu de general, nepot de mareşal. În clipa când Friedrich îi vorbeşte de intenţia fugii — era în 31 mai 1730 —, Katte este îngrozit. Friedrich era deja colonel acum şi plecarea lor din Prusia putea fi considerată o dezertare. Dar Friedrich este hotărât. Vrea să meargă în Anglia. Acolo regele George II l-ar primi, fără îndoială, pe nepotul său. Dar monarhul englez, căruia Friedrich i-a trimis un mesager — pe Guy Dickens — se mulţumeşte să răspundă în cuvinte de înţelegere, recomandându-i răbdare şi sfătuindu-l să aştepte. Această fugă n-ar da oare naştere la complicaţii diplomatice? Bineînţeles, regele George II nu se gândeşte decât la el şi nici măcar nu i se poate reproşa această atitudine. Dacă îşi primeşte nepotul, Prusia se va arunca în braţele Austriei, în mod sigur.

Friedrich hotărăşte deci să se refugieze în Franţa. În

noaptea de 14 spre 15 iunie, ascunși în crângul din parcul de la Potsdam, cei doi tineri sporovăiesc îndelung. Curtea prusiană, înainte să plece la Ansbach, va face o vizită markgrafului, soțul celei de a doua surori a lui Friedrich. Prințul hotărăște să profite de trecerea printr-un teritoriu străin, pentru a merge în galop până la Strasbourg. Katte încearcă să-l împiedice. În zadar. Prietenul cedează până la urmă. Promite să-l întâlnească pe Friedrich la Wesel. De acolo, în loc să se ducă la Strasbourg, va fugi prin Olanda. Un văr al locotenentului — cavalerul von Katte — ar servi ca intermediar. Pentru procurarea banilor, Katte acceptă să vândă briliantele din decorațiile Kronprinzului.

A doua zi, 15 iulie 1730, curtea pornește spre ducatul Franconia, dar s-ar zice că Friedrich-Wilhelm are o îndoială oarecare. Un ofițer — colonelul Rochow — nu-l părăsește o clipă pe Kronprinz. La Ansbach — pe 23 iulie — von Katte îi aduce lui Friedrich o scrisoare de la prietenul lui, Katte. Hermann nu mai poate pleca, i-a fost refuzată permisia.

Hazardul îi aduce în apropiere lui Friedrich pe fratele mai mic al lui Keith. Friedrich îl abordează imediat, pentru a-i face rost de cai. În sfârșit, hotărăște: pe 5 august va putea fugi. Noaptea. La 3 dimineața, de fapt. Vor părăsi valea Neckarului și se vor apropia de Rhin. Keith îi va fi alături. Pe 5 august 1730, curtea a înnoptat la Steinfürth, un sătuc pe drumul spre Mannheim. La 2.30 noaptea Friedrich se trezește și îl așteaptă pe Keith. Dar tânărul întârzie. Valetul de cameră al Kronprinzului, Gummersbach, se miră văzându-și stăpânul treaz la ora aceea, dar Friedrich îl asigură că merge la rege. Gummersbach nu se arată convins și aleargă să-l avertizeze pe colonelul Rochow. În acest moment, Keith sosește, în sfârșit, cu caii.

Rochow nu-i spune nimic regelui. Astfel, Friedrich, sosit la Mannheim, îl roagă pe Keith să reînceapă operația la sfârșitul nopții următoare. Dar duminică 6 august, când iese de la slujbă, acesta din urmă, tremurând, se aruncă la picioarele regelui și îi mărturisește întregul complot.

Se poate bănui furia lui Friedrich-Wilhelm, dar aici, la Mannheim, nu poate face nimic. Trebuie să aștepte Weselul, primul oraș prusian. Se mulțumește deocamdată să-l cheme pe Rochow și să-i comunice:

— Fritz a vrut să dezerteze. Mă surprinde că nu mi s-a spus nimic. Răspunzi cu capul, dacă nu mi-l aduci la Wesel viu sau mort. Mai mult n-am timp să discut aici.

— Nu putea fugi, îi răspunde colonelul. Nu ne-ar fi scăpat. Îmi luasem măsuri de precauție. Valetul de cameră al prințului este o persoană sigură.

Vreme de șase zile — între Darmstadt și Köln — curtea prusiană este oaspetele micilor principate. Odată sosit la Wesel, în teritoriul prusian, Friedrich este arestat și condus la fortăreața unde îl așteaptă tatăl său, care îl somează să spună tot adevărul despre dezertare. Friedrich îi spune că a vrut într-adevăr să o facă, pentru că împăratul îi este pe zi ce trece mai ostil, că îl urăște pe zi ce trece mai tare și că a vrut să fugă din disperare. După ce îl ascultă, Friedrich-Wilhelm îl acuză că a pus la cale o conspirație contra tronului, de conivență cu Anglia și Franța, și îl amenință că singur va face dreptate. Locotenentul Katte este arestat, iar Friedrich rămâne reținut în camera sa.

Von Katte — pe eșafod

Tânărul, nutrind iluzia că tatăl său îl va ierta, îi scrie acestuia o epistolă, ca și altădată, implorându-i clemența. Ca răspuns, Friedrich-Wilhelm, pentru care fiul său era „deținutul", îl va expedia în fortăreața de la Küstrin. El va ordona ofițerilor din garda prizonierului ca — pe drum — deținutului să i se interzică să doarmă altundeva decât în trăsură. Generalul Buddenbruck va lua toate măsurile ca tânărul să nu coboare din trăsură. Nevoile și le va face în centrul așezărilor, unde nu sunt tufișuri sau garduri vii.

La Küstrin Friedrich este supus unor reguli de viață severe. Singura lui distracție este lectura Bibliei și psalților. În sfârșit, se va reuni — la porunca tatălui său — consiliul de război, pentru a-l judeca pe băiatul de 18 ani.

Friedrich, care nu-și pierde sângele rece, bănuie că tatăl său intenționează să-i impună o abdicare de la drepturile sale, de aceea se hotărăște să îi declare — din nou în scris — că îi cere iertare. Citind această rugăminte umilă, abominabilul suveran rupe pagina. Oare regele Prusiei chiar vrea să scape de acest dezertor, nimeni altul decât propriul său fiu? Curți străine intervin deja în favoarea prizonierului, dar — așa cum explică Pierre Gaxotte, autorul monografiei *Frédéric II* — „Friedrich-Wilhelm nu este numai rege al Prusiei, ci și elector de Brandenburg și membru al Sf. Imperiu. Abdicarea lui Friedrich nu este valabilă decât după confirmarea Dietei. Este o procedură de urmat, lungă, scandaloasă, care va releva prinților resorturile ascunse ale dramei, brutalitățile, scenele, trădările. Friedrich-Wilhelm prevede că el, și nu fiul lui, va fi judecat".

Pentru a se apăra, Friedrich-Wilhelm îi scrie la 11 septembrie 1730 prințului de Anhalt: „În ceea ce privește ancheta, ea continuă. Pentru Katte ea s-a încheiat. În ce îl privește pe răul de Friedrich, el mai trebuie interogat la Küstrin. Este cert că Anglia a știut totul, dar că ea nu a fost de acord cu dezertarea. Răul de Friedrich i-a scris regelui Angliei, s-a plâns că îl tratez urât... Dar Dumnezeu îi apără pe oamenii cinstiți, care au copii denaturați. O mare supărare. Dar, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, eu am conștiința curată: avertismente, pedepse, bunătate,

iertare; nu mai e nimic de făcut".

În consiliul de război reunit la 25 și 26 septembrie 1730, judecătorii se declară incompetenți pentru a-l judeca pe prințul Friedrich. Președintele, contele Schulenburg, îi scrie regelui explicându-i că asupra lui Katte opiniile au fost împărțite: unii au fost pentru pedeapsa cu moartea, alții pentru închisoarea pe viață.

Friedrich-Wilhelm face explozie. Interpretează verdictul ca o felonie față de el. Dar judecătorii nu cedează la amenințare. Ei își reconfirmă decizia. Friedrich-Wilhelm preia în propriile mâini soarta locotenentului Katte, pe care îl vrea mort, nu întemnițat pe viață, pentru crima de les-majestate comisă. Regelui îi parvine o scrisoare de iertare de la bunicul tânărului, feldmareșalul Wartensleben.

Regele rămâne inflexibil. Ordonă ca locotenentul să fie executat sub fereastra lui Friedrich. La ora 7.00, în dimineața de 6 noiembrie 1730, doi ofițeri îl obligă pe Friedrich să stea în fața ferestrei. „Scumpul meu Katte, îți cer mii și mii de scuze", îi strigă îngrozit de scenă Kronprinzul. „Nici o scuză, prințul meu, mor cu mii de gânduri bune pentru dv.", îi răspunde tânărul, care, refuzând să fie legat la ochi, își trage pe față peruca, așteptând gestul călăului. Capul i se rostogolește pe eșafod. În aceeași clipă, Friedrich leșină la fereastră. „Nimic nu ne face mai mari decât o durere" — se spune. Fiul monstruosului Friedrich-Wilhelm este pregătit acum să devină Friedrich cel Mare. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Concursul AUTORI — CITITORII

Vineri 29 octombrie a.c. a avut loc, după cum am anunțat, tragerea la sorți publică pentru desemnarea câștigătorilor celor două etape, *A* și *B*, ale concursului *Autori—cititorii*. Tragerea a fost organizată în colaborare cu Biblioteca Națională a României, care a pus la dispoziție sala Colecțiilor Speciale din str. Biserica Amzei nr. 5-7.

Cititorii și concurenții participanți la această ultimă fază a concursului au fost salutați de dl. dr. Ion Mamina, șeful Secției Colecții Speciale din cadrul Bibliotecii Naționale. În prezența unui juriu format din Victor Gorbatâi, din Iași, Grigorescu (Liga) Lavinia-Nicoleta, din București, Gheorghe Gheorghieș, din București, și redactorii noștri Doina Pascu și Ioan Lăcustă, s-a procedat la extragerea numerelor din urnă. Au participat la această extragere concurenții: Bogdan Popa, Ecaterina Iazinschi, Petre Olteanu, Aurelia Iordache, Armin Schein, din București, și Gheorghe Duță, din com. Cornetu, Jud. Prahova.

Iată acum numele câștigătorilor:

Etapa A.

Au fost desemnați câștigători ai câte unui premiu în valoare de 2 000 lei:

1. Leontina Bianca Hănescu, Sighișoara
2. Vasile Duță, Bacău
3. Daniela Barbu, Lugoj
4. Mihai Romanescu, Botoșani
5. Radu Vasile Dodoc, București
6. Avram Cioloboc, Sibiu
7. Daniela Burghelea, Bacău
8. Constantin Rizoiu, Sebeș-Alba
9. Nicolae Jitescu, com. Stroești, jud. Vâlcea
10. Smaranda Buruiană, Buzău
11. Orestea Melania Slavu, Deva
12. Alexandru Scheul, Bacău
13. Ion Constantin, București
14. Bogdan Orest Păcurariu, Vaslui
15. Ioan Comandare, București

Etapa B.

Premiul I — 10 000 lei: Ioana Carmen Mariuță, Piatra Neamț

Premiul II — 7 500 lei: Elisabeta Began, Miercurea Ciuc

Premiul III — 5 000 lei: Lupu Horj, com. Bistra, jud. Maramureș

Premiile IV-XIII — 10 abonamente pe 1 an la *Magazin istoric*.

1. Cercul de istorie „Columna", Mecom S.A., Brașov
2. Tamara Feraru, București
3. Vasile Iliescu, Lipova
4. Ion Constantinescu, Craiova
5. Niculina Cărăbaș, Deva
6. Gheorghe Nica, Baia Mare
7. Marcel Scarlat, Alexandria
8. Viorel Scheul, Bacău
9. Victor Diaconescu, București
10. Ioan Ovesea, Brașov

Premiile XIV-XXIII — 10 abonamente pe 6 luni la *Magazin istoric*:

1. Iulian Mara, Dej
2. Ana Ciof, București
3. Marius Costea, Oradea
4. Tatiana Stegaru, Galați
5. Bogdan Popa, București
6. Lucian Bala, București
7. Niculae Dumitrescu, București
8. Vasile Mânza, Bacău
9. Cristian Dumitrescu, Găești
10. Ioan Slavu, Deva

Premiile în bani au fost trimise prin poștă câștigătorilor.

Abonamentele pe 1 an și, respectiv, 6 luni de zile încep cu luna ianuarie 1994. Câștigătorii care au deja contractate abonamente sunt rugați să ne comunice data de la care doresc să primească abonamentul.

Felicitându-i călduros pe câștigătorii concursului *Autori—cititorii*, mulțumim, totodată, tuturor participanților la cele două etape ale concursului.

IMPORTANT! Începând din acest număr, un nou concurs MAGAZIN ISTORIC! Se vor atribui premii de la 50 000 lei până la 200 000 lei.

TAROM — O EMBLEMĂ

A ARIPILOR ROMÂNEŞTI

Zburând cu TAROM la Nefertiti

● La 7 000 m înălţime — motoarele s-au oprit! ● Românii traversează Atlanticul ● Ocolul Pământului în 80 de ore ● Cel mai lung zbor fără escală ● Sfinxul primeşte oaspeţi din România ● Zile şi nopţi de neuitat pe Nil

„Iată-vă confortabil instalaţi în fotoliul aeronavei..."

Aşa începe salutul de Bun venit la bord! cu care cititorii publicaţiei Profile TAROM, tipărită în excelente condiţii grafice sunt invitaţi să facă cunoştinţă cu una dintre cele 52 de aeronave ale companiei TAROM- S.A. care-i va purta, în ireproşabile condiţii de zbor şi de ospitalitate, spre unul dintre cele 35 de mari oraşe ale lumii cu care Bucureştii întreţin, prin intermediul TAROM, legături regulate directe.

Iată-vă, stimaţi cititori — spunem şi noi pentru a-i parafraza pe confraţii de la Profile TAROM — că aţi deschis deci revista noastră la această pagină şi ne citiţi. Vă însoţim — în continuarea celor publicate în nr. 10 şi 11/1993 — spre noi întâlniri cu „Universul TAROM" — Compania naţională de aviaţie civilă a României, ale cărei începuturi şi tradiţii se confundă cu înseşi începuturile şi tradiţiile aviaţiei civile româneşti, după primul război mondial.

Vom face cunoştinţă cu alte preocupări ale companiei TAROM privind modernizarea sa, alinierea la cele mai înalte standarde ale transportului internaţional contemporan, ale integrării sale în familia marilor companii aeronautice ale lumii din acest final de veac şi mileniu.

Să începem incursiunea noastră, răsfoind o originală şi sugestivă... corespondenţă. Aceea sosită pe adresa TAROM-ului din partea celor care au beneficiat şi beneficiază de serviciile companiei. Iată câteva dintre cele mai recente mesaje sosite pe adresa companiei. Din Pont de Buis (Franţa) domnul Michel Salaun, director general, şi Stéphane Le Pennec, director comercial, compania „Salaun Evasion" scriu: „În cadrul zborurilor charter pe care le-am aranjat la plecarea din Nantes pentru organizarea de sejururi în România, am invitat la noi un grup folcloric din Constanţa pentru o serie de spectacole în vederea promoţionării călătoriilor noastre în România.

În acest sens, mulţumim TAROM-ului pentru efortul de a fi acordat bilete gratuite pentru membrii acestui grup folcloric.

Vă putem asigura că aţi contribuit în mod substanţial la reuşita acestei acţiuni.

Dorim sincer ca această colaborare incipientă să fie durabilă în timp. Nu vom ezita să facem, în

ceea ce ne privește, tot ceea ce ne stă în puteri pentru ca ea să fie încununată de succes.

Odată cu mulțumirile noastre, vă rugăm să primiți urările noastre de bine".

Din Montreal (Canada) dl. Dan Ghitesco, vice-președinte al companiei „Europanam" consemnează: „Prin această scrisoare, vrem să vă exprimăm satisfacția noastră pentru spiritul de colaborare cu care ne-ați primit, cu ocazia vizitei delegației noastre în România, în luna ianuarie 1993.

Suntem convinși că abordarea pozitivă a acestor întâlniri va fi primul pas dintr-un lung și fructuos drum, pe care-l vom parcurge împreună, într-o colaborare avantajoasă pentru ambele părți.

Suntem în curs de a elabora o strategie menită a pune în valoare disponibilitățile și perspectivele de succes ale României pe lângă guvernul canadian și unele mari întreprinderi nord-americane.

Sunt împuternicit de partenerii mei canadieni, care au părăsit România profund impresionați, să vă transmit admirația lor pentru țara noastră.

În mod special țin să vă mulțumec pentru faptul că mi-ați oferit prilejul de a fi mândru de țara mea".

Dl. José D. Gonzáles-Barros, din Madrid (Spania) se adresează redacției Profile TAROM: „De curând, niște prieteni care și-au petrecut vacanța de Paști în România, și care au călătorit cu avioanele TAROM, mi-au adus un exemplar al revistei Profile. Am citit-o cu mare interes —, de altfel ca tot ce-mi aduce vești din România — și am constatat cu plăcere calitatea ei deosebită; mai ales pozele sunt superbe.

Aș vrea să știu cum trebuia să procedez ca să-mi pot procura numerele apărute până acum. Există oare posibilitatea unui abonament? În caz că da, ce trebuie să fac?

Vă mulțumesc anticipat.

Ca pasager frecvent al companiei TAROM, mă bucur foarte mult de recentele îmbunătățiri ale serviciului — printre care și revista pe care o conduceți — și vă doresc succese depline în noua etapă. Să nu uitați că sunteți (TAROM-ul) prima impresie despre România a oricărui pasager străin".

În fine, să consemnăm și două, dintre multe alte scrisori venite din partea unor oficialități românești, printre care și Direcția culturală din cadrul Ministerului afacerilor externe: „Doresc să vă exprim, în numele conducerii Ministerului afacerilor externe, mulțumiri pentru deosebita solicitudine cu care ați răspuns rugăminții noastre și pentru ajutorul real dat în reușita deplasării în timp a delegației noastre la Cairo în vederea negocierii «Programului de aplicare a Acordului de cooperare în domeniul educației, științei și culturii între Guvernul României și Guvernul R.A. Egipt»".

Doamna Laura Brânzaru, delegat permanent adjunct al României pe lângă UNESCO (Paris) semnează următoarele: „În numele delegației permanente a României pe lângă UNESCO, al meu personal, vă transmit mulțumiri pentru remarcabila eficiență cu care ne-ați sprijinit în problema asigurării biletelor de avion pentru distinsele personalități italiene, care vor participa la Colocviul internațional UNESCO «Henri Focilon și solidaritatea intelectuală europeană» (București, 14-20 aprilie 1993.)"

Sunt doar câteva mărturii privind activitatea recentă a companiei TAROM, în care se oglindesc însă tradițiile unor îndelungate decenii de activitate puse în slujba asigurării celor mai optime condiții de zbor și securitate a pasagerilor.

Răsfoind cronica noastră sui-generis a tradițiilor istorice ale TAROM să reținem câteva momente semnificative din anii de după cel de-al doilea război mondial.

Încă din primele momente ale alăturării României Aliaților, aviația civilă îndeplinește o serie de misiuni de înaltă răspundere. Astfel, la *24 august 1944*, un echipaj L.A.R.E.S. transportă de la Boteni la Istanbul un delegat al guvernului român cu un mesaj către guvernul sovietic, iar la *29 august 1944* două avioane ale aceleiași companii duc la Odessa delegația română care urma să semneze la Moscova convenția de armistițiu (*Magazin istoric*, nr. 9-12/1992).

1945. La 8 august, în condițiile impuse de prezența trupelor sovietice pe teritoriul românesc și subordonării economiei naționale intereselor U.R.S.S., se înființează Societatea T.A.R.S. — Transporturile aeriene româno-sovietice. În *1954* T.A.R.S. se desființează, constituindu-se Întreprinderea TAROM — Transporturile aeriene române.

Iată câteva dintre performanțele realizate de echipajele TAROM în anii '60-'80.

1958. Două avioane IL-14 transportă o delegație de partid și guvernamentală pe un itinerar deosebit de lung: Beijing - Hanoi - Phenian - Ulan Bator - Rangoon - Delhi.

1962. La 25 februarie, deasupra Mării Egee, cele patru motoare ale lui IL-18 care transporta 69 pasageri la Nicosia se opresc la peste 7 000 m altitudine. Cu deosebit curaj și competență, echipajul izbutește aterizarea pe o fâșie de arătură paralelă cu plaja la Paphos (Cipru).

1966. Între 28 și 30 decembrie se realizează prima traversare a Oceanului Atlantic a unui avion românesc pe ruta București - Shanon (Irlanda) - Gauder (Terra Nova - Canada) - Havana.

1969. Prima cursă a unei aeronave românești, între 3 și 18 mai, spre America de Sud.

În același an, o altă aeronavă românească efectuează ocolul globului în 80 ore de zbor, parcurgând 47 000 km.

1973. Se deschid liniile București - Zürich - Madrid și București - Zürich - Alger.

1974. Un echipaj românesc parcurge fără escală pe un Boeing 707, distanța Seattle (U.S.A.) - București (peste 9 600 km).

Tot în acest an se deschid traseele București - New York (prin Amsterdam) și București - Beijing (prin Karachi), iar o primă aeronavă românească aterizează pe aeroportul din Sydnei (Australia).

1975. Primele curse din București spre Damasc, Bagdad, Kuweit și Amman.

1978. Se inaugurează linia regulată București - Abu Dhabi - Bangkok - Singapore.

1980. O nouă linie aeriană spre New York, prin Viena.

1981. Între Bangkok și București (peste 10 000 km) un echipaj românesc, pe un Boeing 707, realizează cel mai lung zbor fără escală (12 ore și 10 minute).

În anii de după 1954, TAROM cunoaște diferite restructurări și reorganizări (în *1975* s-a înființat și o altă companie, L.A.R. — Liniile Aeriene Române).

Din primăvara anului *1990*, compania își desfășoară activitatea sub denumirea de S.C. TAROM-S.A.

Aeronavă Boeing 737-300 intrată de curând în înzestrarea TAROM

Bun venit la bordul avioanelor TAROM

Care sunt preocupările actuale ale companiei? Pe prim plan se situează *privatizarea*, aflăm dintr-un editorial al colegilor noştri de la *Profile TAROM*, nr. 2/1993 care consemnează: „După anunţarea de către guvernul român, în luna ianuarie a acestui an, a intenţiei de privatizare a TAROM-ului, s-a trecut la încheierea contractului de asistenţă tehnică pentru evaluarea bunurilor şi studiul de fezabilitate. Aceasta face parte dintr-un program amplu de privatizare a economiei româneşti, ce beneficiază de finanţare din partea guvernului englez, prin programul Know How Fund.

Pentru compania noastră, asistenţa de specialitate va fi furnizată de firmele «Ernst and Young», «Samuel Montagn» şi «Sinclair Roche and Temperley», aceleaşi care au asigurat consultingul pentru privatizarea primei firme româneşti, URSUS în 1992".

Privatizarea companiei TAROM ar putea susţine financiar modernizarea în continuare a flotei companiei TAROM cu avioane mediu curier, realizarea unui sistem informaţional integrat la nivelul celor utilizate în lume în domeniu, precum şi alte acţiuni necesare unor servicii aeriene cât mai diversificate la standardele actuale. În condiţiile de concurenţă acută care domină piaţa de transporturi aeriene europene şi mondiale, se constată tendinţa puternică de formare a unor companii aeriene gigant, care ar putea monopoliza piaţa, o creştere anuală de aproximativ 5-12 la sută a traficului aerian european până în 1996, precum şi încercările unor companii aeriene din Orientul Îndepărtat de a pătrunde pe piaţa europeană. Toate acestea vor face ca alegerea punctului principal de tranzit în sud-estul Europei să se facă între Istanbul, Atena, Sofia şi Bucureşti, cu toate implicaţiile pentru operatorii aerieni şi alte elemente de infrastructură ale transporturilor din zonele menţionate. În aceste condiţii, poziţia companiei TAROM — care îşi poate îmbunătăţi performanţa şi prin atragerea unui partener strategic — este dominată în alegerea acestui punct principal de tranzit, care ar duce şi ea la mărirea numărului de operatori, în zona ţării noastre, cu avantaje comune pentru aeroporturile din ţară, la creşterea încasărilor legate de traficul aerian pasageri şi cargo în România, la îmbunătăţirea elementelor de infrastructură-transport aerian, având ca efect facilităţi de susţinere a dezvoltării turismului, prin efectul sinergic al tuturor acestor activităţi care se vor susţine unele pe altele.

În utima decadă a lunii octombrie a.c., flota TAROM s-a îmbogăţit cu două noi aeronave Boeing 737-300, „Bucureşti" şi, respectiv, „Alba Iulia".

Iată-ne, aşadar, aproape de finalul incursiunii noastre în tradiţiile, prezentul şi perspectivele companiei TAROM-S.A. Înainte de a... ateriza şi a ne despărţi de oaspeţii noştri, vă prezentăm, stimaţi cititori, şi o informaţie de ultimă oră: *TAROM pe urmele istoriei!*

Într-adevăr, în dorinţa de a-şi diversifica gama de servicii oferite călătorilor săi, şi continuând bunele tradiţii ale predecesorilor de a pune această mare cucerire a omului, *zborul*, în slujba culturii, a apropierii dintre popoare, a întâlnirilor de neuitat cu marile civilizaţii ale lumii, în sezonul 1993-1994 S.C. TAROM-S.A. organizează un *Program special Egipt*. La preţuri accesibile (în lei pentru turişti români) sunt oferite *cinci* variante de călătorii la Cairo şi în împrejurimi, cu durata de la 5 zile şi 4 nopţi la 11 zile şi 10 nopţi, în care pot fi vizitate: Piramidele, Sfinxul, Luxorul, Aswanul, Fortăreaţa Babilonului, Şcoala de covoare orientale, Laboratorul de parfumuri orientale, Muzeul papirusului, Muzeul optic, alte monumente istorice şi de artă, mărturii de milenară cultură şi civilizaţie. Multe alte surprize plăcute îl aşteaptă pe vizitatorul sosit cu TAROMUL pe pământurile neasemuitei Nefertiti. Între altele — *o croazieră de neuitat pe Nil*, acest fluviu care îşi împleteşte undele cu însăşi istoria omenirii. ■

Ioan LĂCUSTĂ

RADIO ROMÂNIA — 65 ANI

„Am intrat într-o cabină, în faţa unui microfon de calibru mare, suspendat deasupra unei mese şi am anunţat: «Atenţiune! Aici, Radio Bucureşti, pe 365 metri lungime de undă!»".

Astfel îşi amintea prima crainică a postului de Radio Bucureşti, Margareta Marinescu, într-o evocare publicată în premieră de revista noastră (nr. 10/1980) momentul de neuitat al începerii emisiunilor primului post de radio românesc. Era la 1 noiembrie 1928.

Au trecut de atunci 65 ani...

Astăzi Radiodifuziunea română este o prezenţă respectată şi apreciată în circuitul informaţional, cultural, artistic din ţara noastră şi din Europa. Cinci programe Radio România (România Actualităţi — 24 ore emisie, România Cultural — 16 ore, România Tineret Stereo — 17 ore, Antena Bucureştilor — 7 ore, Antena Satelor — 5 ore) şi şase studiouri teritoriale (Cluj, Timişoara, Iaşi, Târgu Mureş, Craiova, Constanţa), împreună cu Radio România Internaţional (4 canale, 55 programe, 35 ore de emisie) răspândesc în eter o impresionantă cantităte de informaţie complexă acoperind, practic, toate zonele de interes: de la ştirea de ultim moment până la documentul de arhivă sonoră, de la informaţia culturală până la cea ştiinţifică sau sportivă etc.

Este rodul muncii neobosite, pline de talent şi dăruire, a tuturor celor care — de la directorul general (de la revoluţia din decembrie 1989 dr. Eugen Preda) şi până la redactorii şi colaboratorii tuturor compartimentelor — fac zi de zi, ceas de ceas, secundă de secundă din Universul Radio România un minunat prieten pentru zeci de milioane de ascultători.

Iată, succint, câteva date din trecutul Radiodifuziunii Române: 1925 — se constituie Asociaţia prietenilor radiofoniei (preşedinte prof. Dragomir Hurmuzescu) • 1928 — se înfiinţează Societatea de difuziune radiotelefonică din România • 1929, februarie — se difuzează prima emisiune pentru străinătate • 1948 — Radiodifuziunea trece în patrimoniul statului • 1949 — începe construirea Casei radiofoniei (inaugurată parţial în 1952 şi terminată în 1960) • 1992, 25 mai — prin legea Audiovizualului, Radiodifuziunea Română devine serviciu public autonom • 1993, 14 iulie — Radiodifuziunea Română obţine licenţa de emisie din partea CNA. Orele de program radio au crescut anual de la 4 466 în 1944 la 65 520 în 1992.

Sediile Radiodifuziunii s-au aflat pe strada Eugeniu Carada nr. 6 şi, de la finele lui 1929, pe str. General Berthelot nr. 60. Datorită unui complex de motive de interes strategic naţional, prin hotărârea guvernului nr. 571 din 29 septembrie 1992, imobilul din str. Ştirbei Vodă este transmis în administrarea Radiodifuziunii Române în vederea mutării în acest nou sediu. Casa Radio din str. Ştirbei Vodă este în prezent într-o amplă pregătire de proiecte în diferite faze de execuţie.

Dintre nenumăratele aprecieri adresate Radiodifuziunii Române, să reţinem pe cele transmise la 7 septembrie 1993 de prof. George E. Palade, laureat al Premiului Nobel de la Universitatea San Diego, din statul California U.S.A.:

„Radiocomentatorii de limbă română au un rol deosebit de important în evoluţia viitorului României. Fiind ţările româneşti «în calea tuturor răutăţilor» (după cum spuneau cronicarii), ultima răutate a mers mai adânc decât cele dinaintea ei şi a produs o diasporă românească răspândită prin aproape toate ţările lumii...

Diaspora e deci un capital important pentru viitorul României şi legătura ei cu ţara merită să fie menţinută şi mereu întărită prin mijloace de comunicaţie adecvate.

Radiodifuziunea e fără îndoială unul din aceste mijloace. A funcţionat în trecut menţinând speranţele unui popor despărţit de legăturile lui firesti. Poate funcţiona în viitor pentru promovarea legăturilor dintre românii din ţară şi cei din diasporă. Noutăţile de ordin politic sunt importante, dar mai importante sunt cele ce se referă la activităţile creatoare ale românilor, la contribuţiile românilor la patrimoniul lumii civilizate în literatură, arte, ştiinţe de bază şi ştiinţe aplicate. Radiodifuziunea poate să informeze românii de pretutindeni de ce reuşesc ei să facă an de an pentru binele lor propriu, ca şi pentru binele omenirii".

În virtutea bunelor relaţii de colaborare dintre revista noastră şi Radiodifuziunea Română, adresăm colegilor, colaboratorilor şi prietenilor noştri de la Radio călduroase urări de La mulţi ani!, cu bucurii şi succese, veşnic în emisie.

20 PENTRU 200 000

După cum am anunțat în numerele anterioare ale revistei, redacția noastră vă oferă, stimați cititori, cu prilejul sărbătorilor de iarnă, un nou concurs, prevăzut cu substanțiale premii:

- **Premiul I — 200 000 lei**
- **Premiul II — 150 000 lei**
- **Premiul III — 100 000 lei**
- **Premiul IV — 75 000 lei**
- **Premiul V — 50 000 lei**

Pentru a fi câștigătorii uneia dintre aceste importante sume de bani nu trebuie decât:

- **Să răspundeți celor 20 întrebări, publicate în serii de câte cinci, în numerele 12/1993, 1, 2 și 3/1994 ale revistei.**
- **Să trimiteți plicurile cu răspunsurile exacte pe adresa: redacția** Magazin istoric, **str. Ministerului, nr. 2, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, CP 1-702, Cod 70100, București, până cel târziu la** 15 aprilie 1994, **data ștampilei poștale. (Întrebările vor fi publicate în nr. 12/1993, 1, 2, 3/1994.**
- **Să atașați răspunsurilor cele 4 taloane (1, 2, 3, 4): concurenții care trimit mai multe seturi de taloane participă cu mai multe „intrări" la tragerea la sorți pentru desemnarea câștigătorilor, în cazul în care numărul participanților care au dat răspunsuri exacte la toate cele 20 de întrebări depășește numărul premiilor.**
- **Tragerea la sorți este publică și va fi anunțată din timp atât în paginile revistei cât și prin alte mijloace de informare în masă.**
- **Bibliografia concursului o constituie numerele revistei apărute în 1992, 1993 și lunile ianuarie, februarie și martie 1994.**

ASIGURAȚI-VĂ DIN TIMP PROCURAREA LOR.

20 DE ÎNTREBĂRI + 20 RĂSPUNSURI EXACTE = 200 000 LEI

Vă dorim mult succes!

Și acum, iată prima serie de 5 întrebări.

M A N D A T

Domnul General Aurel Aldea mandatar pe lângă Guvernul Uniunii Republicelor Sovietice Socialiste al Blocului National Democratic roman, este imputernicit să semneze, in numele acestui Bloc, cu guvernele Uniunei Republicelor Sovietice Socialiste, Marei Britanii si Statelor Unite ale Americei, actul de armistitiu conform propunerilor facute de Aliați și ameliorărilor consimțite ulterior de Guvernul Sovietic.

Conventia de armistițiu va rămane secreta, ea neputând fi publicată decât după punerea in aplicare. Aplicarea aemistitiului se va race de-indată ce se va constitui guvernul legal roman.

Domnul General Aldea este insarcinat deasemenea să coordoneze actiu nea militeră a Romaniei cu a armatei sovietice si a celorlalti aliati.

Domnia sa este mandatat in acelas timp să discute cu guvernul Uniunei Republicelor Sovietice Socialiste toate modalitatile de aplicare ele armistitiului precum și de a semna, dupa ce va fi prealabil autorizat, o conventie speciala in acest sens.

Facut in Bucuresti, azi

Pentru Partidul National Liberal

Pentru Partidul Comunist

Pentru Partidul Național-Țărănesc

Pentru Partidul Social-Democrat

1. La ce dată au fost adoptate de către Senat și Adunarea Deputaților stema și sigiliul României de astăzi?

a) 10 septembrie 1992
b) 14 mai 1991
c) 20 noiembrie 1992

2. Din acest document a fost omisă data întocmirii lui.

O puteți preciza?

20 PENTRU 200 000

3. Cei trei mari prieteni din această fotografie au acceptat pentru concursul nostru — să-și schimbe locurile între ei.

Știți în ce ordine erau așezați în momentul în care i-a imortalizat fotograful?

4. Cel mai îndelungat război din lume a durat între anii 1328 și 1463.

Așa să fie?

5. „Minunatele însușiri ale poporului nostru — spunea I.I.C. Brătianu într-o conferință înregistrată pe disc în 1927 — arată ce vast câmp stă deschis pentru o cultură națională care trebuie să surprindă tot ce poate dezvolta conștiința binelui, cunoștința adevărului și simțul frumosului și de ce folos poate deveni această cultură nu numai nouă, dar și...

Completați citatul.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **SCRISORI CĂTRE N. IORGA, VOL. IV: 1915-1916** (ediție îngrijită de **Petre Țurlea**).

Editura Minerva, București, 1993, 262 pp., 756 lei: 278 scrisori și 10 rezumate - doar 20% din totalul corespondenței din anii anunțați pe copertă -, o oglindă și a epocii, dar și a marelui cărturar.

● **I.G. Duca — MEMORII. VOL. II. NEUTRALITATEA. PARTEA II, 1915-1916** (ediție și indice adnotat de **Stelian Neagoe**).

Editura Helicon, Timișoara, 1993, 200 pp., 500 lei: se continuă publicarea după dactilogramele manuscrisului, încheindu-se primul ciclu al amintirilor omului politic român.

● **Jacques de Launay — A CINCEA VALIZĂ. TITULESCU ȘI EUROPA** (versiunea românească de **Stelian Țurlea**).

Editura Agni, București, 1993, 158 pp., 495 lei: un portret al omului, o prezentare a concepției sale de diplomație și povestea documentelor ce au dispărut (vezi și **Magazin istoric**, nr. 4/1992 și 7/1993).

● **Axinte Uricariul — CRONICA PARALELĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ȘI A MOLDOVEI** (ediție critică și studiu introductiv de **Gabriel Ștrempel**).

Editura Minerva, București, 1993, 380 pp., 950 lei: primul volum al mai vastei scrieri cronicărești, rămasă inedită mai bine de două veacuri și jumătate, tipărită acum într-o ediție științifică (**Magazin istoric**, nr. 10/1990).

● **Teoctist — PE TREPTELE SLUJIRII CREȘTINE, VOL. VI.**

Editura Institutului biblic și de misiune al bisericii ortodoxe române, București, 1992, 431 pp.: predici de Duminici și Sărbători, cuvântări ocazionale, meditații, studii și medalioane ale unor părinți duhovnicești, înmănuncheate în acest itinerar pastoral.

● **Gheorghe Barbul — AL TREILEA OM AL AXEI** (ediție pregătită pentru tipar de **V.F. Dobrinescu**; traducere și note de **Sanda-Maria Ardeleanu** și **Mihail Constantin Ardeleanu**).

Institutul European, Iași, 1992, 192 pp., 300 lei: se publică pentru prima oară în limba română amintirile celui care - ne spun editorii - a fost secretarul lui Mihai Antonescu.

● **Col. (r) Vasile Pricop, col. Gheorghe Suman, col. Marin Zaharia — EPOPEEA VÂNĂTORILOR DE MUNTE DIN ARMATA ROMÂNĂ.**

Editura Militară, București, 1992, 319 pp., 675 lei: pagini din istoricul unei arme create la noi la 3 noiembrie 1916, lovită și apoi desființată după 1948 și reînființată în 1964.

● Gheorghe Rado — PRIORITĂȚI ȘI RECORDURI MONDIALE DE AVIAȚIE.

Editura Tehnoprod, București, 1993, 208 pp., 1 200 lei: pasionații genului au la îndemână, de acum, răspunsuri la orice întrebare și-ar putea pune.

● **ROMANIAN CIVILIZATION.** Volume II, nr. 2 (spring 1993). 160 pp., 1 500 lei: publicată de Fundația Culturală Română în colaborare cu Centrul pentru istorie și civilizație europeană, din Iași, cuprinde studii consacrate istoriei moderne și contemporane a României.

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Continuăm prezentarea foştilor preşedinţi ai Consiliilor de Miniştri din perioada următoare primului război mondial, oameni politici a căror activitate ca şefi de guverne s-a desfăşurat la nivelul României reintregite.

BARBU ŞTIRBEI. Fiul lui Alexandru Ştirbei şi al Mariei Ghika-Comăneşti, s-a născut la Buftea (jud. Ilfov), în 4 noiembrie 1872. Era nepotul lui Barbu Ştirbei, domn al Ţării Româneşti (1849-1856). Studiile liceale şi universitare le-a urmat la Paris. Cumnat şi prieten intim cu I.I.C. Brătianu (căsătorit cu sora sa, Elisa), Barbu Ştirbei, apropiat al reginei Maria, a asigurat o influenţă puternică a liberalilor în cercurile Palatului. A fost administrator general al Domeniilor Coroanei (1913-1927).

Barbu Ştirbei a fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, titular la interne şi ad-interim la afacerile străine şi finanţe (4-21 iunie 1927). După revenirea în ţară şi proclamarea ca rege a lui Carol II, a fost nevoit să se autoexileze un timp (1930-1940). În vara anului 1933, sub egida sa, s-a constituit mişcarea politică denumită „Frontul constituţional", care a declanşat o puternică campanie împotriva lui Carol II şi a camarilei regale. Membru de onoare al Academiei Române (1929).

Cu acordul guvernului, Barbu Ştirbei a reprezentat la Cairo, în 1943-1944, opoziţia în tratativele cu Aliaţii pentru ieşirea din război a ţării noastre. A făcut parte din delegaţia română care a semnat Convenţia de armistiţiu de la Moscova (12 septembrie 1944). A încetat din viaţă la Bucureşti, în ziua de 24 martie 1947.

VINTILĂ I.C. BRĂTIANU. Al treilea fiu al lui Ion C. Brătianu s-a născut la Bucureşti, în ziua de 3 septembrie 1867. După ce a terminat cursurile Liceului „Sf. Sava", a fost trimis la Paris, unde a urmat un an de pregătire la secţia de matematici a Liceului „Saint Louis", apoi Şcoala Centrală, obţinând diploma de inginer (1891). Revenit în ţară, a fost angajat ca inginer şef la construcţia unor poduri; a devenit apoi director al Regiei Monopolurilor Statului.

A intrat în viaţa politică militantă, ca membru al Partidului Naţional Liberal, în 1900 preluând direcţia ziarului *L'Indépendance roumaine*, iar la 1902 pe cea a *Voinţei naţionale*, organul central al P.N.L. A fost numit secretar general al Ministerului de finanţe (1902) şi ales deputat (1903). Încă din 1905 şi-a afirmat „convingerea nestrămutată că *prin noi înşine* putem să ne dezvoltăm pe toate căile". A fost ales primar general al Capitalei (iunie 1907-februarie 1910), apoi director al Băncii Naţionale.

A fost în mai multe rânduri ministru: la război (15 august - 11 decembrie 1916 şi 11 decembrie 1916 - 10 iulie 1917), ministru secretar de stat şi ad-interim la război (10-19 iulie 1917), ministru materialului de război (20 iulie 1917-26 ianuarie 1918), ministru de finanţe (19 ianuarie 1922 - 27 martie 1926), din nou titular la finanţe (21 iunie 1927 - 3 noiembrie 1928); iar după moartea lui I.I.C. Brătianu, fratele său mai mare, şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (27 noiembrie 1927 - 3 noiembrie 1928). Din noiembrie 1927 a fost ales preşedinte al Partidului Naţional Liberal. A încetat din viaţă la Bucureşti, în ziua de 22 decembrie 1930. Despre el, biograful Constant Georgescu spunea că, a fost „primul om politic care a introdus în România metoda ştiinţifică în soluţionarea problemelor de stat".

IULIU MANIU. S-a născut la Șimleul Silvaniei, în ziua de 8 ianuarie 1873, ca fiu al avocatului Ioan Maniu și al soției sale Clara. Era, după mamă, strănepot al lui Simion Bărnuțiu și nepot al memorandistului Iuliu Coroianu, fratele mamei sale. A urmat școala primară la Blaj, gimnaziul reformat la Zalău, după care a studiat la Universitatea din Cluj și la cele din Viena și Budapesta, obținând doctoratul în drept (1896). Încă student, s-a angajat în politica militantă.

Avocat pledant la Șimleu (1898), a trecut apoi la Blaj în calitate de jurisconsult al Mitropoliei Unite (până în 1915). A fost ales în conducerea Partidului Național Român și, din 1906, deputat în Parlamentul din Budapesta. După declanșarea primei conflagrații mondiale, a fost trimis pe frontul italian; în 1918 a constituit Sfatul militar român de la Viena, care a organizat și condus unitățile constituite din ofițeri și soldați români din cadrul armatei austro-ungare. La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, a fost ales președinte al Consiliului Dirigent și șef al resortului de interne al acestuia (2 decembrie 1918-4 aprilie 1920); totodată, a devenit președinte al P.N.R. (9 august 1919-10 octombrie 1926).

După fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc, Iuliu Maniu a fost ales președinte al Partidului Național-Țărănesc (10 octombrie 1926 - 6 mai 1933) și numit președinte al Consiliului de Miniștri (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930), ad-interim la finanțe (15-26 octombrie 1929) și la război (5-14 aprilie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri (13 iunie - 8 octombrie 1930) și, din nou (20 octombrie 1932 - 12 ianuarie 1933). A revenit ca președinte al P.N.Ț. (23 noiembrie 1937-29 iulie 1947).

A condamnat regimurile de dictatură instaurate începând cu anul 1938 și a protestat împotriva politicii expansioniste a Uniunii Sovietice și Germaniei naziste pe seama teritoriilor românești; președinte al Asociației „Pro-Transilvania" (6 septembrie 1940). Iuliu Maniu a luat parte la acțiunea politică de răsturnare a guvernului condus de Ion Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei și Ungariei horthyste din 23 august 1944. A făcut parte, ca ministru secretar de stat (23 august - 4 noiembrie 1944) din primul guvern condus de generalul Constantin Sănătescu. S-a opus acțiunii de comunizare și sovietizare a României de către U.R.S.S. După dizolvarea P.N.Ț. (31 iulie 1947), Iuliu Maniu a fost arestat și, în urma unei înscenări judiciare (octombrie - noiembrie 1947), a fost condamnat la temniță grea pe viață. S-a stins în închisoarea de la Sighet, la 5 februarie 1953.

GEORGE G. MIRONESCU. S-a născut în Vaslui la 29 ianuarie 1874. După absolvirea liceului la Iași, a studiat la Universitatea din București (licențiat în drept — 1894 și în litere și filosofie — 1895). După obținerea doctoratului în drept la Paris (1898), a intrat în magistratură, ajungând procuror la Tribunalul Ilfov (1900), avocat al statului (1900-1901), iar în 1903 a devenit profesor la Facultatea de drept (cariera didactică și-a încheiat-o în 1939).

În timpul războiului de reîntregire, G.G. Mironescu, trimis la Paris, a susținut cauza unității naționale (a colaborat la revista *La Roumanie*). S-a încadrat în Partidul Poporului, apoi în Partidul Conservator-Național (Conservator-Democrat), din partea căruia a fost numit ministru al instrucțiunii publice în cabinetul Take Ionescu (17 decembrie 1921 - 17 ianuarie 1922). După fuzionarea grupării „takiste" cu Partidul Național Român, (din 1922), a devenit unul dintre fruntașii acestui partid și apoi al Partidului Național-Țărănesc din 1926.

De pe această platformă politică, a fost: ministru al afacerilor străine (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri, titular la afacerile străine și ad-interim la justiție (7-12 iunie 1937), în care calitate a prezidat actul „restaurației" lui Carol II; ministru al afacerilor străine (13 iunie - 8 octombrie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri și titular al afacerilor străine (10 octombrie 1930-17 aprilie 1931); ministru de finanțe (6 iunie - 20 octombrie 1932) și ad-interim la lucrări publice și comunicații (6-7 iunie 1932); vice-președinte al Consiliului de Miniștri (20 octombrie 1932 - 12 ianuarie 1933); din nou vice-președinte al Consiliului de Miniștri și titular la interne (14 ianuarie - 9 noiembrie 1933). În ianuarie 1935 a anunțat că se retrage din viața politică, pe motive personale.

Ca demnitar de stat, G.G. Mironescu a susținut regimul dictaturii personale instituit de Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie-30 martie 1938) și consilier regal (30 martie 1938). Membru onorific al Academiei Române (1939). A încetat din viață în anul 1949.

Documentar realizat de
dr. Ion MAMINA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

În prag de AN NOU 1994, vă adresăm, dragi prieteni de pe băncile şcolilor şi din sălile de curs ale facultăţilor, urările noastre de La mulţi ani! **împreună cu cele de multă sănătate, viaţă frumoasă şi succese la învăţătură.**

Am păstrat, şi în 1993, aceste pagini deschise tuturor celor care fac primii paşi în fascinantul univers al Muzei Clio, oferindu-le şansa de a se întâlni pentru prima dată cu emoţiile şi bucuriile cuvântului scris, de a face publice preocupările şi gândurile lor, de a lega prietenii şi de a împărtăşi din activitatea cercurilor de istorie.

Am aşteptat şi ne-ar fi bucurat să primim veşti şi din partea celor 37 bursieri ai Fundaţiei Culturale Magazin Istoric — burse acordate în anul 1992/1993. Sperăm că vor fi mai apropiaţi de noi cei 41 bursieri, elevi şi studenţi, ale căror nume le puteţi întâlni la pagina 41 a acestui număr şi pe care îi felicităm şi din această pagină.

Aşa cum am anunţat, rubrica noastră va fi prezentă şi în 1994 în paginile revistei. Aşteptăm deci să ne scrieţi, trimiţându-ne veşti despre voi şi şcolile sau facultăţile voastre, despre difuzarea revistei, despre acţiunile organizate în sprijinul popularizării Magazinului istoric **etc. etc.**

Reînnoim, de asemenea, invitaţia către cei dornici să sprijine studierea istoriei de către tânăra generaţie de a oferi, prin intermediul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, contribuţia lor materială (donaţii, burse, alte ajutoare) pasionaţilor învăţăcei ai Muzei Clio din şcoli şi facultăţi.

LICEENII ÎN LUPTA ANTICOMUNISTĂ

Sub acest titlu, publicăm câteva extrase semnificative dintr-o scrisoare sosită la redacţie. Conţinutul ei ne întăreşte convingerea că, între multe alte sarcini prioritare, istoriografia noastră trebuie să facă eforturi spre a integra în preocupările sale noi şi noi capitole din istoria contemporană a patriei. Între acestea şi problema rezistenţei anticomuniste a poporului român. Una din componentele importante ale acestei rezistenţe a reprezentat-o, desigur, lupta plină de curaj şi abnegaţie a tineretului, inclusiv a celui studios, elevi şi studenţi.

Cu acest gând, reproducem în continuare şi această mărturie:

„Azi, poporul nostru a luat cunoştinţă despre ceea ce se vorbea în şoaptă şi în grupuri restrânse până mai ieri: lupta anticomunistă. În această acţiune, un greu tribut l-au plătit elevii şi studenţii anilor 1947-1952. A fost dat ca elevii şi studenţii anului 1989 să ducă la capăt această luptă.

Începând cu 1948, după plecarea forţată a regelui, tineretul studios s-a angajat în lupta împotriva dictaturii care se instaura, împotriva minciunii şi a servilismului faţă de Uniunea Sovietică.

În iulie 1948, la Slatina, a luat fiinţă, sub conducerea mea, Organizaţia „Regele Mihai" (O.R.M.), cu un nucleu iniţial de trei elevi ai Liceului „Radu Greceanu". La ea au mai aderat apoi încă patru elevi, dar aceştia nu s-au cunoscut între ei niciodată. Scopul organizaţiei: manifestări secrete împotriva sovieticilor, contra comunismului, în special a Anei Pauker, prin afişe, etichete lipite pe stâlpii reţelei electrice şi de telefon, sau chiar aruncate prin pieţe şi pe străzi. Unul dintre cei patru aderenţi, fiul unui avocat slătinean, ne-a trădat şi în noaptea de 13 noiembrie 1948, grupul celor trei iniţiatori, în prezenţa trădătorului, a fost arestat. Securitatea s-a năpustit asupra elevilor, arestând circa 20 dintre ei, majoritatea din clasa mea, a VI-a, copii complet nevinovaţi. Şi-au

dat seama de acest fapt și i-au eliberat repede. Îmi aduc aminte că printre cei arestați se aflau și unii colegi care aderaseră la organizații pro-comuniste, situație ridicolă și tragică în același timp. Printre ei, un viitor nume de rezonanță în propaganda comunistă de la noi, ajuns profesor universitar de marxism, cu studii la Moscova; el a fost cel care a cerut eliminarea mea din școală, cu toate că în urmă cu doi ani îi salvasem, dacă nu viața, cel puțin sănătatea.

Deoarece eu eram singurul care cunoștea identitatea celor patru aderenți și locul de păstrare a materialelor (o „tiparniță" de tip școlar, ștampila organizației — cu coroana regală în centru — și altele), am putut improviza o acoperire. Neavând acceptul celorlalți, voi pomeni dintre primii trei doar numele viitorului medic Ilie Barbu, viitorul medic la Slatina și Sibiu, plecat în 1988 din țară și decedat în Suedia de leucemie; dintre cei atrași de noi ulterior, amintesc pe viitorul profesor de limba română din Slatina, Gheorghe Mitrache. Acesta mi-a povestit după eliberare, și de câte ori ne-am întâlnit, că la fiecare uruit de mașină noaptea, pe strada sa, se scula și se uita cu teamă pe geam, crezând că i-a venit și lui rândul.

Așa cum am spus, având exclusivitatea anumitor secrete și rezistând bătăilor unui anume plutonier Diaconu, fost croitor în Slatina, mai târziu dat afară de stăpânii săi din cauza idioțeniei sale de nevindecat, anchetatorii n-au putut afla mai nimic. Ancheta a durat patru luni, dar eliberarea noastră, cred și acum acest lucru, s-a datorat unei minuni dumnezeiești. Într-adevăr, cred că Dumnezeu a fost cu noi: în ajunul Crăciunului, soția căpitanului Bordei, șeful securității locale, a alunecat pe gheață, s-a lovit puternic la cap și, cu toate intervențiile doctorului Vintilă Dan Ilie, directorul spitalului din Slatina, unde tatăl meu era administrator, femeia nu a putut fi salvată. Tatăl meu, care lucra în acel post din 1930, îl cunoștea bine pe Bordei, acesta provenind din vechea siguranță a statului. Așa se face că la toate insistențele celei care s-a numit „Cățeaua" și care lucra la Inspectoratul Securității Pitești de a-i fi predați ei spre anchetare, Bordei s-a opus. Am văzut-o pe această criminală de vreo trei-patru ori la Slatina, dar eu pe atunci nu știam de ce era capabilă acea ființă. Tot Bordei, la rugămintea tatălui meu, care stabilise o legătură la Ministerul de interne, a trimis dosarul nostru acolo, ceea ce a dus la eliberarea noastră.

După eliberare, încă din prima noapte am găsit toate materialele la locul cunoscut numai de mine și le-am dat foc, eliminând orice urmă.

Natural, am fost eliminat din toate școlile din țară, având pe foaia matricolă și explicația acestei măsuri: „pentru încercarea de constituire a unei organizații subversive". Totodată, mi s-a pus în vedere să părăsesc orașul Slatina.

Am stat la Spineni, mai mult ascuns, în casa de acolo a tatălui meu. Am realizat pericolul prin care am trecut, numai după ce am stat de vorbă cu un coleg de liceu, fiul preotului Marinescu de la Profa, care mi-a povestit ce-a pățit grupul lor la Pitești timp de patru ani. În 1953, s-au întors acasă la Spineni, după 5 ani de detenție, scriitorul Marin Ion Iovescu și preotul Rădulescu. În anul următor, 1954, prof. Petre N. Victor, slătinean, care mă cunoștea de copil, ajuns director la Liceul „Gh. Șincai" din București, împreună cu Soare, secretarul acestei școli, și-au asumat marele risc de a-mi permite să termin studiile și să susțin bacalaureatul în 1955, scăpând de acea însemnare fatidică de pe foaia matricolă...

Traian POPESCU-SPINENI

ELEVII ȘI MIHAI VITEAZUL

În cadrul manifestărilor științifice și culturale, dedicate împlinirii a 400 de ani de la începutul domniei lui Mihai Viteazul, organizate la Craiova între 14 și 17 octombrie a.c., a avut loc, la 14 octombrie, și o sesiune de comunicări ale elevilor pe tema *Unitate și continuitate în istoria medievală a României*, în cadrul căreia au fost înscrise contribuțiile următorilor tineri istorici: *Cătălina Neluța Secu* (Școala Bârca, Dolj), *Ion Popârlan* (Liceul Tudor Arghezi), *Alina Badea* (Liceul Elena Cuza), *Lucian Gheorghe* (Liceul militar Tudor Vladimirescu), *Amelia Surdu* (Școala nr. 34), *Denisa Iliescu* (Liceul Elena Cuza), *Raluca David* (Liceul Nicolae Bălcescu), *Dragoș Ticu* (Școala nr. 30), *Mihai Gragoi* (Liceul Traian Vuia), *Angela Stoenescu*, *Cristina Maria Huștea* (Școala nr. 30), *Marinela Călin* (Școala nr. 34), *Elena Nedelcea* (Liceul Elena Cuza), *Cristina Pădureanu* (Școala nr. 34), *Bogdan Capră* (Liceul militar Tudor Vladimirescu), *Alina Șută* (Școala normală), *Laura Mocanu* (Școala normală), *Cristina Melcioiu*, *Alina Truță* (Școala nr. 33), *Oana Ștefănică*, *Loredana Niță* (Liceul Frații Buzești), *Adina Stancu* (Liceul Nicolae Bălcescu), *Nicu Șovăilă* (Liceul Traian Vuia), *Carol Zisu* (Liceul Elena Cuza).

Felicitări elevilor doljeni și profesorilor lor pentru strădaniile de a cinsti astfel memoria marelui voievod unificator de țară, urcat pe tronul Țării Românești în urmă cu patru veacuri.

PIERRE LAROUSSE:

un om şi dicţionarul lui

Institutor din Burgundia, instalat la Paris pentru a-şi perfecta vasta cultură, Pierre Larousse s-a lansat în urmă cu 130 ani, în 1863, în aventura Marelui Dicţionar: **toate cunoştinţele secolului XIX în 15 volume! Această operă monumentală este astăzi celebră în întreaga lume, dar autorul ei rămâne necunoscut. Luna aceasta, urmează să apară la Paris lucrarea** Pierre Larousse et son temps, **de Jean-Yves Mollier şi Pascal Orly**[1].

JEAN-YVES MOLLIER

Lansată în 1863, întreprinderea lui Pierre Larousse părea o sfidare, compromisă din start. Ea avea un precedent ce o eclipsa: *Enciclopedia* lui Diderot, din anul 1751. Succedând *Enciclopediei* din sec. XVIII, dar fiind diferită de ea şi net republicană, lucrarea aflată în pregătire se adresa „tuturor categoriilor de cititori", şi nu doar eruditilor, precum rivala sa, din urmă cu mai bine de un secol. Pe 8 martie 1863, cu câteva săptămâni întârziere faţă de Emile Littré — care publicase, începând din februarie acelaşi an, primele sale trei cărţi din *Dictionnaire de la langue française* — Pierre Larousse a anunţat, în revista *L'Ecole normale*, apariţia unui *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle francais, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique* etc. etc., ce trebuia să conţină materia a 200 de volume.

Primul fascicul a fost tras pe 27 decembrie 1863. Pierre Larousse a avut mari greutăţi în procurarea banilor, în vreme ce E. Littré, savant prestigios, unul dintre părinţii filosofiei pozitiviste, a fost susţinut financiar de Librăria Hachette, prima întreprindere europeană de editare şi difuzare.

În 1865, *Dictionnaire de la langue française* a fost încheiat (va fi publicat integral în 1870). În vreme ce Littré este ales membru al Academiei franceze, în 1872, P. Larousse abia începe să tipărească primele „voci" de la litera „E". Dar luându-şi misiunea în serios, el a lăsat succesorilor săi materie suficientă pentru a alcătui întregul *Grand Dictionnaire*, care va fi terminat în septembrie 1876, 20 luni după decesul său.

Prezentat adesea ca un autodidact, Larousse este mai de grabă un copil al sec. XIX; veac în care studiile universitare, exceptând dreptul şi medicina, nu aveau nici un sens. Născut la Toucy, în Yonne, în 1817, dintr-un tată rotar-fierar şi o mamă hangiţă, Pierre a urmat şcoala primară în sat, unde sute de băieţi se străduiau să înveţe buchiile limbii franceze. Cu o bursă oferită de Consiliul general al departamentului, a fost admis în 1834 la Şcoala normală de institutori de la Versailles. În aprilie 1838, a revenit în sat, pentru a-i învăţa carte pe copii. Dar după numai doi ani, a părăsit definitiv postul său din învăţământ, pentru a reveni la Paris şi a-şi realiza proiectul.

Despre primii săi zece ani parizieni, nu se ştie altceva decât ce este scris în prefaţa la *Grand Dictionnaire*. Lector împătimit, frecventa asiduu bibliotecile. Auditor infatigabil

[1] Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată — din revista franceză *L'Histoire*.

al cursurilor de greacă, latină, franceză, literaturi străine, lingvistică, sanscrită, şi chiar chineză, nu părăsea practic Sorbona şi Collège de France. Când lipsea din aceste locuri, o făcea doar pentru a frecventa Conservatorul naţional de arte şi meserii, Observatorul astronomic sau Muzeul de istorie naturală.

P. Larousse a putut duce o asemenea existenţă, numai pentru că a fost susţinut financiar de familie. Deschiderea de spirit a părinţilor lui pare absolut extraordinară într-o lume în care meşteşugarii şi comercianţii de provincie aveau puţin respect pentru Universitate. Căsătoria fiicei lor în 1842 şi intrarea în casă a unui ginere, ce va lua conducerea hanului, a coincis cu o „dotă" acordată mezinului, egală cu cea a tinerei soţii.

În acest timp, P. Larousse aduna fişe pe toate subiectele. În anii 1850, el a cunoscut-o pe Suzanne Caubel, care i-a devenit soţie. Cu un confrate din Yonne, Augustin Boyer, cu care era în bune relaţii, Pierre a fondat o librărie pe str. Saint-André-des-Arts. Boyer era girantul, în vreme ce Larousse a redactat numeroase manuale şcolare şi un dicţionar pentru uzul elevilor, din vânzarea cărora a fost posibilă continuarea marelui proiect.

Instalat în propria sa imprimerie, pe str. Notre-Dame-des Champs la nr. 49, Larousse împreună cu soţia, un nepot şi câţiva muncitori, a continuat cursa sa de viteză contra bolii şi morţii; un prim atac cerebral a avut în 1869, iar în 1872 Pierre va suferi o congestie cerebrală. Muncind 15-16 ore pe zi, el a câştigat pariul cu sine însuşi.

Dar autorul-editor a întemeiat şi un adevărat imperiu editorial modern. El a încheiat un contract cu un mare profesionist al creditului, Abel Pilon, pentru a comercializa întreprinderea sa. Voiajorii comerciali ai „Creditului literar şi muzical pentru achiziţia de muzică şi cărţi" au străbătut în lung şi lat ţara, oferind clientului colecţia completă (cele 15 volume pentru 600 franci, circa 12 000 franci de azi), cu 20 franci pe lună. La moartea lui Pierre Larousse, această inovaţie revoluţionară salvase aventura şi permisese unui îndrăgostit de dicţionare, izolat în Paris, să rivalizeze cu puternica Librărie Hachette et Compagnie.

Când a murit, în ianuarie 1875, P. Larousse nu ştia că inventase o formulă de viitor. Gustul pentru enciclopedii se va răspândi în lumea întreagă. Micul burgundez din Toucy visase să fie Diderot-ul epocii sale. Va deveni învăţătorul Franţei. În 1905, Claude Augé (1854-1924), succesorul său, a lansat *Petit Larousse illustré*, care a luat cu asalt şcolile şi bibliotecile.

CLIO ANUNŢĂ

Am primit la redacţie câteva numere din două publicaţii ce abordează un domeniu înrudit cu istoria: etnografia şi folclorul. Este vorba despre *Memoriile comisiei de folclor* — tomul I (1987) şi tomul II (1988) — ale Academiei Române şi de *Revista de etnografie şi folclor*, tom 38, nr. 1-4/1993. Ele ne reamintesc faptul că în anul ce vine, Institutul de etnografie şi folclor va împlini 45 ani de la înfiinţarea sa.

Etnografia şi folclorul — aşa cum ne-o dovedeşte şi conţinutul publicaţiilor amintite — oferă adesea istoricului izvoare suplimentare şi unghiuri de abordare deosebite ale fenomenelor istorice. Astfel, în numărul dublu al *Revistei de etnografie şi folclor* consacrat celor 75 ani de la unirea Basarabiei şi Bucovinei cu România se publică documente inedite sau mai puţin cunoscute despre rolul Academiei Române în tragicul an 1940, despre vechimea locuirii românilor dincolo de Nistru, despre condiţia prizonierilor români în timpul celui de al doilea război mondial.

Lucruri deosebite poate afla cititorul şi din celelalte numere, cât şi din *Memoriile comisiei de folclor* despre Ioan Slavici şi creaţia de basme, despre colinda doinită şi proverbul românesc, despre rituri de descolindare în sud-estul Europei, despre primul curs de folclor ţinut la Universitatea din Bucureşti sau vechi texte folclorice în manuscrisele din nord-vestul Munteniei, despre personalitatea lui Constantin Brăiloiu sau despre balada populară **Mioriţa.**

DIN REVOLUŢIA FRANCEZĂ

(monoverb reflexiv: 6-9)

„PE-AL NOSTRU STEAG“

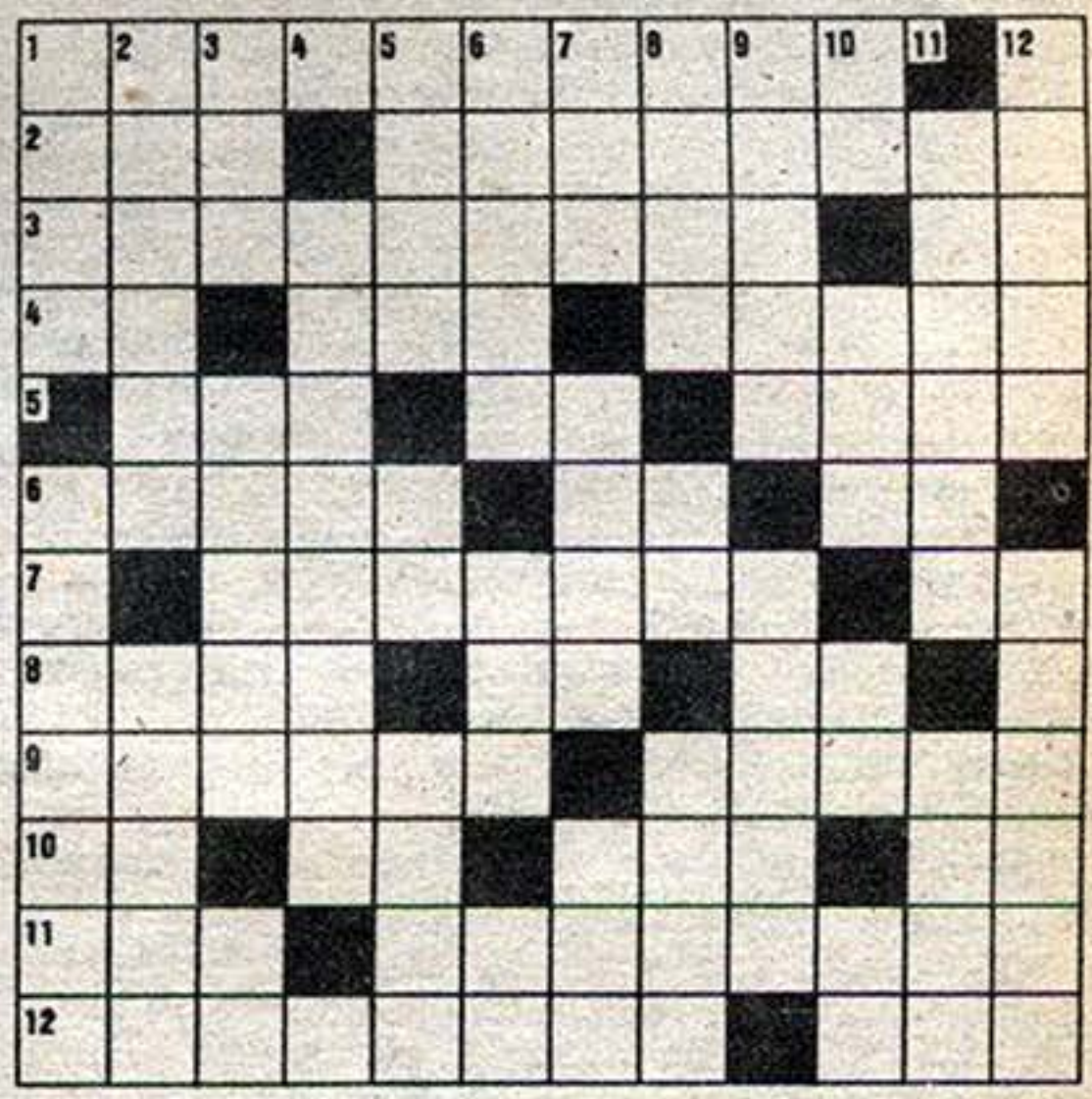

ORIZONTAL: 1) Compozitor român (1858-1883), înfocat luptător pentru unirea noastră „în cuget şi-n simţiri“, autorul cunoscutelor imnuri *Pe-al nostru steag* pe versurile lui Andrei Bârseanu şi *Trei culori* pe un text propriu. 2) ... Ipătescu, eroină a revoluţiei de la 1848, purtătoarea drapelului desfăşurat în fruntea maselor care au eliberat guvernul naţional arestat în urma unui complot - În ziua de 24 a acestei luni s-a săvârşit Unirea Principatelor Române (1859) sub faldurile drapelului tricolor. 3) Cartier al Bucureştilor, pe al cărui platou domnitorul Alexandru Ioan Cuza a încredinţat regimentelor prezentate la solemnitate drapelele unităţilor, în ziua de 13 septembrie 1863 - Nicolae Neagu. 4) Dumneaei - Sau - Culoarea vulturilor cusuţi pe primul tricolor al armatei române, dat ostaşilor de Vodă Alexandru Ghica în anul 1834, cu învoirea sultanului. 5) Una dintre cele trei culori ale drapelului nostru, simbolizând sângele vărsat pentru apărarea pământului strămoşesc - Sunete scoase din tubă! - Emblemă, simbol. 6) Şefi de triburi arabe - „... arme“, celebrul marş al lui Şt. O. Iosif pe muzică de Alfonso Castaldi, din care spicuim versurile: „Când patria ne cheamă sub drapel / Datori sunt toţi copiii ei s-alerge / Să-l apere, să moară pentru el“. - Alfa şi omega. 7) Vestitul ostaş din Războiul nostru pentru neatârnare, imortalizat de Vasile Alecsandri în poezia *Peneş Curcanul* - Margine de steag! 8) Derivat din numele Ion - La ieşirea din manej! - „... hai!“, cunoscuta chemare la luptă a lui Avram Iancu, după încheierea marii adunări naţionale de la 15-17 mai 1848 de pe Câmpia Libertăţii de lângă Blaj. 9) Nasture de alamă purtat ca semn distinctiv pe tunici şi la cizme de cavaleriştii şi roşiorii de altă dată - Marele voievod care după bătălia de la Mirăslău a desprins pânza drapelului de pe lance şi a trecut Mureşul înot purtând-o sub platoşă, pentru a nu cădea pradă duşmanului. 10) Un capăt de blană! - Tudor Stoica - Albastrul său este simbolizat de una din culorile tricolorului - Nicolae Bălcescu. 11) Scoase din debit! - Marele nostru poet naţional (1850-1889), din a cărui poezie *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie* citâm: „Spuie lumii large steaguri tricolore / Spuie ce-i poporul mare, românesc...“. 12) Arbust răşinos cu frunzele mereu verzi, pe-a cărui ramură era aşezat vulturul negru din steagul lui Mihai Viteazul (pl.) - Atunci când e copt, simbolizează culoarea galbenă din tricolor.

VERTICAL: 1) Are ca simbol un steag alb, folosit şi de solii veniţi cu intenţii bune în tabăra inamicului - Domn al Ţării Româneşti (1849-1856). 2) Cinstea de-a lupta sub drapel - Purtătoare de săgeţi în luptele date de arcaşii lui Ştefan Vodă. 3) Căpitan de origine sârbă, remarcat pentru vitejia sa în oştile domnitorilor Mihai Viteazul şi Radu Şerban - În luptele din preajma acestei vestite localităţi din Moldova s-a distins în anul 1917 plutonierul veteran Gheorghe Arsene în vârstă de 66 de ani, portdrapelul Regimentului 13 Dorobanţi „Ştefan cel Mare“ - Ion Neculce. 4) Alt erou din Marele Război de Reîntregire, portdrapelul Regimentului 74 infanterie, care trece Dunărea înot de la Turtucaia la Oltenița, salvând astfel steagul unității, în seara de 24 august 1916. 5) Miel de-un an - Alifie - Lanţ de munţi în toponimia rusă. 6) Caporalul-erou care a ridicat pe reduta Plevnei drapelul Regimentului 13 Dorobanţi, fiind apoi străpuns de o baionetă turcească - Aceea - Mihai Eminescu. 7) Maior al oştirii române căzut eroic la datorie în timpul asaltului asupra garnizoanei otomane din Rahova, la 7 noiembrie 1877 - Opus steagului negru-galben al împăratului de la Viena, tricolorul românesc a fost desfăşurat în toată splendoarea sa la 3/15 mai 1848 pe câmpia din preajma acestei localităţi transilvane - Terci. 8) A vesti din goarnă începutul atacului - 1848 sau 1916 - A ursi. 9) Nume de origine latină, introdus şi la noi prin exponenţii Şcolii Ardelene - E scrisă „pe-al nostru steag“. 10) Intrate-n tură! - Nu-i bună deloc - Strigătul durerii - Sandu Luca. 11) Plin de suflet şi energie, asemenea ostaşilor pe câmpul de luptă - Nume feminin. 12) Cerul curat, reflectat în albastrul drapelului - Luptător pentru cauza unirii tuturor românilor sub un singur drapel, asemenea marilor noştri înaintaşi Nicolae Iorga, Vasile Goldiş sau Iuliu Maniu.

Dicţionar: ITUL, TSEP

Andrei CIURUNGA

Soluţia careului *Ctitorii: STAVROPOLEOS - ARGES - ORADEA - DEAL - STREI - V - IP - SIEU - TAA - PIIC - CC - BAM - REALA - ATU - VA - ER - URS - IZVOR - CARPATI - AANN - IRO - DENSUS - O - SHAW - L - E - LAT - TIT - CETATUIA - A - ALBAIULIA*

Soluţia jocului publicat în nr. 11/1993, p. 23: ARCA LUI NOE

DIALOG CU CITITORII

O CARTE DESPRE SILVESTRI LA LONDRA

Festivalul şi Concursul Constantin Silvestri ajuns la cea de a treia ediţie la Târgu-Mureş datorită devotamentului şi pasiunii unui grup de muzicieni entuziaşti din ţară şi străinătate şi în primul rând tenacităţii doamnei Anda Anastasescu, directoarea sa de la început, sprijiniţi de mulţi sponsori, ne-a adus şi o veste din domeniul istoriei muzicii. La Londra este în pregătire apariţia unei dense monografii consacrate compozitorului, dirijorului şi pianistului Constantin Silvestri, una din gloriile muzicii româneşti din secolul XX. Autorul ei, John Howard Gritten (colaborator şi al revistei noastre, vezi Magazin istoric, **nr. 6/1974) a făcut o amplă investigaţie în arhive şi biblioteci din Anglia şi România, a intervievat zeci de personalităţi care l-au cunoscut pe Silvestri pentru a realiza acest volum care va veni să umple un mare gol în literatura istorică muzicală. Pe când monografia Gritten-Silvestri în româneşte?**

„UNIFICAREA NU ÎNSEAMNĂ DEZNAŢIONALIZARE..."

D-na prof. STELUŢA CRĂINICEANU, din Bucureşti, **fiica luptătorului bănăţean pentru unitate naţională, dr. Avram Imbroane (1880-1938), ne trimite câteva evocări documentare privind activitatea tatălui său în slujba cauzei Marii Uniri.**

Astfel, dr. Zaharia Munteanu — care a asistat la discuţiile delegaţilor veniţi la Alba Iulia în şedinţa din 17/30 noiembrie 1918 — nota în memoriile sale: „Primul care a luat cuvântul dintre delegaţi a fost Avram Imbroane, conducătorul delegaţilor din Banat, care într-o cuvântare însufleţită şi plină de avânt naţional şi de o vervă ne-ntrecută s-a rostit în numele întregului popor român din Banat pentru «Unirea fără condiţii».

Întreaga adunare a rămas adânc impresionată de cuvintele înaripate rostite de Avram Imbroane".

Reţinem şi acest fragment din articolul Noi şi naţionalităţile, publicat de dr. Avram Imbroane în Banatul românesc **din 26 ianuarie 1921: „A fi bun român nu înseamnă a fi şovin şi duşman al altor neamuri; dimpotrivă, cine iubeşte sincer şi cu ardoare neamul, acela înţelege şi respectă sentimentele naţionale ale altora; iar şovinismul nu este propriu firii neamului nostru, caracterizat prin înţelepciune şi larg umanitarism... Unificarea nu înseamnă deznaţionalizare".**

DIN GARDA NAŢIONALĂ ROMÂNĂ

DI. OCTAVIAN POPA REMI'E, din Bucureşti:

Sunt un veteran de război şi fost voluntar în GARDA NAŢIONALĂ ROMÂNĂ în anul 1918, poate ultimul supravieţuitor, şi întrucât se apropie aniversarea a 75 de ani de la Marea Unire din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, vă trimit alăturat un material spre publicare referitor la acest eveniment.

Dacă consideraţi că publicarea lui merită să fie cunoscută publicului aş fi fericit şi mulţumit şi aş duce cu mine pe ultimul drum, pe lângă imaginea Munţilor mei Apuseni, şi această amintire.

În continuare, corespondentul nostru notează relativ la formarea Gărzilor Naţionale Române în toamna lui 1918 (despre care am scris şi noi în nr. 7-9/1978, 12/1983):

Apariţia Gărzilor Naţionale Române în luna septembrie 1918 a fost un fenomen izvorât dintr-o necesitate istorică şi la timpul potrivit pentru a ajuta la desăvârşirea actului istoric de reîntregirea neamului românesc prin HOTĂRÂREA MARII ADUNĂRI NAŢIONALE de la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia.

La Orăştie, căpitanul Valer Pascu din Săcărâmbu, întors de pe frontul italian a format o unitate cu care a acţionat în judeţul Hunedoara şi a participat cu o unitate şi la Adunarea de la Alba-Iulia. (Într-o fotografie de epocă se vede în faţă în rândul prim, în dreapta, cu drapelul tricolor.)

Deşi Garda Naţională a funcţionat într-o perioadă foarte scurtă, până la 28 decembrie 1918, când armata română s-a stabilit pe linia de demarcaţie fixată de aliaţi (Tg. Mureş — Cluj), până la semnarea tratatului special între Puterile Mari şi Polonia, România, Cehoslovacia şi Iugoslavia la 10 august 1920, rolul ei în această perioadă critică a fost decisiv pentru apărarea localităţilor şi a populaţiei din teritoriul desprins din monarhie.

Consider că este demn de menţionat patriotismul de care au dat dovadă voluntarii din Garda Naţională, când întorşi de pe frontiurile de luptă din Italia, Franţa şi Rusia, au luat din nou arma în mână pentru realizarea visului de veacuri al neamului nostru, pentru ROMÂNIA MARE.

MAGAZIN ISTORIC PREZENT LA:

Centenarul Bienalei din Veneţia: inaugurarea Pavilionului românesc complet restaurat — din fonduri private — de comisarul României, Dr. Radu Varia; Cel de al doilea Congres internaţional de studii româno-americane de la Iaşi; Lucrările de construcţie a noii Biblioteci Naţionale Franceze de la Paris; Seminarul internaţional de studii de istorie americană şi ştiinţele sociale în Europa şi S.U.A., şi prima întâlnire a 24 de reviste de istorie din lume la Roma; Cel de al 25-lea Congres al Asociaţiei americane de studii slavone şi est europene. (Honolulu — Hawaii); Noile descoperiri arheologice şi noul muzeu de istorie din Cairo; Noile descoperiri istorice din Israel.

REVISTA POMPIERILOR

Am primit nr. 19, septembrie 1993, al revistei Alo, 981!, **editată de brigada de pompieri a Capitalei (coordonatorii publicaţiei:** Constantin Rădan, Carmen Hotoboc).

În paginile revistei, pe lângă articole de specialitate, şi o evocare istorică, datorată prof. ION DEBOVEANU, a pompierilor de la 1848, în rândul cărora s-a distins căpitanul Pavel Zăgănescu (Magazin istoric, **nr. 9/1981).**

SUMARUL SUMARELOR, 1993

Istoria României

		Nr.	Pag.
Medie			
Beldimanii	— Beldiman R. — Rădulescu M.S.	3(312)	36—40
Misiunea istorică a Ungariei	— Brătianu Gh. I.	10(319)	3—9
De la Văcărești la Luvru	— Cândea V.	5(314)	9—12
Din cronica moravurilor veacului fanariot	— Cernovodeanu P.	5(314) 6(315) 7(316)	13—16 7—10 9—11
Mihnea II în Africa de Nord (1584-1585)	— David Gh.	1(310)	88
Domnița Maria, fiica lui Petru Șchiopul	— David Gh.	5(314)	17—22
Snagov — legendă și istorie	— Dumitriu-Snagov I.	1(310)	42—43
Cnezi, primiceri și districte	— Feneșan C.	9(318)	46—48
Târguri, orașe și cetăți dintre Prut și Nistru	— Giurescu C.C.	1(310)	24—25,32
Adevărul sub cenușa istoriei	— Gorovei Șt. S.	7(316)	3—4
Ioan Tăutu Logofătul	— Gorovei Șt. S.	9(318)	49—55
Genovezi în Moldova lui Ștefan cel Mare	— Halunga M.	4(313)	49—51
1809. Călătoria contelui de Moriolles de la Nistru la Brăila	— Lăzărescu D.A.	4(313)	41—43
Rolul politic al românilor între Orient și Occident	— Panaitescu P.P.	7(316)	3—5
Urmele Vicinei?	— Rada M. — Cochină N. — Manea D.	7(316)	51—52
Domnul Țării Românești, Patriarhul Ierusalimului și regele Suediei	— Răduică N.	5(314)	23—24
Hatmanul Răducanu R. Rosetti	— Rosetti R.R.	1(310) 2(311)	59—61 18—21
Moțoc vornicul	— Szekely M.M.	3(312)	56—60
Manuscrise robite de cazaci	— Turdeanu E.	7(316) 8(317) 9(318)	5—8 6—8,13 42—45
Modernă			
Bucuria revenirii Basarabiei la Patria-Mamă	— Alistar E.	3(312)	9—14
Anticari și arheologi	— Avram Al.	3(312)	61—63
Cel mai mare act din istoria neamului	— Bălan C.	12(321)	20—21
Istorie și cultură	— Bârseanu A.	4(313)	2
Bucovina: momente din drumul ei spre 1918	— Bodea C.	12(321)	7—12
Despre cultura națională	— Brătianu I.I.C.	3(312)	68
1898. Un român la Istanbul	— Cerchez I.	2(311)	11—17
Mai 1812. Pacea de la București	— Cernovodeanu P.	2(311) 3(312)	7—10 3—8
„Legea inevitabilă a destinului"	— Cristea Miron	12(321)	2
Misiunea de a fonda statul român	— Cuza Al.I.	5(314)	2
Stemele României Moderne	— Dogaru M.	1(310)	3—5
Constantin Romanul Vivul	— Dragomir S.	6(315)	3—6
Pentru România Mare	— Filipescu N.	11(320)	2
Generalul Ion Emanoil Florescu	— Florescu R.R.	1(310)	7—9
Ioan Pelivan la Conferința Păcii (1919-1920)	— Goșu A.	12(321)	22—25
De la Reval la București	— Hincu D.	3(312)	27
„Clauza" — o istorie mai mult decât centenară	— Hincu D.	10(319) 11(320)	36—39 29—32
Întâlniri cu I.I.C. Brătianu	— Iacovachi Al.	3(312) 4(313) 5(314)	69—72 44—48 46—49
Bucureștii în carnaval	— Ionescu A.S.	11(320)	36—40
Prima Societate românească de agricultură	— Ionescu D.P.	1(310)	87
Steagul lui Ștefan cel Mare	— Iorga n.	12(321)	6
Cea mai frumoasă pagină de istorie (Al. I. Cuza)	— Kogălniceanu M.	5(314)	3—4
Desăvârșita unitate a românilor	— Lapedatu Al.	10(319)	2
Când a sosit ceasul mântuirii	— Maniu I.	12(321)	13—19
Cotroceni — o istorie și puțin cunoscutul ei autor	— Michelson P.E.	3(312)	19—21
Sever de Zotta către Dimitrie Onciul	— Paraschiv N.	9(318)	80
Din timpul lui Cuza	— Papedopol-Calimah Al.	1(310) 2(311)	10—12 3—6,14
Ion Nistor — profesor universitar	— Popa A.	3(312)	76—77
România și războaiele balcanice	— Preda D.	7(316) 8(317)	13—18 47—53
Din zilele Marii Uniri	— Rosetti R.R.	11(320) 12(321)	3—7 26—31
G.D. Teutsch	— Schuster-Stein P.	12(321)	40
Sfatul Țării	— Scurtu I.	12(321)	3—6
Cardinalul Iuliu Hossu. Documente inedite	— Snagov I.D.	12(321)	36—39
Cuvântul Basarabiei la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia	— Ștefan M.	3(312)	16—18
Dimitrie A. Sturdza	— Ștrempel G.	1(310)	13—17

		Nr.	Pag.
Din vremea lui Cuza Vodă	— Văcărescu Th.C.	5(314), 6(315)	5—8, 11—15
Carol I — început de domnie;	— Văcărescu Th.C.	8(317), 9(318)	36—40, 62—65
Carol I se căsătorește	— Velescu O.	3(312)	49—53
Cu automobilul prin București	— Xenopol A.D.	9(318)	2
Comunitatea de neam	— Zamfirescu D.	3(312)	2
Însușiri sufletești	— D.H.	5(314)	58—60
Titu Maiorescu la Berlin			

Contemporană

Arhipelagul ororii	— Aioanei C.	3(312)	22—27
	— Troncotă C.	4(313), 5(314)	10—13, 36—40,45
1940-1944. Mihai Antonescu — Convorbiri diplomatice	— Ardeleanu I.	4(313), 5(314)	20—26, 41—45
Mihai Antonescu — convorbiri pentru pregătirea păcii	— Ardeleanu I.	6(315)	16—20,44
1 august 1943. Sar în aer Ploieștii	— Avram V.		
	— Costache C.	2(311)	52—57
Onoarea ofițerilor de marină	— Bădescu V.	12(321)	65
Stema României contemporane	— Berindei D.	1(310)	6
I. Antonescu: „Numai uniți veți învinge și veți fi respectați"	— Borcescu T.	9(318)	14—15
Un memoriu al generalului Iacobici către I. Antonescu din 19 august 1944	— Buzatu Gh.	7(316)	38—39
O farsă stalinistă: „Procesul" Antonescu	— Buzatu Gh.	8(317)	19—23
Din documentele exilului	— Buzatu Gh.	11(320)	19
Armand Călinescu: „Am convingerea că a existat o instigație străină"	— Chivu I.	9(318)	38
Pagini de jurnal. 1940 — asasinarea profesorului Virgil Madgearu	— Coposu C.	9(318)	3—9,25
11 zile pentru 11 minute	— David A.	2(311)	55
Constantin-Titel Petrescu	— Dimitriu A.	9(318)	21—25
Imaginea generalului Charles de Gaulle în România	— Fotino N.		
	— Popișteanu C.	5(314)	54—56
Din credință pentru țara ta	— Fuiorea N.	7(316)	38—37
Memorii diplomatice	— Ghica D.	7(316), 8(317)	19—24,39, 59—63
Cum a fost înlăturat guvernul Rădescu	— Giurescu D.C.	2(311)	22—29
Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet	— Giurescu C.C.		
	— Giurescu D.C.	7(316)	40—42
În spatele ușilor închise, la București și Washington	— Harrington J.F.	1(310)	44—50
	— Courtney B.J.	2(311)	41—44
	— Popișteanu C.	3(312)	41—46
	— Matei D.	4(313)	36—40
		5(314)	50—53
		6(315)	45—49
		7(316)	53—58
		8(317)	41—46
		9(318)	26—30
		10(319)	41—44
		11(320)	24—28
		12(321)	49—55
1920-1928. Stresemann, Titulescu și normalizarea relațiilor româno-germane	— Hîncu D.	1(310)	51—58
Avocatul S. Rosental	— Hîncu D.	8(317)	69—74
Ion Pilat: „Pe Ionel Brătianu n-am putut să-l critic"	— Hîncu D.	9(318)	36—37
1923. Legatul Elias în opinia publică românească	— Hîncu D.	12(321)	61—64
Pagini de jurnal	— Hudiță I.	6(315), 7(316), 8(317), 9(318)	36—44, 43—50, 14—18, 17—20
	— Berindei D.		
Amintirile unui om liber	— Iacovachi Al.	10(319), 11(320), 12(321)	55—57, 14—18, 44—48
Rezistență anticomunistă în România: „Mâna albă"	— Ioan G.O.	3(312)	24—30
Iorgu Iordan — rapoarte diplomatice de la Moscova (1945)	— Ionel C.		
	— Nicolae N.	1(310)	26—29
Se știe cine a tras	— Iordache-Văleanu N.	7(316)	76
Bibliotecar la Palatul Regal	— Kirileanu G.T.	1(310)	18—22
Submarinul „Delfinul"	— Koslinski N.	5(314)	81—84
1944. Escortarea navelor cu emigranți evrei	— Koslinski N.	11(320)	20—23
TAROM — o emblemă a aripilor românești	— Lăcustă I.	10(319), 11(320), 12(321)	73—79, 53—55, 77—79
Album istoric: generalul Eremia Grigorescu	— Lăcustă I.	12(321)	32
Universitatea Mării Negre	— Malița M.	3(312)	53

		Nr.	Pag.
Guverne și guvernanți	— Mamina I.	1(310)	91—93
		2(311)	86—87
		3(312)	75—76
		4(313)	84—85
		5(314)	92—93
		6(315)	90—91
		7(316)	89—91
		8(317)	90—92
		9(318)	86—87
		10(319)	90—91
		11(320)	56—58
		12(321)	83—84
Suveranii României	— Mamina I.	5(314)	93—94
Comisarul Cotler știa tot	— Mastacan N.	10(319)	16—19
Pe drumul calvarului	— Păsat D.	6(315)	29—31
1943. Prizonierii americani învață limba română	— Pietreanu M.	2(311)	58—59
O istorie a diasporei românești	— Popișteanu C.	2(311)	3
Al doilea Congres internațional de studii românești	— Popișteanu C.	8(317)	54—55
George Ivașcu la Bârlad	— Popișteanu C.	12(321)	64
Corespondență G.T. Kirileanu — Maria Costinescu	— Prangati C.	1(310)	22—23
Corespondență I. Hudiță — G.T. Kirileanu	— Prangati C.	7(316)	46—49
Precizări întârziate, dar necesare	— Rădulică N.	11(320)	61
Întâlnire secretă Ion Antonescu — Ion Mihalache (1940)	— Retevoescu Al.	10(319)	15
1934-1944. Navele de refugiați evrei în Marea Neagră	— Rohwer J.	9(318)	39—41
		10(319)	19—22
Dimensiuni ale spiritului românesc	— Stăniloae D.	6(315)	2
		7(316)	2
		8(317)	2
„Rușii forțează nota..."	— Șiperco A.	4(313)	4—6
Pamfil Șeicaru — pagini cenzurate	— Ștefan M.	1(310)	62—64
Ce înțeleg rușii prin guvern pro-sovietic (mărturii americane din 1946)	— Ștefan M.	4(313)	3—9,26
Povestesc veteranii	— Tudoran M.		
	— Țuțui Gh.		
	— Florescu I.	10(319)	27—30
Arhivele și dramele istoriei	— Ștefan M.	7(316)	62—65
Anii '50. Democratizarea sau decapitarea armatei?	— Ștefan M.		
	— Stoiculescu D.	5(314)	26—31
Lenin contra regelui Ferdinand	— Ștefan M.	10(319)	49—54
	— Tănăsescu F.	11(320)	8—13
Februarie 1938. S.S. informează	— Troncotă C.	2(311)	60—65
Traian Borcescu — riscurile jocului dublu	— Troncotă C.	6(315)	21—26
		7(316)	25—30
		8(317)	25—31
20 august 1944. La mormântul lui G. Coșbuc din București	— Țepelea G.	4(313)	27—32
Gheorghe Tătărescu — o victimă a propriei încrederi	— Țuțui Gh.	1(310)	36—39
În București, acum 50 ani	— Ursu I.	1(310)	76—79
	— Lăcustă I.	2(311)	90—93
		3(312)	82—85
		4(313)	88—91
		5(314)	86—89
		6(315)	86—89
		7(316)	72—75
		8(317)	86—89
		9(318)	90—92
		10(319)	76—79
		11(320)	48—51
		12(321)	66—69
Perspectivele Unirii	— Uscătescu G.	1(310)	2
„Este ceasul al 12-lea"	— Vasilescu P.	9(318)	10—16
Relațiile sovieto-române în 1939	— Vișoianu C.	10(319)	10—14
Trei istorici, un poet, un patriarh	— M.Șt.	2(311)	85
1 iunie 1946. Cronică tragică	—	1(310)	31—32
Din nou despre „cazul Precup"	—	6(315)	79
Radio România — 65 ani	—	12(321)	80

Istorie universală

Veche

Prima grevă din istorie	— Damiano-Appia M.	8(317)	82—85
Antoniu și Cleopatra	— Dolghin F.	12(321)	56—60
Animalele în China — simbol și realitate	— Elisseeff D.	6(315)	50—51,52
Cezar și Cleopatra	— Laurent J.	10(319)	45—48,58
2 500 ani de democrație	— De Romilly J.	3(312)	47—48
Celții	— D.M.	9(318)	48

		Nr.	Pag.
Medie			
Bătălii navale în Războiul de 100 ani	— Allmand C.	4(313)	52—55
Locurile sacre ale Islamului	— Cândea V.	8(317)	9—13
1403-1406. În solie la Timur Lenk	— Clavijo	5(314)	64—68
		6(315)	61—66
Genghis Han — hanul oceanic	— Dalai C.	2(311)	74—75
Margareta de Navarra	— Dejean J.L.	9(318)	56—58
Cum a dispărut navigatorul englez Henry Hudson?	— Delorme R.	9(318)	67—69
Vikingii invadează Franța	— Druon M.	5(314)	69—71
Groși, florini, ducați, matopani, leoparzi...	— Favier J.	11(320)	94—95
1348. Ciuma neagră pustiește Europa	— Goglin J.	9(318)	70—74
O zi la hipodromul din Bizanț	— Guerdan R.	7(316)	83—85,91
Imperiul colonial portughez	— Meyer Ch.	10(319)	59—63,72
Franța sec. XVI — obsesia dușmanului din lăuntru	— Murgescu B.	9(318)	59—61,79
Ceilalți vikingi	— Spiegler A.	5(314)	72,76
Cazacii — piratii Mării Negre	— Tolmaceva M.A.	6(315)	67—73
Modernă			
Filip II și Franz Josef	— Antoche E.C.	3(312)	78—81
		4(313)	75—78
Iubirile lui Talleyrand	— Castelot A.	4(312)	79—83
Cele două pasiuni ale președintelui Jefferson	— Castelot A.	6(315)	80—82
Friedrich Wilhelm și Friedrich II	— Castelot A.	11(320)	45—47,58
		12(321)	74—76
Husayn Bin Ali — reformatorul Tunisiei	— Cherif M.H.	1(310)	84—87
Napoleon III — Miss Howard	— Dolghin F.	8(317)	64—68
Cu evantaiul prin istorie	— Dolghin F.	10(319)	31
Crime la Opera din Paris	— Duhamel J.M.	12(321)	70—73
Trebuia omorât Ludovic XVI?	— Furet Fr.		
	— Ozouf M.	7(316)	77—82
Arhivele Bastiliei... la Petersburg	— De Launay J.	6(315)	60
Citadela din Haiti	— Maclean Fr.	10(319)	69—72
Aleksandr II și Katia Dolgoruki	— Mayran J.	2(311)	79—84
Secretul oglinzii sau cursa Colbert-Murano	— Melchior-Bonnet S.	3(312)	86—88,92
Pierre Larousse	— Mollier J.Y.	12(321)	87—88
Două bătălii pentru Texas	— Padron F.M.	1(310)	80—83
Din trecutul asigurărilor	— Pasteur Cl.	9(318)	81—85
		10(319)	64—68
		11(320)	41—44
Statul sunt eu... și Colbert	— Le Roy Ladurie E.	2(311)	70—73
„Piratii" arabi din Golf	— Sultan Muhammad Al-Qasimi	10(319)	86—89
Francmasoneria și Revoluția franceză	— Voican-Voiculescu G.	6(315)	57—60
Georges Guynemer și escadrila „berzelor"	— F.D.	4(313)	92
Istorie... modă... și sunete	— F.D.	8(317)	78
Contemporană			
1929. Spre Kabul, la ordinul lui Stalin	— Agabekov G.	4(313)	70—74
Misiunea Runciman în Cehoslovacia	— Baker V.B.	4(313)	64—68
Hirohito vinovat sau nu?	— Bouissou J.M.	9(318)	75—77
		2(311)	45—50
Afacerea Guillaume: o enigmă	— Brandt W.	3(312)	64—67
Din istoria submarinului	— Busquets I. Vilanova C.	5(314)	77—80
Când începea războiul civil	— Cela C.J.	10(319)	23—26
Două aterizări forțate și urmările lor	— Constantiniu F.	1(310)	40—41,43
După Stalingrad, înainte de Kursk	— Constantiniu F.	2(311)	66—68
Operația „Ursul" eșuează	— Dolghin F.	5(314)	73—76
August 1971. K.G.B. contra Soljenițân	— Dolghin F.	7(316)	59—61
Francisco Franco-Juan Carlos de Bourbon	— Dolghin F.	8(317)	79—81
Istoria relațiilor internaționale în colocviu	— Fotino N.	2(311)	78
De la Reichstag la Bundestag	— Hincu D.	4(313)	60—63
		5(314)	57—63
		6(315)	53—56
„Malta trebuie apărată!..."	— Koslinski N.	7(316)	86
Misterul aurului baltic	— Lombardo M.	2(311)	76—78
Rhône-Poulenc	— Matei D.	1(310)	33—35
		2(311)	33—35
		3(312)	33—35
		4(313)	33—35
		5(314)	33—35
		6(315)	33—35
		7(316)	33—35
		8(317)	33—35

	Nr.	Pag.
Charles şi Barbara Jelavich la 70 ani	9(318)	33—35
1942. Cazul Laconia	10(319)	33—35
	11(320)	33—35
	12(321)	33—35
Malta 1942. „Un portavion de nescufundat"	— Michelson P.E. şi J.T. 6(315)	83—85
Jean Monnet şi destinul contemporan al Europei	— Peillard L. 3(312)	89—92
Congres de istorie europeană pe insula Ibiza	4(313)	56—59,68
Le Corbusier	— Pernot Fr. 7(316)	87—88
Regele Eduard VIII — colaboraţionist?	— Popişteanu C. 1(310)	69—74
Omoraţi-l pe Heisenberg	— Popişteanu C. 1(310)	83
1948. Cine l-a ucis pe Ján Masaryk?	— Ragon M. 8(317)	75—77,81
De la H. Focillon la J. Baltrusaitis	— Sánchez Ruano F. 6(315)	74—79
Ţinta atentatelor şi zvonurilor: Franco	— Sărăţeanu L. 10(319)	80—82
Gulag	— Sviták J. 2(311)	36—40
Al 42-lea preşedinte al S.U.A.	— Theodorescu R. 10(319)	83—85
	— Yániz Ruiz J.P. 1(310)	65—68
	— F.D. 3(312)	24—26
	— 3(312)	46

Interviurile noastre

Emmanuel Le Roy Ladurie: „Popoarele latine ar trebui să se susţină reciproc"	— Cremene M. 8(317)	56—58
Mariela Nenişor-Emanoil: „Din nou despre «misterul» celei de-a cincea valize a lui Nicolae Titulescu"	— Gâlmeanu P. 7(316)	66—71
Prinţul Dimitrie Sturdza: „Tineretul — un garant al istoriei"	— Popişteanu C. 1(310)	30
George şi Greta Sturdza: „Românii să rămână români"	— Popişteanu C. 4(313)	14—19,40
Virgiliu Z. Teodorescu: „Arcul de Triumf un viitor Muzeu Naţional?	— Ursu I. 3(312)	54—55,57
Sanctitatea Sa Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului: Sinteza modernă şi creatoare a românilor	— 12(321)	42—43

Acum când citiţi aceste rânduri, stimaţi prieteni ai **Magazinului istoric, ne mai desparte puţine zile** până la trecerea în Noul An 1994.

Cu mulţumirile că **ne-aţi fost** alături şi în 1993, cumpărându-ne, în primul rând, apoi şi prin multe alte mişcătoare gesturi de solidaritate cu străduniile noastre de a face să apară şi în acest an, lună de lună, revista aşa **cum o ştiţi**, vă adresăm dragi abonaţi şi cititori ai Magazinului istoric din ţară şi din străinătate călduroasele noastre urări de **La mulţi ani!**, cu multă sănătate, bucurii şi împliniri.

Îi felicităm, dorindu-le **La mulţi ani!**, pe colegii şi colaboratorii noştri din muzee, biblioteci, arhive, instituţii de cultura şi de învăţământ, precum şi pe toţi cei care ne susţin în apariţia şi difuzarea revistei din Editura Presa Naţională S.A., RODIPET S.A., R.A. Poşta română şi, în mod deosebit, conducerea **R.A.I. Imprimeria „Coresi".** Mulţumim, de asemenea, Societăţii elveţiene DEESSE pentru furnizarea hârtiei la nr. 10/1993, iar Fundaţiei Soros pentru o societate deschisă **pentru acoperirea preţului de cost al cartonului şi al hârtiei de tipar la numerele 11 şi 12/1993.**

Colaborarea Fundaţiei Culturale Magazin Istoric cu Banca Naţională a României, cu Asociaţia Română a Băncilor, Banca Română pentru Dezvoltare, Casa de Economii şi Consemnaţiuni, Banca Română de Comerţ Exterior, Banca Agricolă, Banca Comercială Română, S.C. Banc Post S.A., Banca de Credit Cooperatist S.A., Banca „Dacia Felix", Banca Comercială „Ion Ţiriac", Institutul Bancar Român, Eximbank la simpozionul ştiinţific Istoria civilizaţiei bancare româneşti a reprezentat, totodată, o contribuţie la bunul mers financiar al revistei **Magazin istoric.**

LA MULŢI ANI!

CONTENTS (Romanian History) **M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goşu, I. Hossu** The Great Union and Its Builders (75 Years Ago) • **Al. Iacovachi** Recollections of a Free Man (1938-1944; III) • **D. Hincu** The Elias Foundation • **V. Bădescu** May 1946. Navy Officers refuse to condemn Antonescu • In Bucharest, 50 Years Ago • **I. Lăcustă** TAROM — A Symbol of Romanian Aviation (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goşu, I. Hossu** La Grande Union et ses créateurs 75 ans depuis l'événement • **Al. Iacovachi** Mémoires d'un homme libre (1938-1944; III) • **D. Hincu** Le testament du banquier Elias • **V. Bădescu** Mai 1946. Les officiers de la marine réfusent de condamner Antonescu • A Bucarest, il y a 50 ans • **I. Lăcustă** TAROM — un symbole de l'aviation roumaine (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. Кристя, И. Скурту, К. Бодя, И. Маниу, К. Бэлан, Р.Р. Росетти, А. Гошу, И. Хоссу** Великое Объединение и его создатели (75 лет со дня события) • **Ал. Яковаки** Воспоминания свободного человека (1938—1944 г.г.; III) • **Д. Хынку** Завещание банкира Елиаса • **В. Бэдеску** Май 1946 г. Офицеры флота отказываются от осуждения Антонеску • В Бухаресте 50 лет назад • **И. Лэкустэ** TAROM — символ румынской авиации (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goşu, I. Hossu** Die Grosse Vereinigung und ihre Schöpfer (75 Jahre seit dem Ereignis) • **Al. Iacovachi** Die Erinnerungen eines freien Menschen (1938-1944; III) • **D. Hincu** Jacques Elias' Testament • **V. Bădescu** Mai 1946. Die Marineoffiziere lehnen die Verurteilung Antonescus ab • In Bukarest, vor 50 Jahren • **I. Lăcustă** TAROM — Sinnbild des Rumänischen Flugwesens (III)

SUMARIO (Historia rumana) **M. Cristea, I. Scurtu, C. Bodea, I. Maniu, C. Bălan, R.R. Rosetti, A. Goşu, I. Hossu** La Gran Unión y sus realizadores (75 años desde el acontecimiento) • **Al. Iacovachi** Los recuerdos de un hombre libre (1938-1944; III) • **D. Hincu** El Testamento de Elias • **V. Bădescu** Mayo de 1946. Los oficiales de marina se niegan a condenar a Antonescu • En Bucarest, hace 50 años • **I. Lăcustă** TAROM — un símbolo de la aviación rumana (III)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX

Lei 300

Texel

Perfecţiunea în tehnologia celulelor vii pusă în serviciul industriei agro-alimentare

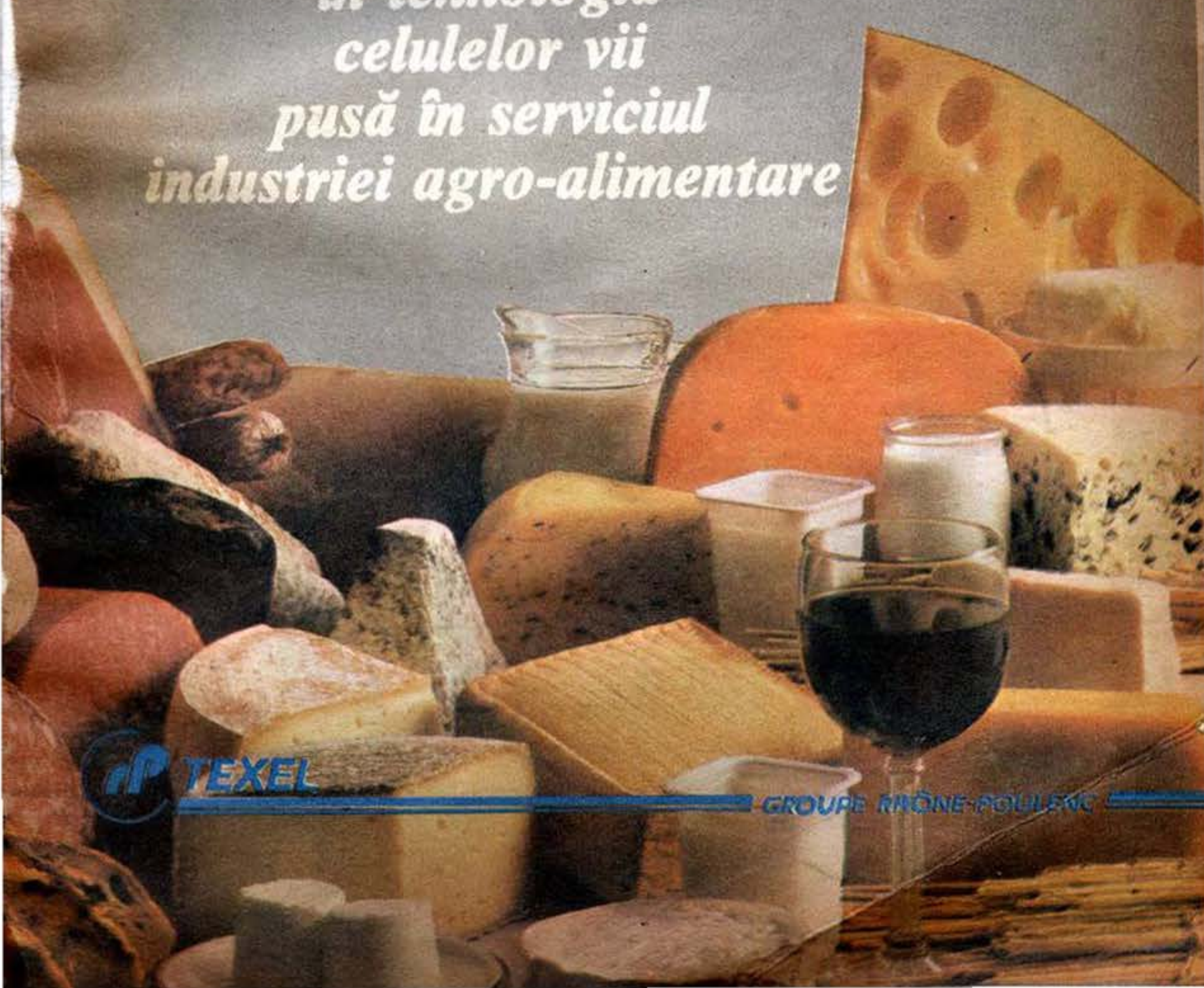

TEXEL

GROUPE RHÔNE-POULENC

magazin istoric